

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL STUDIES

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΜΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Με θέμα:

**ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗΣ ΜΕ ΣΥΝΗΓΟΡΟ ΚΑΙ ΠΑΡΟΧΗΣ
ΝΟΜΙΚΗΣ ΑΡΩΓΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ
ΤΗΣ ΕΝΩΣΙΑΚΗΣ ΑΝΤΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ**

Υποβληθείσα από την

ΤΑΝΟΥ ΝΙΚ. ΕΙΡΗΝΗ ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΟΥ

ΑΜ 3216Μ014

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή:

**Επιβλέπων Καθηγητής: Γεώργιος Νικολόπουλος, Καθηγητής Παντείου
Πανεπιστημίου**

Μέλη:

**Όλγα Τσόλκα, Επ. Καθηγήτρια Τμήματος Διεθνών, Ευρωπαϊκών και
Περιφερειακών Σπουδών**

Φαρσεδάκης Ιάκωβος, Ομότιμος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © ΤάνουΝικ. Ειρήνη Χρυσοβαλάντου, 2019.

Allrightsreserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Στην Πετρούλα μου

Συντομογραφίες

ΔΕΕ: Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΔΔΑ: Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΕΕΣ: Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης

ΕΣΔΑ: Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΣΑΠΔ: Σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης

ΣΛΕΕ : Συνθήκη της Λισαβόνας της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΧΘΔΕΕ: Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Περιεχόμενα

ΠΙΝΑΚΑΣ. Η ΝΟΜΙΚΗ ΒΟΗΘΕΙΑ ΑΝΑ ΚΡΑΤΗ ΜΕΛΗ.....	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ – ΠΡΟΛΟΓΟΣ	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ Ο ΘΕΣΜΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ ΣΤΗΝ ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΗ.....	11
1.Από το εξεταστικό σύστημα, στην αναγνώριση δικαιωμάτων στον κατηγορούμενο. Ιστορική αναδρομή του θεσμού της παράστασης με συνήγορο και νομικής αρωγής και οι σύγχρονες μετεξελίξεις.	11
2.Ο διττός ρόλος του συνηγόρου υπερασπίσεως ως ανεξάρτητος συλλειτουργός της Δικαιοσύνης και ως θεσμός δημόσιου ενδιαφέροντος.....	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗΣ ΜΕ ΣΥΝΗΓΟΡΟ ΚΑΙ ΔΩΡΕΑΝ ΝΟΜΙΚΗΣ ΑΡΩΓΗΣ ΣΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ	17
1. Η Ευρωπαϊκή Ένωση. Σύντομη ανασκόπηση δημιουργίας της.	17
2. Διεθνοποίηση της αντεγκληματικής πολιτικής και κρίση της κανονιστικής ηγεμονίας του κράτους.	19
3. Ο Εξευρωπαϊσμός της αντεγκληματικής πολιτικής και η συμβολή της Εγκληματολογίας στην κατεύθυνση δημιουργίας ενιαίου θεσμικού πλαισίου αντεγκληματικής πολιτικής και προστασίας των δικαιωμάτων στο παράδειγμα του δικαιώματος παράστασης με συνήγορο και νομικής αρωγής.....	20
4.Το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο και δωρεάν νομικής αρωγής στο πρωτογενές δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	23
5. Το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο και δωρεάν νομικής συνδρομής στο παράγωγο Δίκαιο	25
5. (α.) Το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο και το δικαίωμα νομικής αρωγής στους υπόπτους ή κατηγορουμένους.	26
5.(α.1) Η Οδηγία 2013/48/ΕΕ.....	26
5.(α.2) Η Οδηγία 2016/343/ΕΕ.....	30
5.(α.3) Η Οδηγία 2016/1919/ΕΕ.....	32
Προϋποθέσεις – κριτήρια χορήγησης νομικής αρωγής.....	37
6.Το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο και δωρεάν νομικής συνδρομής ειδικά για τον εκζητούμενο. Η Απόφαση – Πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ του Συμβουλίου της 13-06-2002.....	38
7. Η Νομολογία του ΔΕΕ για τα δικαιώματα παράστασης με συνήγορο και δικαστικής αρωγής.	43
7.(α) Ειδικά για το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης.	44
8. Προστασία του υπόπτου ή κατηγορουμένου από παραβιάσεις των δικαιωμάτων παράστασης με συνήγορο και νομικής αρωγής.Συνέπειες στα κράτη μέλη από την παραβίαση της αναγνώρισης του δικαιώματος παράστασης με συνήγορο και νομικής αρωγής σε ύποπτο ή κατηγορούμενο.	48
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ. ΕΣΔΑ.....	51
1.Η πρόβλεψη της ΕΣΔΑ για το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο και δωρεάν νομικής συνδρομής.....	51

2. Οι εγγυήσεις της ΕΣΔΑ για το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο και δωρεάν νομικής συνδρομής όπως διαφαίνονται από τη νομολογία του ΕΔΔΑ. Συγκλίσεις και αποκλίσεις νομολογίας ΔΕΕ και ΕΔΔΑ.	52
3. Η προσχώρηση της ΕΕ στην ΕΣΔΑ, η σχέση ΔΕΕ με ΕΔΔΑ.	57
2. Στάδια δωρεάν παροχής νομικής συνδρομής και διεύρυνση των ορίων τους από τη νομολογία του ΕΔΔΑ.	59
2.(α) Προκαταρκτική εξέταση.	59
2.(β) Προδικασία.	60
2.(γ.) Δίκη σε δεύτερο βαθμό.	65
2.(δ.) Διαδικασίες προσφυγών που αφορούν κράτηση κατ' άρθρο 5 παρ. 4 της ΕΣΔΑ.	66
2.(ε.) Κρατούμενος.	66
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΜΕ ΣΥΝΗΓΟΡΟ ΚΑΙ ΔΩΡΕΑΝ ΝΟΜΙΚΗΣ ΑΡΩΓΗΣ ΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	67
1. Το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο.	67
2. Η νομική βοήθεια.	72
3. Η νομική βοήθεια σε νέους ως πρόγραμμα του Γενικού Γραμματέα δια βίου μάθησης και Νέας Γενιάς.	75
4. Παρέχει η Ελληνική έννομη τάξη ευρύτερη προστασία στο δικαίωμα παράστασης με συνήγορο και δωρεάν νομικής συνδρομής από το ενωσιακό και το διεθνές δίκαιο;	75
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ ΚΡΙΤΙΚΗ, ΔΥΣΧΕΡΕΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ	79
1. Στο δικαίωμα παράστασης με συνήγορο.	79
2. Στον διορισμό συνηγόρου από την πολιτεία λόγω του είδους του εγκλήματος	79
3. Στη νομική αρωγή.....	80
4. Άλλα ζητήματα που εγείρονται από τον θεσμό της νομικής βοήθειας.....	83
5. Τρόποι θεραπείας των ζητημάτων που αφορούν τη νομική βοήθεια. Πώς θα γινόταν αποτελεσματικότερος ο θεσμός της νομικής βοήθειας.	85
ΕΠΙΛΟΓΟΣ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	87
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	90

ΠΙΝΑΚΑΣ. Η ΝΟΜΙΚΗ ΒΟΗΘΕΙΑ ΑΝΑ ΚΡΑΤΗ ΜΕΛΗ¹

Απόσπασμα 2: Στιγμή στην οποία η Νομική Αρωγή παρέχεται σε διαφορετικά κράτη μέλη.

Πριν την	Κατά την
Όταν ο ύποπτος (συνήθως ανακρίνεται στο (όχι απαραίτητα ό τμήμα), στο ίσως πριν αστυνομικό τμήμα) και σύλληψη πριν την ή την προφυλάκιση απαγγελία η κατηγορία	Όταν ο Μετά ύποπτος την συλλαμβάνεται ή η κρατείται στο αστυνομικό τμήμα.
	Κατά την σύλληψη και την κατηγορία (πχ στο δικαστήριο) μετά την κράτηση και την ανάκριση. Στο προδικαστικό στάδιο ανάκρισης πριν το δικαστήριο.

ΑΤ

x

¹European Commission Press Release data Base. The Right to... - a Fair Trial! Commission wants more safeguards for citizens in criminal proceedings.(http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-1157_en.htm)

BE	x			
BG		x		
CY				x
CZ	x			
DE				x
DK			x	
EE				x
EL				x
ES				x
FI				x
FR		x		
HU	x			
HR				
IE		x		
IT				x
LT	x			
LU	x			
LV			x	
MT	x			
NL				
PL				x
PT				x
RO				x
SE	x			
SI				x
SK		x		
UK				
(England&Wal	x			
es)				

UK (Scotland) x

¹ :

Πηγή: Εκτίμηση αντίκτυπου για την Πρόταση σε συγκεκριμένες πτυχές του τεκμηρίου της αθωότητας και του δικαιώματος για αυτοπρόσωπη παράσταση στο δικαστήριο σε ποινικές δίκες.

«Ο δικάζων ανυπεράσπιστον δεν κρατεί ρομφαία Δικαιοσύνης αλλά εγχειρίδιο δολοφόνου»

Βολταίρος

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία έγινε η προσπάθεια να αναλυθούν τα δικαιώματα υπεράσπισης του υπόπτου ή κατηγορουμένου με συνήγορο είτε επιλογής του ιδίου, είτε διορισμένου υποχρεωτικώς λόγω της βαρύτητας του εγκλήματος, είτε του διορισμένου από το Κράτος με το θεσμό της νομικής αρωγής ως ευεργέτημα πενίας λόγω της δυσμενούς οικονομικής κατάστασής του.

Εν αρχή, το εθνικό ποινικό δικονομικό δίκαιο κάθε κράτους μέλους της ΕΕ, ήταν το αποκλειστικά αρμόδιο στην προστασία του υπόπτου ή κατηγορουμένου από παραβιάσεις των ρηθέντων δικαιωμάτων. Όμως, η κυκλοφορία κεφαλαίου και η ανάγκη συνεργασίας των χωρών της ΕΕ για εμπορικούς αρχικά λόγους, οδήγησε σταδιακά και σταθερά στην κυκλοφορία προσώπων και μοιραία στο διασυνοριακό έγκλημα, για την καταπολέμηση του οποίου απαιτήθηκε συσπείρωση και όμοια αντιμετώπιση όμοιων καταστάσεων εντός ΕΕ. Εκεί έλκει την αρχή του η θέσπιση υπερθνικών κανόνων δικαίου, που θέτουν μάλιστα προθεσμία στα κράτη μέλη για συμμόρφωσή τους με αυτούς.

Αναπόφευκτα, αυτή η ζύμωση εθνικού και ενωσιακού δικαίου ενέγειρε συγκρούσεις, εντάσεις και αντιπαραθέσεις. Στην παρούσα εργασία θα αναλύσουμε τις αιτίες, τις αφορμές και τις λύσεις που υιοθέτησε η κάθε πλευρά, το ενωσιακό και το εθνικό

δίκαιο, στην προσπάθεια ισορροπίας και κατοχύρωσης του χώρου της ΕΕ ως χώρου ασφάλειας, ελευθερίας και δικαιοσύνης.

ABSTRACT

At this thesis, there has taken place an attempt to analyze the right of presence with an advocate of the suspect or the accused with a lawyer of his choice, or one ordered by the State, as a mandatory process due to the seriousness of the crime, or one assigned to him due to his weak economic status. At first, the national poenal law was the only one to address this right, and the one to supervise the infringement of the right of presence with an advocate and the legal aid. However, the free circulation of money and the need of collaboration between the member states of the European Union, have led to a gradually and steadily to the simplification of the free pass of people within the area of the EU, thus creating a fertile area of cross-border criminality. In order to fight against this new type of criminality, it was essential that the member states had a similar way to act in similar circumstances. That is the reason why a European Law has been created and the member states have therefore to comply with it, in a certain amount of time most of the times. Irreversibly, the national with the supranational have their conflicts, their tensions and their confrontations. At this piece of thesis, we will analyze the causes, the occasions and the solutions that every part has adopted, as an effort to maintain the balance of the European area of freedom, security and justice.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ – ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο συνήγορος υπεράσπισης, είναι ο δικηγόρος, ο οποίος σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, διαθέτει τα προσόντα και δικαιούται, μεταξύ άλλων μέσω διαπιστεύσεως σε εξουσιοδοτημένο φορέα, να παρέχει νομικές συμβουλές και νομική συνδρομή σε υπόπτους ή κατηγορουμένους.² Ο δικηγόρος, είναι άμισθος δημόσιος λειτουργός που συμπράττει με την Δικαιοσύνη με κοινό σκοπό την ορθή απονομή της.³ Αυτή του η δραστηριότητα τον μετονομάζει και τον μετουσιώνει σε «συνήγορο» δηλαδή σε δικηγόρο ο οποίος αναλαμβάνει να υπερασπιστεί με επιχειρήματα τον ύποπτο ή κατηγορούμενο, διαφυλάττοντας ταυτόχρονα τα δικαιώματά του. Σύμφωνα με το άρθρο 15 της Οδηγίας 2013/48/ΕΕ, δικηγόρος είναι το πρόσωπο το οποίο, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, διαθέτει τα προσόντα και δικαιούται, μεταξύ άλλων μέσω διαπιστεύσεως σε εξουσιοδοτημένο φορέα, να παρέχει νομικές συμβουλές και νομική συνδρομή σε υπόπτους ή κατηγορουμένους.

Ειδικά στην ποινική δίκη, ο ρόλος του συνηγόρου υπεράσπισης είναι ιδιαίτερος αφού είναι διφυής. Από τη μία ο ρόλος του έχει ιδιωτικό χαρακτήρα, ως συνήγορος του υπόπτου ή του κατηγορουμένου και από την άλλη ο ρόλος του έχει δημόσιο

² Άρθρο 15 της Οδηγίας 2013/48/ΕΕ.

³ Πάπαρης Θεοδόσιος. (2012). *Ο συνήγορος στην ποινική δίκη. Το δικαίωμα υπεράσπισης υπό το πρίσμα του Ελληνικού και του Ευρωπαϊκού Δικαίου*. Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Δίκαιο Και Ευρωπαϊκή Ενοποίηση, Γενικό Τμήμα Δικαίου . Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

χαρακτήρα αφού λειτουργεί με την αφηρημένη έννοια του εγγυητή των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο πλαίσιο της ποινικής δίκης του εντολέα του.

Στην παρούσα εργασία θα αναλύσουμε το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο και νομικής αρωγής σε ποινικές διαδικασίες, τις οποίες θα ορίσουμε από την στιγμή της διενέργειας προκαταρκτικής εξέτασης για την στοιχειοθέτηση ενός εγκλήματος σε βάρος υπόπτου, έως και την διαδικασία στο ακροατήριο. Σύμφωνα με το άρθρο 13 της Οδηγίας 2013/48/ΕΕ, ποινικές διαδικασίες στην παρούσα διαδικασία δεν θα θεωρήσουμε τις διαδικασίες για στρατιωτικές παραβάσεις για τις οποίες επιλαμβάνεται αρμόδιος αξιωματικός.⁴ Θα ανάγουμε τις εθνικές διατάξεις στο υπερεθνικό επίπεδο και θα προσπαθήσουμε να εξηγήσουμε τους λόγους για τους οποίους ενδιαφέρθηκε η Ευρωπαϊκή Ένωση να θεσμοθετήσει την προστασία του υπόπτου ή κατηγορουμένου από την παραβίαση των αρχών της δίκαιης δίκης και του δικαιώματος υπερασπίσεως.

Για την εκπόνηση της εργασίας διεξήχθη βιβλιογραφική έρευνα και μελέτη της νομολογίας εθνικών δικαστηρίων και του ΔΕΕ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ Ο ΘΕΣΜΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ ΣΤΗΝ ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΗ

1. Από το εξεταστικό σύστημα, στην αναγνώριση δικαιωμάτων στον κατηγορούμενο. Ιστορική αναδρομή του θεσμού της παράστασης με συνήγορο και νομικής αρωγής και οι σύγχρονες μετεξελίξεις.

Η πρώτη ρανίδα αξιώσεων προστασίας του κατηγορουμένου εντοπίζεται στην αρχαία Ρώμη και στην Αθήνα. Όμως η πρώτη ολοκληρωμένη σύλληψη της αρχής της υπερασπίσεως δια συνηγόρου του κατηγορούμενου εντοπίζεται στον 16^ο αιώνα. Για τη σημασία παραστάσεως με συνήγορο, πρέπει να παραθέσουμε ένα ιστορικό γεγονός, όταν ο συνήγορος του Λουδοβίκου 16ου, πρόεδρος του σώματος των Δικηγόρων του Παρισιού, που ορίστηκε από αυτούς να τον υπερασπισθεί στη Συνέλευση του λαού, άρχισε την αγόρευση του ενώπιον της – εχθρικά προκατειλημμένης – για τον κατηγορούμενο Συνέλευσης με τη φράση: «υποβάλλω στη Συνέλευση την αλήθεια και το κεφάλι μου. Μπορείτε να διαθέσετε το κεφάλι

μου, αφού όμως ακούσετε την αλήθεια». Για να εγγυηθεί την αλήθεια και την δικαιοσύνη, ορκίστηκε στη ζωή του.⁵

Στο γερμανικό δίκαιο η υπεράσπιση του κατηγορουμένου με συνήγορο αποτυπώνεται στο νομοθετικό κείμενο *Constitutio Criminalis Carolina*, το 1532, όπου τονίζεται η απαρέγκλιτη εφαρμογή της αρχής αυτής σε περιπτώσεις βαρύτερων εγκλημάτων που επισύρουν βαριές ποινές. Ιστορικά, γνωρίζουμε πως μέχρι τη γαλλική επανάσταση, στις χώρες της ηπειρωτικής Ευρώπης, το σύστημα της απονομής της ποινικής δικαιοσύνης ήταν εξεταστικό, δηλαδή οι τρεις ρόλοι της δικαιοσύνης, η κατηγορούσα αρχή, ο συνήγορος υπεράσπισης και η έκδοση της απόφασης, εκτελούνταν από το ίδιο πρόσωπο. Η ανακριτική διαδικασία ήταν ανακριτική, μυστική και οι αποδείξεις εκμαιεύονταν με βασανιστήριο. Αλλαγή σημειώθηκε στη Συντακτική Συνέλευση το έτος 1790, με βάση τη θεωρία του Montesquieu, όταν η ανακριτική διαδικασία έγινε δημόσια, προφορική και κατ' αντιμωλία. Στην Γαλλία, ο νόμος της 1789 μετά την περίοδο του Γαλλικού Διαφωτισμού, ορίζει την παράσταση του κατηγορουμένου με συνήγορο ενώπιον των ανακριτικών και άλλων αρχών της ποινικής δικαιοσύνης. Για πρώτη φορά όμως, ουσιαστική κατοχύρωση του δικαιώματος παράστασης με συνήγορο σημειώνεται με την 6^η Τροπολογία του Ομοσπονδιακού Συντάγματος των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής το έτος 1791 όπου ορίζεται το δικαίωμα του κατηγορουμένου «...to have the assistance of council of his defence». Εν μέσω του αυστηρού αμερικάνικου κατηγορητικού συστήματος, άνοιξε και εξελίχθηκε ουσιαστικά και ποιοτικά το δικαίωμα υπεράσπισης του κατηγορουμένου ως συστατικό στοιχείο μίας δίκαιης δίκης.⁶ Πέρασαμε λοιπόν στο στάδιο του μικτού συστήματος το 1808, και μετέπειτα, υπό την επίδραση της νεοκλασικής σχολής, και άλλες επιρροές στο τέλος του 19^{ου} αιώνα και στις αρχές του 20^{ου}, έγινε η προσπάθεια να θετικοποιηθεί η απονομή της ποινικής δικαιοσύνης και να εξισορροπηθούν οι σχέσεις ατόμου – πολιτείας. Έτσι, δόθηκε ιδιαίτερη σημασία και προσοχή στην προσωπικότητα του ίδιου του κατηγορούμενου, και τέθηκαν για πρώτη φορά στόχοι όπως η πιθανότητα επανένταξής του στο κοινωνικό σύνολο.⁷ Η προστασία του υπόπτου ή του κατηγορουμένου έγινε θέμα προς διερεύνηση και θεμελιώδης άξονα σε διάφορες κοινωνίες και πολιτισμούς. Βέβαια, η αυξανόμενη

⁵ Αλληλεπιδραστικές ηλεκτρονικές υπηρεσίες προδικασίας, Ορόλος του Δικηγόρου ως Συλλειτουργού της Δικαιοσύνης, <https://portal.olomeleia.gr/el/content/10685>.

⁶ ΚοτσαλήςΛεωνίδας Γ. (2014). *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Ποινικό Δίκαιο*. ΑΘΗΝΑ: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΕΒΕ.

⁷ Φαρσεδάκης Ι. Ιάκωβος. (2014). *Ανακριτική*. ΑΘΗΝΑ: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

εγκληματικότητα και οι νέες μορφές εγκληματικότητας, έχουν δημιουργήσει κινήματα,⁸ τα οποία ζητούν κατά καιρούς την περιστολή των δικαιωμάτων του υπόπτου ή κατηγορουμένου, την περισσότερη αυστηρότητα της Δικαιοσύνης, την επιτάχυνση αυτής, και δεν υποστηρίζουν τα μέτρα για επανένταξη των αποφυλακισμένων.

Σήμερα, ως προς τον σεβασμό των δικαιωμάτων του υπόπτου ή κατηγορουμένου, γίνεται μία συνεχής προσπάθεια για εξισορρόπηση των αντίρροπων τάσεων της εξυπηρέτησης της απονομής της Δικαιοσύνης και τον σεβασμό στα θεμελιώδη δικαιώματα του καθού. Γίνεται άοκνη και συνεχής προσπάθεια σε επίπεδο, εθνικό, υπερεθνικό και διεθνές, ώστε να εξευρεθούν εγγυήσεις, να περιοριστούν οι αυθαιρεσίες, να γίνει ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος ενεργό μέλος και υποκείμενο της ποινικής δίκης και να εκπροσωπείται ειδικά, επαρκώς και αποτελεσματικά από συνήγορο υπερασπίσεως. Η ανάγκη αυτή για παράσταση με συνήγορο, προκύπτει και από την θεωρία, σύμφωνα με την οποία η ποινική δίκη έχει ως σκοπό την αποκάλυψη της αλήθειας. Η αλήθεια, δεν είναι αυστηρώς η πραγματική, δηλαδή αυτή που προκύπτει από τις αποδείξεις, όπως όριζε παλαιότερα το νομικό σύστημα, το οποίο για παράδειγμα θεωρώντας την ομολογία «βασιλίσσα των αποδείξεων»⁹, έληγε μία υπόθεση, αλλ' όμως, ο δικαστής πράττει πλέον με βάση την αρχή της «ηθικής απόδειξης». Με βάση την αρχή αυτή, ακολουθεί ο δικαστής νομικούς κανόνες αποδείξεων, πρέπει όμως να αποφασίζει κατά την πεποίθησή του, ακολουθώντας τη φωνή της συνείδησής του και οδηγούμενος από την απροσωπόληπτη κρίση που προκύπτει από τις συζητήσεις και που αφορά την αλήθεια των πραγματικών γεγονότων, την αξιοπιστία των μαρτύρων και την αξία των άλλων αποδείξεων. Στην κατεύθυνση αυτή συλλειτουργεί η παρουσίαση των πραγματικών περιστατικών από την πλευρά του κατηγορουμένου, είτε αυτοπροσώπως, είτε δια του συνηγόρου του. Τούτο, διότι έχει γίνει με έρευνες φανερό, πως οι αποφάσεις που εκδίδονται κατά υπόπτου ή κατηγορουμένου που δεν διαθέτει συνήγορο υπερασπίσεως, είναι αυστηρότερες και επιβάλλουν επισύρουν βαρύτερες ποινές από τις υποθέσεις όπου ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος εκπροσωπείται από συνήγορο υπερασπίσεως.¹⁰

⁸ Σχετικό παράδειγμα το κίνημα της δεκαετίας του '60 στις χώρες της Βόρειας Αμερικής με το σύνθημα «Νόμος και Τάξη» έτσι όπως αναφέρεται στην παραπομπή υπ' αριθμ. 131., Ανακριτική, Φαρσεδάκης Ιάκωβος, ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, 2014, σελ.33.

⁹ Φαρσεδάκης Ι. Ιάκωβος. (2014). *Ανακριτική*. ΑΘΗΝΑ: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ σελ. 82.

¹⁰ Δασκαλάκης Ηλίας. (1985). *Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης*. Αθήνα - Κομοτηνή: Νομικές Εκδόσεις ANT.N.ΣΑΚΚΟΥΛΑ.

Ως προς τον τρόπο άσκησης του λειτουργήματος του συνηγόρου, σήμερα, λίγα πράγματα έχουν αλλάξει όπως για παράδειγμα αλλαγές που έχουν επέλθει με την συμβολή της τεχνολογίας. Τελευταία, γίνεται λόγος για την αντικατάσταση των συνηγόρων με αυτοματοποιημένες μηχανές στην απονομή της δικαιοσύνης. Όμως, σύμφωνα με τον Ian Dodd της Premonition,¹¹ η τεχνητή νοημοσύνη μπορεί να αυτοματοποιήσει κάποιες διαδικασίες, όμως δεν είναι δυνατό να αντικατασταθούν οι δικηγόροι ενώπιον του Δικαστηρίου, διότι «The knowledge jobs may go, but the wisdom jobs will stay». Αυτό σημαίνει πως κάθε υπόθεση είναι μοναδική, με δικές τις παραμέτρους και συνθήκες, επομένως μία αυτοματοποίηση στην απονομή δικαιοσύνης μόνο άδικη μπορεί να είναι.

2.Ο διττός ρόλος του συνηγόρου υπερασπίσεως ως ανεξάρτητος συλλειτουργός της Δικαιοσύνης και ως θεσμός δημόσιου ενδιαφέροντος.

Ο συνήγορος, συνδέεται με τον ύποπτο ή κατηγορούμενο με σχέση ιδιωτικού δικαίου μόν, όμως ο ρόλος του εξυπηρετεί δημόσιου συμφέροντος διατάξεις όπως την αρχή της υπεράσπισης, της προστασίας των απαράγραπτων δικαιωμάτων του ανθρώπου, την αρχή της ισηγορίας ή ισότητας των όπλων, της αρχής της προηγούμενης ακροάσεως στην προσπάθεια αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας στην ποινική δίκη. Πρόκειται για μία αντίφαση «ανεξαρτησίας – δέσμευσης» κατά την άσκηση της εργασίας του. Ο συνήγορος υπεράσπισης, διατηρεί την ανεξαρτησία του στην άσκηση του λειτουργήματός του, δεσμευμένος όμως ταυτόχρονα από την υποχρέωση αποτελεσματικής προστασίας των δικαιωμάτων του υπόπτου ή κατηγορουμένου. Η ανεξαρτησία του μάλιστα είναι τόσο μεγάλη, ώστε μπορεί να δράσει και αντίθετα στη βούληση του υπερασπιζομένου, με το δικαίωμα του τελευταίου να ανακαλέσει την εντολή εκπροσώπησής του από τον συνήγορο. Αν ο συνήγορος υπερασπίσεως αποκαλύψει επιβαρυντικά στοιχεία για τον εντολέα του, τότε διαπράττει το έγκλημα του άρθρου 371 ΠΚ της παραβίασης επαγγελματικής εχεμύθειας, ενώ αν από δόλο βλάψει τα συμφέροντα του εντολέως του, μπορεί να κατηγορηθεί για απιστία δικηγόρου σύμφωνα με το άρθρο 233 ΠΚ. Οι λεκτικές υπερβολές θα πρέπει να

¹¹ Σχετικό άρθρο : Απειλούνται οι δικηγόροι από την εξέλιξη της τεχνητής νοημοσύνης; <https://www.lawspot.gr/nomika-nea/systima-tehnitis-noimosynis-tethike-antimetopo-me-dikigoroy-s-kai-nikise>.

επιτρέπονται μόνο στον συνήγορο υπεράσπισης, διότι έχει το πιο δύσκολο έργο σε μία δίκη, αλλά και γιατί ο εισαγγελέας και ο δικαστής θα πρέπει να παραμένουν ψύχραιμοι και νηφάλιοι. Ο συνήγορος υπεράσπισης, θα πρέπει στην καριέρα του να υπερασπιστεί κάποιον για τον οποίο είναι πεπεισμένος πως έχει διαπράξει κάποιο έγκλημα. Στην ηθικά και φιλοσοφικά δύσκολη θέση του όμως, το ίδιο το κράτος του παρέχει την προστασία και την σιγουριά πως μπορεί να αναλάβει την υπεράσπισή οποιουδήποτε κατηγορουμένου. Δεν θα πρέπει να παραβλέψουμε το ρόλο των Δικηγόρων ως των υπερασπιστών της ελευθερίας και της Δικαιοσύνης καθ' όλη τη διάρκεια της άσκησης του λειτουργήματός τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα σε αυτήν την παραδοχή είναι η περίπτωση του καθηγητή και Μαγκάκη, ο οποίος επί Χούντας, του απαγορεύθηκε να διδάσκει στη Νομική Σχολή και ο ίδιος στο τελευταίο του μάθημα στη Σαριπόλων, είπε στους φοιτητές του πως «το καθεστώς μου απαγορεύει να σας διδάσκω την έννοια της ελευθερίας και την ιδεολογική της ταύτιση με το Ποινικό Δίκαιο». ¹² Ο θεσμός του συνηγόρου υπερασπίσεως, ενισχύει το αίσθημα ασφάλειας των πολιτών. Δεν πρόκειται απλοϊκά για την «αντίρροπη δύναμη» στο δικαστήριο, αλλά για τον ουσιαστικό φρουρό και εγγυητή της δικαιοσύνης της ποινικής δίκης, όχι σε ιδεατό επίπεδο, αλλά ρεαλιστικά, εφαρμόζοντας την αρχή «nulla poena sine processu».

Ο συνήγορος υπερασπίσεως είναι η διαλεκτική στην κοινωνική λειτουργία της Δικαιοσύνης, ασκώντας το λειτούργημά του ενδοσυστηματικά προβάλλοντας πολλές φορές και τις αντινομίες και τις προβληματικές που έχει το σύστημα αυτό στην πράξη. Κατά την ενάσκηση των αρμοδιοτήτων του κινείται στο τρίπτυχο των καθηκόντων του, δηλαδή το καθήκον υπεράσπισης του κατηγορουμένου, το καθήκον εχεμύθειας προς τον εντολέα, αλλά και το καθήκον αληθείας. Ενώ λοιπόν κινείται μέσα σε έναν χώρο σαφώς θεσμοθετημένο, ο συνήγορος καλείται να υπερασπιστεί τα συμφέροντα του εντολέα του ώστε να απονεμηθεί ορθώς η Δικαιοσύνη. ¹³ Ο συνήγορος υπεράσπισης είναι συλλειτουργός στην απονομή δικαιοσύνης, λειτουργεί ως θεσμικός παράγοντας στην ίδια θέση και ισχύ με τον εισαγγελέα με απώτερο σκοπό την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων του κατηγορουμένου. Είναι δε

¹² Παπαγεωργίου - ΓονατάςΣτυλιανός. (2013, 16ο). Ο ρόλος του συνηγόρου υπεράσπισης στη σημερινή εποχή. *Ποινική Δικαιοσύνη*(11/2013), σ. 1008.

¹³ Δημητράτος Νικόλαος. (2016). Το λειτουργικό υπόβαθρο του θεσμού του συνηγόρου στην ποινική δίκη. Στο Έ. Ε. Ποινολόγων, *Το δικαίωμα υπερασπίσεως στην ποινική δίκη, Όψεις και Όρια* (σσ. 352-354). ΑΘΗΝΑ: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

απαραίτητος ο ρόλος του, διότι ο εισαγγελέας, ενδέχεται να αισθανθεί πως έκανε σωστά τη δουλειά του μόνο με την έκδοση καταδικαστικής απόφασης, όπως αναφέρει ο κος Κωνσταντινίδης, ο οποίος έχει διατελέσει και δημόσιος κατήγορος και συνήγορος.¹⁴ Η δε υπεράσπιση του κατηγορουμένου σε κάθε στάδιο της ποινικής διαδικασίας και ιδίως στα πρώιμα στάδια ήδη της προκαταρκτικής εξέτασης, ενισχύει το τεκμήριο της αθωότητας και επιφορτίζει τον συνήγορο υπερασπίσεως με το δύσκολο έργο να αποδείξει τη μη στοιχειοθέτηση εγκλήματος. Η υπεράσπιση του υπόπτου ή κατηγορουμένου εγγυάται την προσωπική ασφάλεια και ελευθερία για να προστατεύεται ο κατηγορούμενος αλλά σε γενικό επίπεδο, ο ίδιος ο άνθρωπος. Η υπεράσπιση εκτός από αμυντικό χαρακτήρα, έχει και θετικό περιεχόμενο, δηλαδή να προστατεύσει τον ύποπτο ή κατηγορούμενο από φαινόμενα κατάχρησης εξουσίας. Το υπερασπιστικό δικαίωμα δεν στερείται από κανέναν, ανεξαρτήτως της βαρύτητας του εγκλήματός του, της προσωπικότητάς του ή γενικά ανεξαρτήτως οποιουδήποτε χαρακτηριστικό της υποθέσεως ή της προσωπικότητας του υπόπτου ή κατηγορουμένου.

Σύμφωνα με τον Αριστείδη Οικονομίδη, η υπεράσπιση είναι η πεμπτουσία της Δικαιοσύνης. Είναι οι «φυσικοί προστάτες κάθε κατατρεγμένου, φρουροί τιμής, υπόληψης, αξιοπρέπειας, περιουσίας, ελευθερίας και της ζωής του».¹⁵

Ο διορισμός συνηγόρου υπερασπίσεως επέτρεψε την μετάβαση από την παντοδύναμη κρατική εξουσία στην δίκη με ψύχραιμα και λογικά δεδομένα όπου τηρούνται οι εγγυήσεις σεβασμού στα θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου. Πρόκειται στην ουσία για το πέρασμα από την βαρβαρότητα, στον πολιτισμό. Απέναντι στον νόμο, όλοι πρέπει να είναι ίσοι και ασφαλείς, μακριά από την αυθεντία της κρατικής εξουσίας. Στην ποινική δίκη, ο συνήγορος υπερασπίσεως είναι η μετουσίωση της αρχής πως η αλήθεια έχει δύο πλευρές, πως δεν υπάρχει αντικειμενική αλήθεια και πως η πραγματικότητα είναι πολύπλευρη.¹⁶

Δυστυχώς, ιστορικά, ο δικηγόρος στην συνείδηση των ανθρώπων είναι κάτι σαν «αναγκαίο κακό», ή σε κάποιες περιπτώσεις ως διεφθαρμένοι λειτουργοί της

¹⁴ Παπαγεωργίου - ΓονατάςΣτυλιανός. (2013, 16ο). Ο ρόλος του συνηγόρου υπεράσπισης στη σημερινή εποχή. *Ποινική Δικαιοσύνη*(11/2013), σ. 1007.

¹⁵ Οικονομίδη Αριστείδης Ι. (2016). Στο Έ. Ε. Ποινικολόγων, *Το δικαίωμα υπερασπίσεως στην ποινική δίκη, Όψεις και Όρια* (σ. 349). ΑΘΗΝΑ: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

¹⁶ Αργυρόπουλος Χριστόφορος. (1997, Αύγουστος - Σεπτέμβριος). Ο θεσμικός ρόλος του συνηγόρου στην ποινική δίκη. *ΠΟΙΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ*, σσ. 929-936.

δικαιοσύνης. Τρανταχτό παράδειγμα κατά τη διάρκεια εθνικοσοσιαλιστικού καθεστώτος στην χιτλερική Γερμανία, όπου ο δικηγόρος παρουσιάστηκε ως «αναξιόπιστος» συνεργάτης του δικαστή και του εισαγγελέα. Σήμερα, ενώ θεσμικά η θέση του είναι ίση με αυτή του εισαγγελέα, στην συνείδηση της κοινωνίας, ο συνήγορος υπερασπίσεως λειτουργεί μόνο υπέρ του κατηγορουμένου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗΣ ΜΕ ΣΥΝΗΓΟΡΟ ΚΑΙ ΔΩΡΕΑΝ ΝΟΜΙΚΗΣ ΑΡΩΓΗΣ ΣΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

1. Η Ευρωπαϊκή Ένωση. Σύντομη ανασκόπηση δημιουργίας της.

Οι πρώτες προσπάθειες ενοποίησης στην σημερινή Ευρώπη σημειώθηκαν μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και συγκεκριμένα μετά το πέρας αυτού και τα συντρίμια που άφησε στο διάβα του. Φάνηκε λοιπόν τότε η ανάγκη συνασπισμού και συνεργασίας στον οικονομικό και στον τομέα της άμυνας. Έτσι ωριμάζει σταδιακά η νοοτροπία της δύναμης στην ένωση με αρχή την συνθήκη των Βρυξελλών της 17.03.1948 μεταξύ Γαλλίας, Μεγάλης Βρετανίας και κρατών της Benelux (Βελγίου, Ολλανδίας και Λουξεμβούργου) που ονομάστηκε Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση. Με συνεργασία με τον παγκόσμιο αμυντικό χάρτη υπογράφηκε το Σύμφωνο της Βαρσοβίας στις 14.05.1955, ιδρύθηκε το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο το 1944, εφαρμόστηκε το 1947 το αμερικανική έμπνευσης «Πρόγραμμα Ευρωπαϊκής Ανάρρωσης» και το 1949 ιδρύθηκε το Συμβούλιο Αμοιβαίας Οικονομικής Βοήθειας. Όμως σε αυτές τις κινήσεις τον κύριο λόγο έχουν οι δύο τότε υπερδυνάμεις, η Σοβιετική Ένωση και οι Ηνωμένες Πολιτείες. Γι αυτόν τον λόγο, οι πιο σημαντικές κινήσεις της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης είναι η ΕΚΑΧ το 1951 και η ΕΖΕΣ το 1959. Την ανάγκη σύναψης των ΕΚΑΧ και ΕΖΕΣ τόνισε ο Υπουργός Εξωτερικός Robert Schuman με το σχέδιο Jean Monnet, διότι μέχρι τότε οι μέχρι τότε προσπάθειες ενοποίησης δεν πληρούσαν τους όρους της υπερεθνικής συνεργασίας. Έτσι συμφωνήθηκε αφενός η ΕΚΑΧ, η οποία είχε ως σκοπό τη διευκόλυνση της αγοράς σε συγκεκριμένους τομείς για την υποβοήθηση του οικονομικού τομέα στα συμβαλλόμενα κράτη μέλη. Πρόκειται για ένα πλαίσιο δράσεων και συμφωνιών για την ρύθμιση των αγορών σε συγκεκριμένους παραγωγικούς τομείς. Το 1956 διευρύνθηκε με την ΕΟΚ και την ΕΚΑΕ η υπερεθνική συνεργασία και σε άλλες ενεργειακές πηγές εκτός από τον Άνθρακα και τον Χάλυβα, στο φυσικό αέριο, στην ηλεκτρική και πυρηνική ενέργεια.

Παρά τις αρχικές δυσκολίες που αντιμετώπισε η αρχική ένωση κυρίως την δεκαετία του 1960, περί το 1970 άρχισε να αποδεικνύει την δύναμή της με την πρώτη επέκταση και ένταξη σε αυτήν και άλλων κρατών μελών. Αποκορύφωμα της συνεργασίας υπήρξε η συνθήκη Λουξεμβούργου/Χάγης το 1986, με την σύναψη της επονομαζόμενης «Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης» για την εγκαθίδρυση μίας ενιαίας αγοράς, η οποία άρχισε να ισχύει από το 1987 με καταληκτική ημερομηνία εφαρμογής το 1993. Με την πλήρη εφαρμογή της έγιναν πραγματικότητα η ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων, η απελευθέρωση κάποιων υπηρεσιών όπως των τραπεζικών και των αεροπορικών μεταφορών, η ελευθερία διακίνησης προσώπων με το σύμφωνο Schengen και η ελευθερία κυκλοφορία κεφαλαίων. Οι ελευθερίες αυτές έρχονται να συμπληρωθούν με τη συνθήκη του Μάαστριχτ το 1992, με την οποία η ονομασία της ένωσης μετατράπηκε από Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα σε Ευρωπαϊκή Κοινότητα, δρομολογείται η εισαγωγή νέου ενιαίου νομίσματος στην Κοινότητα και κυρίως ιδρύεται η Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία θα συνδέει τα κράτη μέλη υπερεθνικά σε πολλούς τομείς συνεργασίας. Στις 2.10.1997 υπογράφεται η Συνθήκη του Άμστερνταμ η οποία δίνει στην Ευρωπαϊκή Ένωση την διάσταση της προστασίας και σεβασμού ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών, με κανόνες δεσμευτικούς στα κράτη μέλη της. Έτσι επιδιώκεται μία ένωση όχι μόνο οικονομική αλλά και ιδεολογική και πολιτική. Πρώτη φορά αναγνωρίζονται και προστατεύονται σε υπερεθνικό επίπεδο ατομικά, κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα όπως οι απαγορεύσεις διακρίσεων λόγω φύλου, θρησκείας, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετικού προσανατολισμού (άρθρο 13 ΣυνθΑ). Επίσης, σε αυτήν την συνθήκη ορίζονται και οι κυρώσεις σε περίπτωση παραβάσεων των διατάξεών της. Η ίδια συνθήκη επίσης καθιερώνει τις αρχές της επικουρικότητας, της αναλογικότητας και της αναγκαιότητας. Με την συνθήκη του Άμστερνταμ επίσης καθόρισε τους εσωτερικούς μηχανισμούς του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Συμβουλίου, του Δικαστηρίου της Ένωσης και του Ελεγκτικού Συνεδρίου.

Στο τέλος της δεκαετίας του 1990 η Ευρωπαϊκή Ένωση ήταν έτοιμη να προσαρτήσει σε αυτήν τα κράτη μέλη της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης. Γι αυτόν τον λόγο υπεγράφη στις 26.02.2001 η συνθήκη της Νίκαιας η οποία συν τοις άλλοις, ρύθμισε πολλά θεσμικά ζητήματα της Ένωσης. Αμέσως μετά την διάσκεψη της Νίκαιας, προέκυψε η ανάγκη ενοποίησης σε θέματα δικαιοπαραγωγικής λειτουργίας. Γι αυτό τον λόγο αποφασίστηκε το σχέδιο συνταγματικής Συνθήκης της Ρώμης που προέκυψε από την Διακυβερνητική Διάσκεψη που συνεκλήθη στη Ρώμη στις

4.10.2003. Σε αυτήν την Διάσκεψη αποφασίστηκε η σύναψη, ψήφιση και κύρωση ενός ενιαίου ρυθμιστικού κειμένου της Ένωσης, αναγνωρίστηκε νομική προσωπικότητα στην Ένωση, χωρίστηκαν οι αρμοδιότητες της Ένωσης σε αποκλειστικές, συντρέχουσες και επιβοηθητικές. Επίσης αναγνωρίστηκαν ως νομικές πράξεις της Ένωσης οι ευρωπαϊκοί νόμοι, οι νόμοι – πλαίσιο, οι κανονισμοί, οι ευρωπαϊκές αποφάσεις, οι συστάσεις και οι γνώμες. Τέλος, αναγνωρίστηκε η υπεροχή του Ευρωπαϊκού Συντάγματος έναντι του εσωτερικού δικαίου των κρατών μελών. Σταθμό στην διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης αποτελεί και η ανακοίνωση από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του πολυετούς «Προγράμματος της Χάγης» το έτος 2004. Μετά την μεσολάβηση ενός διαστήματος ατυχών προσπαθειών περαιτέρω ενοποίησης της Ένωσης υπογράφηκε στις 13.12.2007 η Συνθήκη της Λισσαβόνας η οποία καταργεί την Ευρωπαϊκή Κοινότητα και ιδρύει μία νέα Ευρωπαϊκή Ένωση με παράλληλη συγχώνευση των μέχρι τότε τριών πυλώνων της δηλαδή τον πυλώνα της κοινοτικής αρμοδιότητας, της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και της αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας.¹⁷

Αυτή η διαδικασία της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης, αναπόφευκτα οδήγησε στην διεθνοποίηση της αντεγκληματικής πολιτικής και στην διαμόρφωση της «ταυτότητας ευρωπαϊκής ασφάλειας», εφόσον αποσυνδέθηκε η αντεγκληματική πολιτική από την αποκλειστική ρύθμισή του από το κράτος μέλος. Αυτή η διαδικασία ονομάζεται με μία λέξη «εξευρωπαϊσμός» («Europeanization») της αντεγκληματικής πολιτικής.

2. Διεθνοποίηση της αντεγκληματικής πολιτικής και κρίση της κανονιστικής ηγεμονίας του κράτους.

Λόγω λοιπόν της ελλιπούς προστασίας των δικαιωμάτων παράστασης με συνήγορο και νομικής αρωγής σε εθνικό επίπεδο, συνάπτονται διεθνείς συμβάσεις και διακηρύξεις, είτε σε παγκόσμιο επίπεδο όπως για παράδειγμα η «Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων» του ΟΗΕ το έτος 1948, είτε σε περιφερειακό επίπεδο όπως η «Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών» του Συμβουλίου της Ευρώπης το έτος 1950, στις οποίες το εθνικό κράτος προσχωρεί και συγκατατίθεται για συμμόρφωσή του με τους διεθνείς αυτούς κανόνες, αλλά και με την άσκηση

¹⁷Γ.Ε.Φ. Καλαβρός-Θ.Γ. Γεωργόπουλος Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης [Βιβλίο]. - Αθήνα : ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, 2013. - σσ. 3-67.

ελέγχου από εξωτερικούς παράγοντες στο εσωτερικό του κράτους μέλους για την αποτελεσματική προστασία αυτών των δικαιωμάτων. Για παράδειγμα, το ΕΔΔΑ δικάζει τις υποθέσεις παραβίασης δικαιωμάτων σε πολίτη κράτους μέλους της Ένωσης, ή η Επιτροπή CPT επιτηρεί τις συνθήκες κράτησης φυλακισμένων με σκοπό την πρόληψη βασανιστηρίων.

Η δέσμευση των κρατών μελών στην εναρμόνιση της εθνικής τους νομοθεσίας στους κανόνες δικαίου που θεσπίζει η Ένωση, οι πολλές δηλαδή πηγές δικαίου σε κάθε κράτος της Ένωσης, δείχνει το πέρασμα από τον άλλοτε ισχυρό θεσμό του κράτους, στην σφαίρα του νομικού κοσμοπολιτισμού και της προσπάθειας να αντιμετωπίζονται όμοιες καταστάσεις με όμοιο τρόπο στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ώστε να απολαμβάνουν οι πολίτες τα δικαιώματα της ΕΣΔΑ.

Η έννοια του νομικού κοσμοπολιτισμού περιλαμβάνει το δίκτυο που διαμορφώνεται από την συνεργασία πολλών κρατών μελών με σκοπό την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Σε αυτό έχει συμβάλει φυσικά και η αρμοδιότητα των διεθνών δικαστηρίων και ο διάλογος που έχει οικοδομηθεί μεταξύ διαφορετικών χωρών σε θέματα ποινικού δικαίου, γεγονός που οδηγεί σε ζύμωση δικαίου εκτός συνόρων ενός κράτους μέλους που επηρεάζει ουσιαστικά το εθνικό δίκαιο.¹⁸

3. Ο Εξευρωπαϊσμός της αντεγκληματικής πολιτικής και η συμβολή της Εγκληματολογίας στην κατεύθυνση δημιουργίας ενιαίου θεσμικού πλαισίου αντεγκληματικής πολιτικής και προστασίας των δικαιωμάτων στο παράδειγμα του δικαιώματος παράστασης με συνήγορο και νομικής αρωγής.

Μολονότι μέχρι και σήμερα τα κράτη μέλη έχουν το εσωτερικό δίκαιο που ρυθμίζει τα δικαιώματα του υπόπτου ή κατηγορουμένου, εντούτοις διαπιστώνουμε πως η κανονιστική ηγεμονία τους έχει πληγεί από πολλές πηγές. Κάθε κράτος μέλος, δέχεται πλήγματα «από πάνω», δηλαδή υποχρεούται να προσαρμόζει το δίκαιό του, με νομοθετήματα από υπερεθνικούς και διακρατικούς οργανισμούς. Με αυτόν τον τρόπο, αναδεικνύονται τρία επίπεδα διαμόρφωσης της αντεγκληματικής πολιτικής αναδεικνύονται: το εθνικό, το υπερκρατικό και το διακρατικό. Η διεθνοποίηση στα

¹⁸Γιαννουλόπουλος, Δ. (2017). Το δικαίωμα συνηγόρου στην αστυνομική προανάκριση. Στο *Το δικαίωμα υπερασπίσεως στην ποινική δίκη, όψεις και όρια* (σσ. 51-53). Αθήνα: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

δικαιώματα της εργασίας μας επιτυγχάνεται με τη διάδραση ανάμεσα στα εθνικά συστήματα ποινικής δικαιοσύνης σε διαφορετικά κράτη μέλη, όπως η διακυβερνητική συνεργασία ανάμεσα σε κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης μεταξύ τους ή και με τρίτες χώρες όπως για παράδειγμα στην αναγνώριση του δικαιώματος παράστασης με συνήγορο και νομικής αρωγής στο ΕΕΣ.

Η σύγχρονη τάση λοιπόν οδηγεί στην διεθνοποίηση της αντεγκληματικής πολιτικής, απομακρύνοντάς τη από την κυριαρχία του εθνικού κράτους, άρα περνάμε από την μονοσήμαντη και απλή εφαρμογή του δικαίου στην πολύπλοκη και πολλαπλή εφαρμογή του από διαφορετικούς φορείς και όργανα. Έτσι, η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί εξαιρετικό δείγμα διεθνοποίησης της αντεγκληματικής πολιτικής, παράδειγμα και για το διεθνές γίνεσθαι.

Η έννοια «εξευρωπαϊσμός», με λίγα λόγια αφορά την υποχρέωση του κράτους μέλους να συμμορφώνεται με τους κανόνες, τα νομοθετήματα και τις τάσεις υπερκρατικών φορέων. Δεν πρόκειται επομένως για μία στατική διαδικασία, αντιθέτως, πρόκειται για μία διαδικασία με συνέχεια. Τα εθνικά συμφέροντα, όπως είναι φυσικό, πάντα παρεμβάλλονται και πολλές φορές μάλιστα οδηγούν σε διαφορετική ρύθμιση ίδιας περίπτωσης σε διαφορετικά κράτη μέλη, όπως συνέβη για το θέμα της καταπολέμησης των κοινοτικών απατών, για το οποίο το κάθε κράτος μέλος ρύθμισε διαφορετικά το θέμα αυτό στο εσωτερικό του. Επομένως, οι έννοιες της σύγκλισης, της εναρμόνισης και της ολοκλήρωσης αφορούν την προσχώρηση ενός κράτους στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ ο εξευρωπαϊσμός επιτυγχάνεται μέσα από τη σύγκρουση, την αντίδραση και την απόκλιση.¹⁹

Αυτήν την σύγκρουση εισήγαγε η θεωρία της «κοινωνικής άμυνας», όπως διατυπώθηκε για πρώτη φορά το 1880 από τον Prins αλλά και μετέπειτα κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο από τους Gramatica και Ancel, αφού σύμφωνα με αυτήν την θεωρία, θα πρέπει να προστατεύονται τα δικαιώματα όλων, και ιδίως των εγκληματιών, «έναντι της κοινωνίας που τους παραγκωνίζει ή αρνείται να τους κατανοήσει». Αντιθέτως, η θετικιστική εγκληματολογία που ακολούθησε χρονολογικά, θυσιάζει τα ανθρώπινα δικαιώματα στον βωμό της δημόσιας ασφάλειας, παραβιάζοντας κατάφωρα ελευθερίες, ακόμη και προληπτικά. Η ακραία

¹⁹ Νικολόπουλος Γεώργιος Π. (2008). *Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως Φορέας Αντεγκληματικής Πολιτικής*. ΑΘΗΝΑ: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

ίσως αυτή τάση, οδήγησε στο άλλο άκρο της κριτικής και ριζοσπαστικής κατεύθυνσης, η οποία προστατεύει τον ύποπτο ή κατηγορούμενο από τις αυθαιρεσίες της κρατικής εξουσίας. Η εγκληματολογία, ενδιαφέρεται σήμερα για τα δικαιώματα παράστασης με συνήγορο και νομικής αρωγής λόγω των «εξωτερικών ωθήσεων» που δέχεται από διεθνείς οργανισμούς.

Η Εγκληματολογία, μελετώντας τις «επιχειρησιακές λειτουργίες» («operative functions») των λόγων, των εννοιών και των αναπαραστάσεων του ΣΑΠΔ, τα «στρατηγικά αποτελέσματα» («strategic effects») των λόγων, των εννοιών και των αναπαραστάσεων του ΣΑΠΔ στην κοινωνία, δηλαδή την εντύπωση του ΣΑΠΔ ως εγγυητή ασφάλειας και τις ιδεολογικές αντιπαραθέσεις ανάμεσα στους φορείς του ΣΑΠΔ στον τρόπο εφαρμογής προγραμμάτων αντεγκληματικής πολιτικής, έχει ως στόχο την προστασία του δικαιώματος υπερασπίσεως του υπόπτου ή κατηγορουμένου.

Διάκριση όμως υπάρχει ανάμεσα στους διακηρυγμένους στόχους του ΣΑΠΔ και στις πραγματικές συνέπειες που προκύπτουν από την εφαρμογή τους. Έτσι ένα πρόγραμμα αντεγκληματικής πολιτικής πρέπει να αξιολογείται από τα νομιμοποιητικά αποτελέσματα που παράγει και την κοινωνική και ιδεολογική συνοχή που προωθεί.²⁰

Το δικαίωμα υπερασπίσεως, αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της αντεγκληματικής πολιτικής, η οποία πηγάζει από τους λόγους, κυρίως τους ενδοσυστημικούς και τις κοινωνικές πρακτικές. Στην προσπάθεια εναρμόνισης των δικαιωμάτων του ανθρώπου με την ανάγκη διαφύλαξης του χώρου «ασφάλειας, ελευθερίας και δικαιοσύνης», το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Συμβούλιο Υπουργών Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το ΔΕΕ, η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία αλλά και τα ίδια τα κράτη μέλη συνεργάζονται μεταξύ τους για την καταπολέμηση της εγκληματικότητας και τον σχεδιασμό δράσεων «Δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις» (άρθρο 12 γ ΣΕΕ, 70 εδ. 2 ΣΛΕΕ) με σεβασμό στα θεμελιώδη δικαιώματα του υπόπτου ή κατηγορουμένου.

Σε αυτό το σημείο σκόπιμο είναι να μνημονεύσουμε τον περιποινικό φορέα αντεγκληματικής πολιτικής που έχει ιδρυθεί για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με την επωνυμία «Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε», ο

²⁰ Νικολόπουλος Γεώργιος Π. (2008). *Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως Φορέας Αντεγκληματικής Πολιτικής*. ΑΘΗΝΑ: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

οποίος έχει ενώ αρχικά είχε ως σκοπό την καταστολή σε Ευρωπαϊκό επίπεδο των μόνο φαινομένων ρατσισμού και ξενοφοβίας, σήμερα επιφορτίζεται με το έργο της συνολικής εποπτείας για το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.²¹

4.Το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο και δωρεάν νομικής αρωγής στο πρωτογενές δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Με αφορμή την συζήτηση για την προσχώρηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην ΕΣΔΑ, κρίθηκε απαραίτητη η λύση θέσπισης ενιαίου Ευρωπαϊκού νομοθετήματος για την προστασία των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του δικαιώματος υπερασπίσεως φυσικά. Γι αυτό τον λόγο, εκπονήθηκε ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης το έτος 2000, ενώ αναθεωρήθηκε το έτος 2007. Ο ΧΘΔΕΕ, είναι μία συνθήκη, η οποία ρυθμίζει τη σχέση των ευρωπαίων πολιτών με τα θεσμικά όργανα και λοιπά όργανα και οργανισμούς της ΕΕ. Σύμφωνα όμως με την αρχή της επικουρικότητας και την αρχή της δοτής αρμοδιότητας, ο ΧΘΔΕΕ, δεν μπορεί να έχει ισχύ στο εσωτερικό των εθνικών συστημάτων των κρατών μελών. Δηλαδή ο ΧΘΔΕΕ ισχύει στις περιπτώσεις άσκησης κοινοτικών αρμοδιοτήτων από φορείς της ευρωπαϊκής βαθμίδας εξουσίας είτε από φορείς εξουσίας των κρατών μελών. Εξάλλου, το άρθρο 52 παρ. 1 του ΧΘΔΕΕ, ορίζει πως είναι δυνατοί οι περιορισμοί στα θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου, χάριν «γενικού, δημοσίου συμφέροντος». Οι αρχές του ΧΘΔΕΕ, τίθενται σε εφαρμογή με νομοθετικές ή εκτελεστικές πράξεις, ενώ σε περίπτωση παραβίασης κάποιας αρχής του ΧΘΔΕΕ, το δικαστήριο μπορεί μόνο να θεμελιώσει αξίωση για λήψη θετικής δράσης από τα όργανα της Ένωσης ή τις αρχές των κρατών μελών. Εξάλλου, στο άρθρο 6 της ΣυνθΕΕ, ο ΧΘΔΕΕ ορίζεται πως έχει ίδια νομική και τυπική ισχύ με τις συνθήκες και δεν υπερισχύει αυτών. Το δικαίωμα υπερασπίσεως ρυθμίζεται στο ενωσιακό Δίκαιο με το άρθρο 47 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σύμφωνα με το οποίο : «Κάθε πρόσωπο του οποίου παραβιάστηκαν τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που διασφαλίζονται από το δίκαιο της Ένωσης, έχει δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου, τηρουμένων των προϋποθέσεων που προβλέπονται στο παρόν άρθρο.Κάθε πρόσωπο

²¹Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (FRA)https://europa.eu/european-union/about-eu/agencies/fra_el

έχει δικαίωμα να δικασθεί η υπόθεσή του δίκαια, δημόσια και εντός εύλογης προθεσμίας, από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο, που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως. Κάθε πρόσωπο έχει τη δυνατότητα να συμβουλευέται δικηγόρο και να του αναθέτει την υπεράσπιση και εκπροσώπησή του. Σε όσους δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους, παρέχεται δικαστική αρωγή, εφόσον η αρωγή αυτή είναι αναγκαία για να εξασφαλισθεί η αποτελεσματική πρόσβαση στη δικαιοσύνη». Επίσης κατά το άρθρο 48 του ΧΘΔΕΕ ορίζεται πως «Διασφαλίζεται ο σεβασμός των δικαιωμάτων της υπεράσπισης σε κάθε κατηγορούμενο».

Η ΕΕ ακολουθεί και το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, την αρχή της Δίκαιης Δίκης, σύμφωνα με το οποίο «Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα σε δίκαιη και δημόσια δικαστική ακρόαση, εντός εύλογου χρόνου, από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο που έχει ιδρυθεί από το νόμο, για την εκδίκαση υποθέσεων για τα αστικά δικαιώματα και υποχρεώσεις του ή ποινικής κατηγορίας εναντίον του. 3. Κάθε πρόσωπο που κατηγορείται για ένα ποινικό αδίκημα έχει τα παρακάτω ελάχιστα δικαιώματα: (β) να έχει επαρκή χρόνο και μέσα για την προστασία της υπεράσπισής του, (γ) να υπερασπίζεται τον εαυτό του ή με νομική βοήθεια της δικής του επιλογής ή εφόσον δεν έχει τα επαρκή μέσα για την πληρωμή της νομικής βοήθειας, να του παρέχεται αυτή δωρεάν, εφόσον επιβάλλεται από τα συμφέροντα της Δικαιοσύνης, (ε) να του παρέχεται δωρεάν βοήθεια ενός διερμηνέα εάν δεν μπορεί να κατανοήσει ή να μιλήσει τη γλώσσα που χρησιμοποιείται στο δικαστήριο».

Οι παραπάνω ειδικές διατάξεις για την προστασία του κατηγορουμένου, καταδεικνύουν την ανάγκη για την διασφάλιση της προστασίας ενός ευάλωτου προσώπου της ποινικής δίκης, του οποίου διακυβεύονται ζωτικής σημασίας έννομα αγαθά όπως η στέρηση της ελευθερίας σε περίπτωση καταδίκης. Αν και οι παραπάνω εγγυήσεις φαντάζουν αυτονόητες και σταθερές, εντούτοις, δεν είναι. Αυτό διαφαίνεται από τον εμπλουτισμό του άρθρου αυτού της ΕΣΔΑ με το πέρασμα του χρόνου αλλά και από την συνεχή επεξεργασία και ερμηνεία του από τα όργανα του Στρασβούργου.²²

Οι ρυθμίσεις της ΕΣΔΑ έχουν ανώτερη τυπική ισχύ από τις διατάξεις του εσωτερικού δικαίου σύμφωνα με το άρθρο 28 παρ. 1 εδ. α' του Συντάγματος, επομένως οι δικαστικοί και οι εισαγγελικοί λειτουργοί έχουν υποχρέωση να εναρμονίζουν τις

²²Ακτύπης, Σ. Ρ. (2017). *Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: ερμηνεία κατ' άρθρον*. Αθήνα: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

διατάξεις του εσωτερικού δικαίου με ότι ορίζουν οι διεθνείς αυτές συμβάσεις σύμφωνα με την επιταγή ομοιογένειας και το άρθρο 52 παρ. 3 του ΧΘΔΕΕ. Ειδικά, ο πολίτης μπορεί να προσφύγει στα όργανα της ΕΣΔΑ για παραβίαση των διατάξεων που επιφέρουν προσβολή των ατομικών του δικαιωμάτων.²³

Ο σκοπός των δικαιωμάτων παράστασης με συνήγορο και νομικής αρωγής είναι διττός: Κατά πρώτον, συμβάλλει στην δίκαιη δίκη «fairtrial», το οποίο συνιστά δικαίωμα και αξίωση του υπόπτου ή κατηγορουμένου. Η υπεράσπισή του, ξεφεύγει από την σφαίρα του ιδιωτικού και ανάγεται σε δημοσίου χαρακτήρα δικαίωμα, συστατικό στοιχείο ενός Κράτους Δικαίου. Σε δεύτερο επίπεδο, το δικαίωμα αυτό εξυπηρετεί την ενεργό, πρόσφορη και αποτελεσματική υπεράσπιση του κατηγορουμένου ή υπόπτου.

Ακολούθως, το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο και νομικής αρωγής ρυθμίζεται από το άρθρο 14 του Διεθνούς Σύμφωνου για τα ατομικά και πολιτικά Δικαιώματα που κυρώθηκε στην Ελλάδα με το ν. 2462/1997 του ΟΗΕ σύμφωνα με το οποίο «Καθένας έχει δικαίωμα στην παροχή έννομης προστασίας από τα δικαστήρια και μπορεί να αναπτύξει σ αυτά τις απόψεις του για τα δικαιώματα η τα συμφέροντα του, όπως νόμος ορίζει».

Τέλος, το Διεθνές Σύμφωνο Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων (ΔΣΑΠΔ), στο άρθρο 14 παρ. 3 εδ. δ' ορίζει πως «Κάθε πρόσωπο που κατηγορείται για ποινικό αδίκημα απολαύει, σε πλήρη ισότητα, τις ακόλουθες τουλάχιστον εγγυήσεις: δ) να παρίσταται στη δίκη και να υπερασπισθεί τον εαυτό του αυτοπροσώπως ή με τη βοήθεια του συνηγόρου της επιλογής του. Εάν δεν έχει συνήγορο, να ενημερωθεί για το δικαίωμά του αυτό και να διορισθεί συνήγορος αυτεπαγγέλτως σε κάθε περίπτωση που αυτό απαιτείται για το συμφέρον της δικαιοσύνης, χωρίς ο κατηγορούμενος να βαρύνεται με την αμοιβή του, εάν δεν έχει την οικονομική δυνατότητα να τον πληρώσει».

5. Το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο και δωρεάν νομικής συνδρομής στο παράγωγο Δίκαιο

²³ Δημόπουλος Παναγιώτης, ΕγκΕισΑΠ. Ποινική Δικαιοσύνη, 9(2000), 258.

5. (α.) Το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο και το δικαίωμα νομικής αρωγής στους υπόπτους ή κατηγορουμένους.

5.(α.1) Η Οδηγία 2013/48/ΕΕ.

Για το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο έχουν εκδοθεί δύο πολύ σημαντικές Οδηγίες, η 2013/48/ΕΕ και η 2016/343 ΕΕ. Σημειώνεται πως σύμφωνα με τον Οδηγό του πολίτη αν θεωρείται ύποπτος ή κατηγορείται²⁴, Οδηγία είναι η πρωτότυπη κατηγορία πράξεων του παράγωγου δικαίου της Ευρώπης, η οποία προσπαθεί να εναρμονίσει τη νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την νομοθεσία των κρατών μελών της. Η Οδηγία ορίζει το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα δηλαδή τον κανόνα που πρέπει να εφαρμοστεί και αφήνει στα κράτη μέλη την ευχέρεια να επιλέξουν το πρόσφορο μέσο με το οποίο θα γίνει πράξη το περιεχόμενό της. Η Οδηγία θα πρέπει να μεταφερθεί στη νομοθεσία των κρατών μελών μέσα μάλιστα σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Σημειώνουμε όμως πως τα έννομα αποτελέσματά της ξεκινούν από την κύρωσή τους σε κάθε κράτος μέλος και το αποτέλεσμά της είναι άμεσο, δηλαδή σε περίπτωση που εθνική διάταξη προσκρούει σε οδηγία, ο εθνικός νόμος παραμερίζεται προς εφαρμογήν της υπερεθνικής διάταξης. Έτσι λοιπόν, η Ευρωπαϊκή Ένωση παίζει δραματικό ρόλο στην δικαιοπαραγωγική διαδικασία των κρατών μελών της προκειμένου να επιτευχθεί ο σκοπός της όσο το δυνατόν παρόμοιας αντιμετώπισης παρόμοιων καταστάσεων σε όλα τα κράτη μέλη της Ένωσης.

Η Οδηγία υπ' αριθμ. 2013/48/ΕΕ εξεδόθη για να κατοχυρώσει το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας και διαδικασίας εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης.

- **Πεδίο Εφαρμογής**

Το άρθρο 16 της Οδηγίας, εξειδικεύει πως η Οδηγία δεν έχει εφαρμογή σε περιπτώσεις ήσσονης σημασίας, π.χ παράβασης κώδικα οδικής κυκλοφορίας ακόμη κι αν κάποια κράτη μέλη επιβάλλουν κυρώσεις για τέτοιες παραβάσεις. Η οδηγία, σύμφωνα με το προαναφερθέν άρθρο, θα πρέπει συνεπώς να εφαρμόζεται μόνο στη

²⁴European Commission, Judicial Cooperation (https://ec.europa.eu/info/law/cross-border-cases/judicial-cooperation_en)

διαδικασία ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου που επιβάλλει κυρώσεις και κατόπιν της ασκήσεως του ένδικου μέσου ή παραπομπής. Τα δικαιώματα λοιπόν αυτά αφορούν την strict sensu ποινική δίκη, πράγμα που αποτελεί και την αδυναμία της Οδηγίας σύμφωνα με μία κριτική που θα μπορούσαμε να παραθέσουμε διότι υπάρχουν πολλά φορολογικά και διοικητικά θέματα στα οποία οι αρμόδιες αρχές επιβάλλουν ποινές και πρόστιμα και σε αυτές τις περιπτώσεις δεν είναι υποχρεωτική η εφαρμογή των όρων της Οδηγίας για την διασφάλιση της υπεράσπισης του διοικουμένου με συνήγορο.²⁵

- **Χρόνος αναγνώρισης δικαιωμάτων της Οδηγίας και δυνατότητες παρέκκλισης από αυτά:**

Σύμφωνα με το άρθρο 19 του προοιμίου της Οδηγίας, τα κράτη μέλη θα πρέπει να μεριμνούν ώστε οι ύποπτοι ή οι κατηγορούμενοι να έχουν το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση. Στο άρθρο 3 της ρηθείσας Οδηγίας ειδικότερα, ορίζεται πως η πρόσβαση του υπόπτου ή κατηγορουμένου σε συνήγορο θα πρέπει να λαμβάνει χώρα χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση ήτοι:

- α) προτού εξεταστεί από την αστυνομία ή άλλη αρχή επιβολής του νόμου ή δικαστική αρχή·
- β) κατά τη διενέργεια ερευνητικής πράξης ή άλλης πράξης συλλογής αποδεικτικών στοιχείων από ερευνητική ή άλλη αρμόδια αρχή
- γ) χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση μετά τη στέρηση της ελευθερίας·
- δ) όταν έχει κλητευθεί ενώπιον δικαστηρίου με δικαιοδοσία σε ποινικές υποθέσεις, εγκαίρως πριν παραστεί ενώπιον του εν λόγω δικαστηρίου

- **Τρόπος Παράστασης με συνήγορο- απόρρητο- επικοινωνία- αποκλεισμός**

Η οδηγία ορίζει πως τα κράτη μέλη έχουν την ευχέρεια να εξειδικεύσουν τη διάρκεια και τη συχνότητα των επαφών του υπόπτου ή κατηγορουμένου με τον συνήγορο, ανάλογα με την πολυπλοκότητα της υπόθεσής του και το ανάλογο

²⁵Τσόλκα Όλγα. (2019). Το τεκμήριο αθωότητας και η συμμετοχή του κατηγορουμένου στην ποινική διαδικασία. 8ο Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων. ΑΘΗΝΑ.

δικονομικό στάδιο. Το άρθρο 23 του προοιμίου της Οδηγίας, προτείνει ακόμη και τη χρήση της τεχνολογίας, με το μέσο της τηλεδιάσκεψης ή γενικά τη χρήση οποιουδήποτε μέσου για την αποτελεσματική επικοινωνία υπόπτου – κατηγορουμένου. Όταν δε ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος πρόκειται να εξετασθεί από δικαστικές αρχές, ορίζεται η ανεμπόδιστη επικοινωνία του με τον συνήγορό του δια τηλεφώνου. Αυτοπροσώπως, ο συνήγορος δύναται να παρίσταται στις εξετάσεις από ανακριτικές ή δικαστικές αρχές αν τούτο ζητήσει ο ύποπτος ή κατηγορούμενος. Ο ρόλος του συνηγόρου σε αυτές τις περιπτώσεις είναι ουσιαστικός, διότι μπορεί να υποβάλλει ερωτήσεις και να κάνει δηλώσεις. Πάντως, κατά το στάδιο συλλογής αποδεικτικών στοιχείων, η Οδηγία, δίνει την ευχέρεια στα εθνικά νομοθετικά συστήματα να ορίσουν το βαθμό παρέμβασης του συνηγόρου υπερασπίσεως. Ζήτημα αποτελεί η γνωστοποίηση των δικαιωμάτων αυτών στον ύποπτο ή κατηγορούμενο, διότι αυτός, μέσα στην δίνη των γεγονότων, πιθανότατα να μην γνωρίζει αλλά και να μην έχει την διαύγεια για να κάνει χρήση των δικαιωμάτων του. Η Οδηγία στο προοίμιο με αριθμό 27, ορίζει πως κάθε κράτος μέλος θα πρέπει να διαθέτει γενικές πληροφορίες σε ιστοσελίδα ή με διαφημιστικό φυλλάδιο για την ενημέρωση του υπόπτου ή κατηγορουμένου για τα δικαιώματά του. Η εξειδίκευση όμως των τρόπων ενημέρωσης, αλλά και η ευρεία διακριτική ευχέρεια που δίνεται στα κράτη μέλη στους τρόπους επικοινωνίας των βασικών δικονομικών δικαιωμάτων του υπόπτου ή κατηγορουμένου, ειδικά στην Ελλάδα, δυστυχώς έχουν δείξει πως δεν γνωστοποιούνται επαρκώς τα δικαιώματα στους υπόπτους ή κατηγορουμένους. Ειδικά στους αλλοδαπούς, ελλείπει διερμηνέων αλλά και ελλείπει ουσιαστικού ενδιαφέροντος για δίκαιη δίκη, ύποπτοι και κατηγορούμενοι χάνουν προθεσμίες για προσφυγή ή ενσταση κατά βουλευμάτων ή πράξεων της ανάκρισης και δικαστικών αρχών, επειδή δεν είχαν συνήγορο σε πρώιμες ανακριτικές πράξεις και οδηγούνται στην επ' ακροτηρίω διαδικασία όπου είναι υποχρεωτικός ο διορισμός συνηγόρου για ορισμένα μόνον αδικήματα, τουλάχιστον στην Ελλάδα. Παρά την ασφαλιστική δικλείδα πως δεν μπορούν στην επ' ακροατηρίω διαδικασία δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν αποδεικτικά μέσα που έχουν συλλεγεί ενόσω ο κατηγορούμενος δεν συμπαρίστατο με συνήγορο, εντούτοις, η υποχρέωση ενημέρωσης για το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο δεν παύει να είναι ελλιπής

Ακολούθως, η οδηγία, εισάγει το δικαίωμα νομικής συνδρομής σε υπόπτους και

κατηγορουμένους, μέσα από τις διατάξεις για το ευεργέτημα πενίας

- **Παραίτηση του υπόπτου ή κατηγορουμένου από το δικαίωμα της Οδηγίας:**

Ο ίδιος ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος δύναται να παραιτηθεί από το δικαίωμα υπερασπίσεώς του από συνήγορο με την προϋπόθεση να του έχουν γίνει γνωστές οι συνέπειες που μπορεί να προκύψουν από την έλλειψη υπερασπίσεώς του και φυσικά εάν η παραίτηση δίνεται σαφώς χωρίς περιθώριο αμφιβολίας. Η δε δήλωση παραίτησης μπορεί να ανακληθεί ευχερώς σε κάποιο επόμενο στάδιο της ποινικής διαδικασίας.

- **Προθεσμία συμμόρφωσης των κρατών μελών στην Οδηγία.**

Η ίδια Οδηγία, στο άρθρο 15, τάσσει προθεσμία για την συμμόρφωση των κρατών μελών προς την παρούσα Οδηγία έως τις 27 Νοεμβρίου του 2017. Πράγματι, με δημόσια διαβούλευση που ολοκληρώθηκε στις 16 Φεβρουαρίου 2017, εκδόθηκε ο ν. 4478/2017 ενώ τροποποιήθηκε το δεύτερο εδάφιο της παρ. 1 του άρθρου 15 του Ν. 3251/2004 σχετικά με την υποχρέωση του εισαγγελέα εφετών να ενημερώσει τον εκζητούμενο για το δικαίωμά του σε συνήγορο. Εντούτοις ο ν. 4478/2017, είναι πολυθεματικός και αφορά και τους ανηλίκους και την τοποθέτησή τους σε ανάδοχες οικογένειες, και το θέμα της τρομοκρατίας και την προστασία θυμάτων εγκληματικότητας. Χάνεται λοιπόν η συνοχή που είναι απαραίτητη στην ενσωμάτωση μίας Οδηγίαςόπως επιτάσσεται κατ'άρθρα 2§1 περ.γ' και 4 περ.ε' ν. 4048/2012 για τις αρχές, τις διαδικασίες και τα μέσα της καλής νομοθέτησης.²⁶

Θα έπρεπε οι διατάξεις του νόμου που αφορούσαν το δικαίωμα παραίτησης από τον διορισμό συνηγόρου, και την τροποποίηση του δεύτερου εδαφίου της παρ. 1 του άρθρου 15 του Ν. 3251/2004 σχετικά με την υποχρέωση του εισαγγελέα εφετών να ενημερώσει τον εκζητούμενο για το δικαίωμά του σε συνήγορο, να τροποποιήσουν τις ανάλογες διατάξεις του ΚΠΔ. Αλλαγή σημειώθηκε με την προσθήκη του

²⁶ Αρβανίτης Δομίνικος. (2019). Τα δικαιώματα πρόσβασης σε συνήγορο και νομικής βοήθειας στην ΕΕ. 8ο Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων (σ. 14). ΑΘΗΝΑ.

εδαφίου β' του άρθρου 100§4ΚΠΔ για τη διαφύλαξη του απορρήτου συνηγόρου και καθ'ού.

5.(α.2) Η Οδηγία 2016/343/ΕΕ

Η Οδηγία (ΕΕ 2016/343) που εκδόθηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο της ΕΕ (9ης Μαρτίου 2016), ενισχύει το δικαίωμα παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας.

Αφορμή για την έκδοση της Οδηγίας στάθηκε η υπόθεση Salduz κατά Τουρκίας (Αριθμός Υπόθεσης 36391/02) που δικάστηκε στις 27.11.2008.²⁷ Ο Τουρκικός νόμος όριζε τότε πως ο ύποπτος είχε δικαίωμα σε δικηγόρο από τη σύλληψή του εκτός από τις περιπτώσεις τις οποίες επιλαμβάνονταν το Δικαστήριο της Πολιτείας. Στην υπόθεση αυτή δεν αναγνωρίστηκε στον ανήλικο τότε Salduz, οπότε στην κατάθεσή του ομολόγησε την συμμετοχή του σε εγκληματική οργάνωση. Στο δικαστήριο, αρνήθηκε την αλήθεια της ομολογίας του, ισχυριζόμενος πως ελήφθη με μέσα παράνομα. Το Δικαστήριο και μετέπειτα το 2007 η Επιτροπή του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου κατέληξαν πως η δίκαιη δίκη που δικαιούνταν ο Salduz, δεν παραβιάστηκε από την παραβίαση του δικαιώματος πρόσβασης σε δικηγόρο από το στάδιο της σύλληψης. Όμως το άρθρο 6 παρ. 3 της ΕΣΔΑ ορίζει πως για να είναι πρακτική και αποτελεσματική η αρχή της δίκαιης δίκης, θα πρέπει να παρέχεται ελεύθερα και ανεμπόδιστα το δικαίωμα σε συνήγορο από το στάδιο της σύλληψης. Ο αποκλεισμός του δικαιώματος αυτού για αδικήματα που αφορούν παραβάσεις σχετικές με το κράτος, περιορίζουν υπέρμετρα το εύρος εφαρμογής του δικαιώματος. Στην προκειμένη περίπτωση, η ομολογία του Salduz στο στάδιο της αστυνομικής προανάκρισης ήταν το μόνο αποδεικτικό στοιχείο που χρησιμοποιήθηκε για την καταδίκη του, παρά το γεγονός πως ο Salduz αρνήθηκε την ακρίβειά του. Το γεγονός ότι μετά το στάδιο της προανάκρισης, του δόθηκε το δικαίωμα σε συνήγορο, δεν μπορεί να θεραπεύσει τις τα νομικά ελαττώματα που παρουσιάστηκαν στο στάδιο της

²⁷European Court of Human Rights, Case Salduz vs Turkey, <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=2ahUKewjK1bqnkJXfAhVPbVAKHUJEAxQFjABegQICBAC&url=https%3A%2F%2Fhudoc.echr.coe.int%2Fapp%2Fconversion%2Fpdf%2F%3Flibrary%3DECHR%26id%3D002-1842%26filename%3D002-1842.pdf&usg=AOvVaw2uhF9i7sYAd1AYmH0QbP-s>

σύλληψης και προανάκρισης, έτσι η άρνηση στο δικαίωμά του για πρόσβαση σε συνήγορο επηρέασε ανεπανόρθωτα το δικαίωμα υπερασπίσεώς του.²⁸

Σκοπός της νέας οδηγίας ήταν να ενισχυθεί το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών, με τη θέσπιση κοινών ελάχιστων κανόνων για το δικαίωμα παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη. Με τη θέσπιση κοινών ελάχιστων κανόνων για την προστασία των δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων και κατηγορουμένων η νέα κοινοτική οδηγία έχει σκοπό να ενισχύσει την εμπιστοσύνη των κρατών μελών στα συστήματα απονομής ποινικής δικαιοσύνης των άλλων κρατών μελών και, ως εκ τούτου, να συμβάλει στη διευκόλυνση της αμοιβαίας αναγνώρισης των αποφάσεων σε ποινικές υποθέσεις. Οι κοινοί αυτοί ελάχιστοι κανόνες δύνανται να άρουν επίσης τα εμπόδια στην ελεύθερη κυκλοφορία των πολιτών στην επικράτεια όλων των κρατών μελών.

- **Πεδίο Εφαρμογής.**

Η νέα οδηγία εφαρμόζεται στα φυσικά πρόσωπα που είναι ύποπτα ή κατηγορούμενα σε ποινική διαδικασία. Εφαρμόζεται σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας από τη στιγμή που ένα πρόσωπο θεωρείται ύποπτο ή κατηγορείται για τέλεση αξιόποινης πράξης ή εικαζόμενης αξιόποινης πράξης μέχρι την απόφαση για την τελική εκτίμηση του κατά πόσον το εν λόγω πρόσωπο διέπραξε τη σχετική αξιόποινη πράξη και μέχρι η εν λόγω απόφαση να καταστεί οριστική.²⁹

- **Περιεχόμενο του Δικαιώματος**

Το άρθρο 8 της Οδηγίας ορίζει ότι τα κράτη μέλη θα πρέπει να εγγυώνται την παράσταση στην δίκη των υπόπτων και των κατηγορουμένων. Εξαιρέσεις σε αυτήν την υποχρέωση των κρατών μελών ορίζονται αποκλειστικώς, στην παράγραφο 2 του άρθρου 8 της Οδηγίας, σύμφωνα με το οποίο, ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος ενδέχεται να δικαστεί ερήμην μόνο εάν έχει ενημερωθεί εγκαίρως σχετικά με την δίκη και τις συνέπειες της μη παράστασης, ή εάν αφού ενημερώθηκε από τη δίκη, εκπροσωπείται από εξουσιοδοτημένο δικηγόρο, διορισμένο είτε από το κράτος είτε από τον ίδιο τον καθού. Σε περίπτωση που δεν μπορεί να εντοπιστεί ο ύποπτος ή κατηγορούμενος, διεξάγεται μεν η δίκη ερήμην του, όμως όταν εντοπιστεί και

²⁸Rights, E. C. (2008). Information notes on the Court's case law -113. *Salduz v. Turkey* [GC] - 36391/02., (σ. <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/>).

²⁹Νέα οδηγία για το τεκμήριο αθωότητας και το δικαίωμα παράστασης του κατηγορούμενου στην ποινική δίκη (http://www.legalnews24.gr/2016/03/blog-post_54.html), άρθρο 2 της Οδηγίας 2016/343.

συλληφθεί θα πρέπει να έχει προθεσμία για προσβολή της ερήμην αποφάσεως. Πάντως, οι διατάξεις των εθνικών κωδίκων ποινικής δικονομίας που ορίζουν την προσωρινή απομάκρυνση καθού από το ακροατήριο για την ομαλή διεξαγωγή της δίκης, παραμένουν σε ισχύ. Στο άρθρο 9 της Οδηγίας, ρυθμίζεται ο τρόπος άμυνας του ερημοδικασθέντος υπόπτου ή κατηγορουμένου κατά τις προηγούμενες συνθήκες. Συγκεκριμένα, προβλέπεται η δυνατότητα είτε άσκησης ενδίκου μέσου, είτε το δικαίωμα σε νέα δίκη προς ανατροπή της απόφασης λόγω ερημοδικίας.

- **Προθεσμία συμμόρφωσης με την Οδηγία**

Τα κράτη μέλη έχουν υποχρέωση συμμόρφωσης με την Οδηγία μέχρι τον Απρίλιο του έτους 2018.

- **Η ενσωμάτωση της Οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο.**

Προς συμμόρφωση του ελληνικού εσωτερικού εθνικού δικαίου με την Οδηγία, προστέθηκε εδάφιο στο τέλος της παραγράφου 1 του άρθρου 155 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας με το εξής περιεχόμενο: «Η πραγματική αναζήτηση της κατοικίας ή διαμονής του κατηγορουμένου, εφόσον δεν έχει δηλωθεί κατά το άρθρο 273, γίνεται με κάθε πρόσφορο μέσο, τουλάχιστον με βάση τη διεύθυνση που έχει δηλώσει στην τελευταία φορολογική του δήλωση και τα σχετικά στοιχεία που είναι καταχωρημένα στα πληροφοριακά συστήματα του υπουργείου Οικονομικών (TaxisNet)»

5.(α.3) Η Οδηγία 2016/1919/ΕΕ

Η Οδηγία αυτή, συμπληρώνει την Οδηγία 2013/48/ΕΕ και την ανάλογη για τα παιδιά 2016/800/ΕΕ. Σύμφωνα με την παράγραφο 1 του άρθρου 12 της Οδηγίας 2016/1919, η προθεσμία συμμόρφωσης προς τις διατάξεις της, εξαντλείται στις 25/05/2019. Μέχρι και σήμερα, έχουν συμμορφωθεί έξι από τα κράτη μέλη και η Ελλάδα δεν συμπεριλαμβάνεται σε αυτά.

- **Πεδίο Εφαρμογής**

Η Οδηγία αυτή θεσπίζει τους ελάχιστους κανόνες για τη δικαστική αρωγή, δηλαδή τη νομική βοήθεια σε υπόπτους, κατηγορούμενους και εκζητούμενους. Το

δικαίωμα της νομικής βοήθειας, αναγνωρίζεται σύμφωνα με την Οδηγία σε αυτούς που στερούνται στην ελευθερία τους στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών και όχι σε αδικήματα ήσσονος σημασίας. Σε περίπτωση αδικήματος ήσσονος σημασίας, η Οδηγία σύμφωνα με το άρθρο 2 παρ. 4, εφαρμόζεται μόνο στις διαδικασίες ενώπιον ποινικού δικαστηρίου. Επίσης η οδηγία έχει εφαρμογή σε αυτούς που σύμφωνα με το εθνικό ή το ενωσιακό δίκαιο είναι επιβεβλημένη η παράσταση με συνήγορο, ή συγκεκριμένα στο στάδιο ανακριτικών, ερευνητικών πράξεων, ή πράξεων συλλογής αποδεικτικών στοιχείων όπως για παράδειγμα σε αναπαράσταση εγκλήματος. Επίσης, η Οδηγία έχει εφαρμογή όταν πρόσωπα δεν είναι αρχικά ύποπτοι, αλλά καθίστανται ύποπτοι ή κατηγορούμενοι, μετά από έρευνα της αστυνομίας ή άλλης αρχής του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης. Τέλος, η Οδηγία εφαρμόζεται υπερ του εκζητούμενου από τη στιγμή της σύλληψής του μέχρι την παράδοσή του ή την τελεσίδικη απόφαση περί μη εκτέλεσης του εντάλματος στο κράτος εκτέλεσης ενός ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, δηλαδή παρέχεται νομική βοήθεια στον εκζητούμενο.³⁰ Το δικαίωμα της Οδηγίας αναγνωρίζεται στον εκζητούμενο και στο κράτος έκδοσης.³¹

- **Περιεχόμενο του δικαιώματος**

Ως δικαστική αρωγή η Οδηγία στο άρθρο 3 νοείται η «οικονομική βοήθεια που παρέχει κράτος μέλος για τη συνδρομή δικηγόρου, προκειμένου να καταστεί δυνατή η άσκηση του δικαιώματος πρόσβασης σε δικηγόρο». Απαραίτητη προϋπόθεση για να χορηγηθεί η νομική βοήθεια στα κράτη μέλη είναι η έλλειψη επαρκών πόρων να ανταπεξέλθουν οικονομικά στα έξοδα δικηγορικής αμοιβής αλλά πρέπει να συντρέχει και η προϋπόθεση του συμφέροντος της απονομής δικαιοσύνης στην χορήγηση νομικής βοήθειας.³² Όσον αφορά την συνδρομή των προϋποθέσεων, η Οδηγία, φαινομενικά την ευχέρεια στα κράτη να ορίσουν την «έλλειψη επάρκειας πόρων», δίνοντας γενικές κατευθύνσεις, όπως τον έλεγχο του εισοδήματος και το βιοτικό επίπεδο στο χ κράτος μέλος.³³ Όσον αφορά το κριτήριο του συμφέροντος της δικαιοσύνης, η Οδηγία, εξειδικεύει περισσότερο, διότι ορίζει πως το κράτος μέλος θα πρέπει να σταθμίζει την βασιμότητα της αίτησης για νομική βοήθεια, λαμβάνοντας υπόψη:

³⁰ Άρθρο 5 παρ. 1 Οδηγία 2016/1919.

³¹ Άρθρο 2 παρ. 2 Οδηγία 2016/1919.

³² Άρθρο 4 παρ. 1 Οδηγία 2016/1919.

³³ Άρθρο 4 παρ. 3 Οδηγία 2016/1919.

- Τη σοβαρότητα του ποινικού αδικήματος
- Την περιπλοκότητα της υπόθεσης
- Τη βαρύτητα της επαπειλούμενης ποινής
- Το βάσιμο της αίτησης για νομική βοήθεια.

Ειδικά, η Οδηγία, ορίζει πως η νομική βοήθεια παρέχεται «αμελλητί», πριν οποιαδήποτε ανακριτική ή άλλη πράξη από δικαστική αρχή.³⁴

Για τον εκζητούμενο, η Οδηγία ορίζει πως αναγνωρίζεται το δικαίωμα νομικής βοήθειας, όταν αυτή είναι απαραίτητη για τη διασφάλιση της αποτελεσματικής πρόσβασης στη δικαιοσύνη. Αν η αίτηση για νομική βοήθεια απορριφθεί, τότε οι ύποπτοι, οι κατηγορούμενοι και οι εκζητούμενοι, ενημερώνονται το συντομότερο δυνατόν για την απόρριψη.³⁵

Η Οδηγία, έχει ως στόχο την ουσιαστική και πραγματική άσκηση του δικαιώματος υπερασπίσεως του υπόπτου, κατηγορουμένου και εκζητούμενου, εφόσον στο άρθρο 7, ρυθμίζει την ποιότητα των υπηρεσιών δικαστικής αρωγής και της εκπαίδευσης. Η Οδηγία υποχρεώνει τα κράτη μέλη να χρηματοδοτούν επαρκώς το σύστημα νομικής αρωγής ώστε να διασφαλίζεται η ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών. Συγκεκριμένα, η Οδηγία υποχρεώνει τα κράτη μέλη να έχουν αποτελεσματικό και επαρκούς ποιότητας σύστημα νομικής βοήθειας ώστε να διασφαλίζεται ο δίκαιος χαρακτήρας απονομής της, με ταυτόχρονο σεβασμό στο νομικό επάγγελμα.³⁶ Οι αφηρημένες αυτές έννοιες, εξειδικεύονται όταν η Οδηγία υποχρεώνει τα κράτη μέλη για εκπαίδευση των δικηγόρων και του προσωπικού που θα παράσχει υπηρεσίες νομικής βοήθειας. Αντικατάσταση συνηγόρου υπερασπίσεως είναι δυνατή σύμφωνα με την Οδηγία, όταν δικαιολογείται από συγκεκριμένες περιστάσεις.³⁷

• Ένδικα Μέσα.

Σε περίπτωση που παραβιαστεί το δικαίωμα σε δικαστική αρωγή ενός υπόπτου, κατηγορουμένου ή εκζητούμενου, η Οδηγία υποχρεώνει τα κράτη μέλη να θεσπίσουν αποτελεσματικά μέσα ένδικης προστασίας με βάση το εθνικό τους δίκαιο

³⁴ Άρθρο 5 Οδηγία 2016/1919.

³⁵ Άρθρο 6 παρ. 2 Οδηγία 2016/1919.

³⁶ Άρθρο 7 παρ. 1 Οδηγία 2016/1919.

³⁷ Άρθρο 7 παρ. 4 Οδηγία 2016/1919.

κατά αυτής της παραβίασης.³⁸ Η έννοια «αποτελεσματικά» ένδικα μέσα, είναι εντούτοις αόριστη και δεν μπορεί να αποτελέσει εγγύηση σεβασμού του δικαιώματος για προσφυγή σε δεύτερο βαθμό για τη δικαστική αρωγή.

Ειδικά για ευάλωτα άτομα, η Οδηγία, με ξεχωριστή διάταξη επιστά την προσοχή στα κράτη μέλη για να λαμβάνουν αυτά υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες των κατηγοριών αυτών.³⁹ Τα δε κράτη μέλη, υποχρεούνται στην υποβολή απολογισμού προς την Ευρωπαϊκή Ένωση για την πορεία του θεσμού στο εσωτερικό τους ανά τακτά, ειδικά ορισμένα στην Οδηγία, χρονικά διαστήματα.⁴⁰

Το ΔΕΕ, μέχρι στιγμής δεν έχει νομολογήσει για το δικαίωμα στη δικαστική αρωγή της Οδηγίας 2016/1919.

Οι εγγυήσεις της Οδηγίας σχετικά με τη νομική συνδρομή.

- Η νομική αρωγή χορηγείται γρήγορα.

Η νομική αρωγή θα χορηγείται το αργότερο πριν από την ανάκριση, ιδίως της αστυνομίας, ή πριν από ορισμένες ανακριτικές πράξεις ή πράξεις συλλογής αποδεικτικών στοιχείων, όπως ορίζεται στην οδηγία.

- Η νομική αρωγή χορηγείται βάσει σαφών κριτηρίων

Τα κράτη μέλη πραγματοποιούν διαφορετικούς ελέγχους για να προσδιορίσουν αν θα χορηγήσουν νομική αρωγή: έλεγχο επάρκειας πόρων (σχετικά με το εισόδημα και την περιουσία του ενδιαφερόμενου προσώπου), έλεγχο βασιμότητας της αίτησης (σχετικά με την αναγκαιότητα εξασφάλισης αποτελεσματικής πρόσβασης στη δικαιοσύνη υπό τις συνθήκες της υπόθεσης) ή αμφότερους τους ελέγχους. Οι νέοι κανόνες καθορίζουν σαφή κριτήρια για την καθιέρωση των ελέγχων αυτών:

- Αν ένα κράτος μέλος εφαρμόζει έλεγχο επάρκειας πόρων, θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη όλους τους σχετικούς και αντικειμενικούς παράγοντες, όπως είναι το

³⁸ Άρθρο 8 Οδηγία 2016/1919.

³⁹ Άρθρο 9 Οδηγία 2016/1919.

⁴⁰ Άρθρο 10 Οδηγία 2016/1919.

εισόδημα, η περιουσία και η οικογενειακή κατάσταση του ενδιαφερομένου, το κόστος της νομικής αρωγής και το βιοτικό επίπεδο στο εν λόγω κράτος μέλος. Τα κριτήρια αυτά θα βοηθήσουν τις αρμόδιες αρχές να διαπιστώνουν κατά πόσον οι ύποπτοι ή οι κατηγορούμενοι στερούνται επαρκείς πόρους για να ανταπεξέλθουν οικονομικά στο κόστος της νομικής βοήθειας.

- Αν ένα κράτος μέλος εφαρμόζει έλεγχο βασιμότητας της αίτησης, θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη τη σοβαρότητα του αδικήματος, την περιπλοκότητα της υπόθεσης και τη βαρύτητα της επαπειλούμενης ποινής, προκειμένου να διαπιστώνει κατά πόσο η παροχή νομικής αρωγής απαιτείται προς το συμφέρον της απονομής δικαιοσύνης.

- Βελτίωση της διαδικασίας λήψης αποφάσεων για τη νομική αρωγή

Η Οδηγία διασφαλίζει ότι οι αποφάσεις σχετικά με τη νομική αρωγή λαμβάνονται επιμελώς και ότι οι ενδιαφερόμενοι ενημερώνονται γραπτώς όταν η αίτησή τους απορρίπτεται εν όλω ή εν μέρει. Καθορίζει κανόνες σχετικά με την ποιότητα της νομικής αρωγής και την κατάρτιση του προσωπικού που εμπλέκεται στη διαδικασία λήψης της απόφασης, συμπεριλαμβανομένων των δικηγόρων. Στην περίπτωση παραβίασης των δικαιωμάτων που θεσπίζει η εν λόγω οδηγία, πρέπει να προβλέπονται αποτελεσματικά μέσα έννομης προστασίας.

- Επόμενα βήματα

Τα κράτη μέλη οφείλουν να μεταφέρουν την οδηγία εντός 30 μηνών από τη δημοσίευσή της στην Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα δικαιώματα αυτά θα ισχύουν από τον Μάιο του 2019.

- Ιστορικό

Η εν λόγω οδηγία θα ισχύσει σε όλα τα κράτη μέλη εκτός από τη Δανία, την Ιρλανδία και το Ηνωμένο Βασίλειο.

Σύμφωνα με το δελτίο τύπου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής⁴¹, η οδηγία για τη νομική αρωγή είναι η τρίτη και τελευταία οδηγία που εκδίδεται από τη δέσμη προτάσεων

⁴¹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Δικαίωμα σε Δίκαιη δίκη :περισσότερες διασφαλίσεις για πολίτες στην ποινική διαδικασία. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-1157_el.htm

στον τομέα των δικαιωμάτων σε δίκαιη δίκη στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών που υπέβαλε η Επιτροπή τον Νοέμβριο του 2013. Με την έκδοσή της ολοκληρώνεται ο οδικός χάρτης για την ενίσχυση των δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων ή κατηγορουμένων σε ποινικές διαδικασίες που καταρτίστηκε το 2009.

- Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την θεσμοθέτηση της αρχής της παράστασης με συνήγορο και νομικής αρωγής σε υπόπτους ή κατηγορουμένους.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασε τις εγγυήσεις που φιλοδοξεί να εξασφαλίσει για τους πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε όποια χώρα της κι αν βρίσκονται. Μεταξύ άλλων, κατοχυρώνει σε υπόπτους και κατηγορούμενους το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο και το δικαίωμα σε νομική συνδρομή στα πρώτα στάδια της διαδικασίας, ήδη από το στάδιο της έκδοσης ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης. Με αυτόν τον τρόπο προωθείται η αμοιβαία εμπιστοσύνη στα δικαστικά συστήματα των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, για την ορθή απονομή της δικαιοσύνης στα πλαίσιά της, διασφαλίζοντας κατ' επέκταση την ομαλή λειτουργία του ευρωπαϊκού χώρου δικαιοσύνης.⁴²

Στο παραπάνω καθεστώς συνέβαλε και η σύσταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προς τα κράτη μέλη σχετικά με την διασφάλιση της ποιότητας και της αποτελεσματικότητας των υπηρεσιών νομικής συνδρομής.

Προϋποθέσεις – κριτήρια χορήγησης νομικής αρωγής.

Βασικό κριτήριο για την χορήγηση ή όχι της νομικής αρωγής είναι η δυσχερής οικονομική κατάσταση του υπόπτου ή κατηγορουμένου. Όμως, επειδή δεν υπάρχει κάποιος σαφής ορισμός του όρου «επαρκή οικονομικά μέσα», γι αυτό το λόγο το εκάστοτε Δικαστήριο κρίνει κατά περίπτωση αν ο κατηγορούμενος εμπίπτει σε αυτήν την κατηγορία προστασίας. Επίσης, το βάρος απόδειξης της δυσχερούς του οικονομικής κατάστασης το έχει αυτός που το επικαλείται, δηλαδή ο ύποπτος κατηγορούμενος. Όμως, ο κατηγορούμενος δεν υποχρεούται να αποδείξει "πέραν πάσης αμφιβολίας" ότι δεν διαθέτει τα μέσα να πληρώσει για την υπεράσπισή του. Ορισμένα κράτη μέλη προβαίνουν σε εξακρίβωση των οικονομικών δυνατοτήτων για

⁴²Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Δικαίωμα σε Δίκαιη δίκη :περισσότερες διασφαλίσεις για πολίτες στην ποινική διαδικασία. (http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-1157_el.htm)

να διαπιστώσουν κατά πόσον ο κατηγορούμενος "δεν διαθέτει τα μέσα να πληρώσει συνήγορον". Άλλα παρέχουν δωρεάν εκπροσώπηση σε όλους βασιζόμενα στο ότι η εξακρίβωση των οικονομικών δυνατοτήτων είναι δαπανηρή και ότι σε ορισμένες περιπτώσεις, μπορεί να ζητηθεί από τον κατηγορούμενο η επιστροφή μέρους της δαπάνης. Στο συγκεκριμένο τομέα, φαίνεται σκοπιμότερο να επιτραπεί στα κράτη μέλη να εφαρμόζουν το σύστημα το οποίο κρίνουν αποτελεσματικότερο από άποψη κόστους.

Στο πλαίσιο της εκτιμήσεως αυτής, ο εθνικός δικαστής μπορεί να λάβει υπόψη για τη χορήγηση της νομικής αρωγής διάφορες παραμέτρους, όπως το αντικείμενο της διαφοράς, τις εύλογες πιθανότητες νίκης του αιτούντος το ευεργέτημα, το πόσο σοβαρό είναι για τον ίδιο το διακύβευμα, την πολυπλοκότητα της εφαρμοστέας νομοθεσίας και διαδικασίας, καθώς και τη δυνατότητα του αιτούντος το ευεργέτημα να υπερασπισθεί αποτελεσματικά την υπόθεσή του. Για να εκτιμήσει την αναλογικότητα, ο εθνικός δικαστής μπορεί επίσης να λάβει υπόψη το ύψος των δικαστικών εξόδων που πρέπει να προκαταβληθούν και το αν ενδεχομένως συνιστούν ή όχι ανυπέρβλητο εμπόδιο στην πρόσβαση στη δικαιοσύνη.

6.Το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο και δωρεάν νομικής συνδρομής ειδικά για τον εκζητούμενο. Η Απόφαση – Πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ του Συμβουλίου της 13-06-2002

Το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης (ΕΕΣ) θεσπίστηκε με την Απόφαση – Πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ του Συμβουλίου της 13-06-02. Στην ελληνική έννομη τάξη, η Απόφαση – Πλαίσιο ενσωματώθηκε με το Ν. 3251/2004 («Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης, τροποποίηση του Ν. 2928/2001 για τις εγκληματικές οργανώσεις και άλλες διατάξεις»). Στην εισηγητική έκθεση για τον Ν. 3251/2004 σημειώνεται πως αποτελεί βούληση των κρατών μελών της ΕΕ η εναρμόνιση της νομοθεσίας τους και ο συντονισμός των δράσεών τους σε όλα τα επίπεδα προκειμένου να υπάρξει μία ενιαία και ισχυρή ευρωπαϊκή απάντηση στη διεθνή τρομοκρατία με αφορμή το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 εναντίον των ΗΠΑ. Ειδικά δε μετά το τρομοκρατικό χτύπημα στον σιδηροδρομικό σταθμό της Μαδρίτης, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ζήτησε από τα κράτη μέλη την επιτάχυνση της ενσωματώσεως της Αποφάσεως – Πλαίσιο.

Το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο σύμφωνα με το υπ' αριθ. 42 του Προοιμίου της Οδηγίας και από το άρθρο 10 της Οδηγίας, αναγνωρίζεται στον εκζητούμενο στο κράτος εκτέλεσης αλλά και στο κράτος έκδοσης. Και πάλι δίνεται η ευχέρεια στο κράτος μέλος να προσδιορίσει τον αριθμό και τη συχνότητα συναντήσεων του συνηγόρου με τον ύποπτο ή κατηγορούμενο, ενώ και πάλι ορίζεται η χρήση της τεχνολογίας όταν η δια ζώσης επικοινωνία του με τον συνήγορο καθίσταται δυσχερής. Στον εκζητούμενο παρέχεται και το δικαίωμα δωρεάν νομικής συνδρομής, εάν είναι δικαιούχος σύμφωνα με τις διατάξεις από το εθνικό δίκαιο. Η πρόσβαση σε συνήγορο γίνεται χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση, ενώ επειδή η απόφαση πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ, θέτει «στενές» προθεσμίες εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, κρίνεται απαραίτητο να υπάρχει έγκαιρη ενημέρωση προς τον εκζητούμενο για το δικαίωμά του, όπως ορίζει και η παράγραφος 4 του άρθρου 10 της Οδηγίας 2013/48/ΕΕ.

Όσον αφορά το χρόνο ενημέρωσης του εκζητούμενου για το δικαίωμά του, εφαρμόζονται αναλογικά οι διατάξεις της Οδηγίας 2012/13/ΕΕ «*σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών*»²³ (και δη τα άρθρα 3§§1περ.α', 2, 4§2αυτής), άρα οι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι έχουν αμέσως δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο.

Σε ένα κράτος δικαίου η διασφάλιση των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του εκζητουμένου θα έπρεπε να υπερισχύει της τήρησης των εν λόγω προθεσμιών,⁴³ όμως όπως θα δούμε παρακάτω στη Νομολογία του ΔΕΕ για το ΕΕΣ, πολλές φορές τα δικαιώματα υπεράσπισης του εκζητούμενου υποβαθμίζονται για να εξυπηρετήσουν τους σκοπούς του ΕΕΣ.

Στον αντίποδα, υπάρχουν περιπτώσεις που απορρίπτεται η εκτέλεση του ΕΕΣ με διάφορους λόγους άρνησης⁴⁴ πράγμα που αποδυναμώνει το εργαλείο του ΕΕΣ. Ως παράδειγμα αναφέρουμε αδικαιολόγητες καθυστερήσεις, όπως για παράδειγμα η ένσταση νομιμότητας επίδοσης του ΕΕΣ σε σύνικο ή συγγενή, που κωλυσιεργούν και κλονίζουν ως ένα βαθμό την αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης στον χώρο της

⁴³ Αρβανίτης Δομίνικος. (2019). Τα δικαιώματα πρόσβασης σε συνήγορο και νομικής βοήθειας στην ΕΕ. 8ο Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων (σ. 14). ΑΘΗΝΑ.

⁴⁴ Κάποιοι εκ των οποίων είναι ουσιαστικοί, όπως η άθλιες συνθήκες κράτησης στο κράτος έκδοσης του εκζητούμενου.

ΕΕ. Κάποιοι λόγοι άρνησης εκτέλεσης ΕΕΣ, θα πρέπει να είναι δυνητικοί και όχι υποχρεωτικοί, ώστε το αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο να έχει την ευχέρεια να δέχεται ή να απορρίπτει την ένσταση σταθμίζοντας διάφορους παράγοντες.⁴⁵

Οι εγγυήσεις της Απόφασης – Πλαίσιο για το ΕΕΣ.

- **Έλεγχος του διττού αξιοποιύνου**

Για 32 κατηγορίες αδικημάτων, δεν ελέγχεται αν η πράξη χαρακτηρίζεται ως ποινικό αδίκημα σε αμφότερες τις χώρες. Η μόνη απαίτηση που τίθεται είναι η πράξη να τιμωρείται με φυλάκιση ανώτατης διάρκειας τουλάχιστον 3 ετών στο κράτος μέλος έκδοσης του εντάλματος. Για τα λοιπά αδικήματα, η παράδοση μπορεί να εξαρτηθεί από την προϋπόθεση ότι η πράξη χαρακτηρίζεται ως ποινικό αδίκημα στο κράτος μέλος εκτέλεσης του εντάλματος.

- **Παράδοση υπηκόων**

Τα κράτη μέλη της ΕΕ δεν μπορούν πλέον να αρνούνται την παράδοση δικών τους υπηκόων, εκτός εάν αναλαμβάνουν τα ίδια την εκτέλεση της ποινής φυλάκισης του καταζητουμένου.

- **Εγγυήσεις που απαιτεί το κράτος έκδοσης**

Το κράτος που εκτελεί το ΕΕΣ μπορεί να ζητήσει εγγυήσεις περί του ότι:

- α) Αν η επιβληθείσα ποινή είναι ισόβια κάθειρξη ή στέρηση της ελευθερίας εφ' όρου ζωής, το πρόσωπο θα έχει, έπειτα από ορισμένο χρονικό διάστημα, το δικαίωμα να ζητήσει την επανεξέταση της ποινής.
- β) Το καταζητούμενο πρόσωπο θα μπορεί να εκτίσει την ποινή που θα απαγγελθεί εναντίον του στο κράτος εκτέλεσης, εφόσον το εν λόγω πρόσωπο είναι υπήκοος ή κάτοικος του κράτους αυτού.

- **Περιορισμένοι λόγοι άρνησης**

⁴⁵ΑδάμηςΠαρασκευάς. (15-16 Μαρτίου 2019). Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης - Ο ρόλος της Eurojust και της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας και η νομολογία του ΔΕΕ. . 8ο Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων. ΑΘΗΝΑ.

Το Κράτος εκτέλεσης μπορεί να αρνηθεί να παραδώσει το καταζητούμενο πρόσωπο μόνον εάν συντρέχει κάποιος από τους λόγους προαιρετικής ή υποχρεωτικής άρνησης:

Υποχρεωτικοί

λόγοι:

- το πρόσωπο έχει ήδη δικασθεί για το ίδιο αδίκημα (*nebis in idem*)
- ανηλικότητα (το πρόσωπο δεν έχει συμπληρώσει την απαιτούμενη ελάχιστη ηλικία για να θεωρείται ποινικώς υπεύθυνο στο κράτος εκτέλεσης)
- αμνηστία (το κράτος εκτέλεσης θα μπορούσε να είχε ασκήσει δίωξη για τη σχετική αξιόποινη πράξη και η αξιόποινη πράξη καλύπτεται από αμνηστία στο εν λόγω κράτος).

Προαιρετικοί

λόγοι,

για

παράδειγμα:

- έλλειψη διττού αξιοποίνου για τα αδικήματα πέραν των 32 που απαριθμούνται στο άρθρο 2 παράγραφος 2 της απόφασης-πλαίσου για το ΕΕΣ
- δικαιοδοσία βάσει του τόπου τέλεσης της πράξης
- εκκρεμής ποινική διαδικασία στο κράτος εκτέλεσης
- παραγραφή κ.λπ.

• Περιορισμοί του δικαιώματος

Δυνατότητα παρέκκλισης από την υποχρέωση διορισμού συνηγόρου είναι δυνατή σύμφωνα με το άρθρο 30 του προοιμίου και το άρθρο 8 της Οδηγίας 2013/48/ΕΕ⁴⁶, μόνον εν'όσω ο καθ'ού κρατείται σε περιπτώσεις γεωγραφικές απομόνωσης και πάλι μόνον προσωρινά μέχρι την οργάνωση από τις αρχές του κράτους μέλους της επαφής του υπόπτου ή κατηγορουμένου με συνήγορο μέσω τηλεφώνου ή τηλεδιάσκεψης. Άλλως, το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο αναστέλλεται όταν διακυβεύονται άλλα αγαθά όπως η ζωή, η ελευθερία ή η σωματική ακεραιότητα ενός προσώπου, δηλαδή σε πολύ εξαιρετικές περιστάσεις. Όμως, η γενικότητα των διατάξεων για τη δυνατότητα παρέκκλισης από το βασικό δικαίωμα, αφήνουν ευρύ περιθώριο καταχρηστικής εφαρμογής αυτής της παρέκκλισης.

⁴⁶Οι διατάξεις αυτές εφαρμόζονται αναλογικά και στην περίπτωση του ΕΕΣ και του εκζητούμενου.

Το άρθρο 8 της Οδηγίας 2013/48/ΕΕ, προστατεύει από την καταχρηστική άσκηση του περιορισμού του δικαιώματος, ορίζοντας πως για να επιτραπεί κάποια παρέκκλιση στον κανόνα που εισάγει η Οδηγία, θα πρέπει η παρέκκλιση να είναι αναλογική και να μην υπερβαίνει τα όρια του αναγκαίου. Να μην βασίζεται αποκλειστικά στον τύπο ή τη σοβαρότητα του καταγγελλόμενου αδικήματος, να μην προσβάλλει τον συνολικότερο δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας και να είναι προσηκόντως αιτιολογημένη.⁴⁷

Η Οδηγία 2013/48/ΕΕ, δεν προβλέπει ένδικα μέσα σε περίπτωση παραβίασης δικαιώματος πρόσβασης με συνήγορο, επιτρέποντας έτσι στα κράτη μέλη να ρυθμίσουν με το εθνικό τους δίκαιο τους τρόπους άμυνας του καθού.⁴⁸ Ορίζει όμως πως τα ένδικα μέσα θα πρέπει να είναι «αποτελεσματικά».⁴⁹ Βέβαια η αόριστη νομική έννοια «αποτελεσματικά», μπορεί να εξειδικευθεί διαφορετικά από κάθε κράτος μέλος, δίνει επομένως μεγάλο πεδίο ελευθερίας στην συμμόρφωση με τον συγκεκριμένο όρο της Οδηγίας.

Χρονικά όρια:

Το κράτος στο οποίο συλλαμβάνεται κάποιος υποχρεούται να λάβει οριστική απόφαση για την εκτέλεση του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης εντός 60 ημερών από τη σύλληψη. Εάν το πρόσωπο συγκατατίθεται στην παράδοσή του, η απόφαση παράδοσης πρέπει να ληφθεί εντός 10 ημερών. Ο καταζητούμενος πρέπει να παραδοθεί το ταχύτερο δυνατόν σε ημερομηνία που συμφωνείται μεταξύ των ενδιαφερόμενων αρχών, και το αργότερο 10 ημέρες αφότου εκδόθηκε η οριστική απόφαση για την εκτέλεση του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης.

Παρά την επιτυχημένη για την καταπολέμηση του εγκλήματος εφαρμογή του ΕΕΣ, εντούτοις, η αυτοματοποίηση στην εφαρμογή του και ο μεγάλος αριθμός των ΕΕΣ, αποκαλύπτει σοβαρά προβλήματα στον σεβασμό των δικαιωμάτων του εκζητούμενου και της οικογένειά του.

⁴⁷Αρ. 38 Προοιμίου Οδηγίας 2013/48/ΕΕ.

⁴⁸Εξάλλου, τα κράτη μέλη δεσμεύονται από το άρθρο 47 εδ. α' του ΧΘΔΕΕ και από το άρθρο 13 της ΕΣΔΑ που κατοχυρώνουν το «δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον δικαστού».

⁴⁹Αρ. 49 προοιμίου και άρθρο 12 παρ. 1 της Οδηγίας 2013/48/ΕΕ.

Τα προβλήματα και οι αστοχίες στην εκτέλεση ΕΕΣ, προβάλλουν την ανάγκη για βελτιώσεις και εξορθολογισμό.⁵⁰

7. Η Νομολογία του ΔΕΕ για τα δικαιώματα παράστασης με συνήγορο και δικαστικής αρωγής.

Το ΔΕΕ, έχει κληθεί επανειλημμένως να κρίνει αν υπάρχει ικανοποιητικό πεδίο προστασίας των δικαιωμάτων του υπόπτου, του κατηγορουμένου και του εκζητούμενου. Το ΔΕΕ, τροφοδοτείται από τα Ανώτατα Δικαστήρια των Κρατών μελών. Εδώ αξίζει να σημειωθεί πως η Ελλάδα δεν απεύθυνε ποτέ προδικαστικό ερώτημα ενώπιον του ΔΕΕ σε ποινική υπόθεση, παρά μόνον σε αστική. Εύλογα δημιουργείται η εντύπωση πως η Ελλάδα λειτουργεί ως «ο μαθητής που δεν ρωτά τον δάσκαλο και πράττει σαν τα γνωρίζει όλα».⁵¹

Το ΔΕΕ, δυστυχώς υποπίπτει σε μία αντινομία κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων του: αφενός παρουσιάζεται ως υπερασπιστής των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου, όμως αφετέρου ειδικά στο δικαίωμα υπεράσπισης, κάνει πολλές υποχωρήσεις υπό τη δαμόκλειο σπάθη της αρχής του ενιαίου χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης.⁵²⁵³

Με την συνθήκη της Λισαβόνας, οι ελπίδες για περισσότερο σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων, αναπτερώθηκαν. Αυτό φάνηκε και στην υπόθεση *NSandME*, όταν το ΔΕΕ έκρινε πως η μεταφορά με τη νομοθεσία του Δουβλίνου θα ήταν ασύμβατη με τα θεμελιώδη δικαιώματα «αν υπάρχουν βάσιμες ενδείξεις πως τα

⁵⁰Πυρομάλλης Γ. (2019). Η αρχή της αναλογικότητας στη διαδικασία του Ευρωπαϊκού Εντάλματος Σύλληψης. *8ο Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων*. Αθήνα: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ . *Ελλήνων Ποινικολόγων*. Αθήνα: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

⁵¹Τζανεττής Αριστομένης. (15-16 Μαρτίου 2019). Η Εθνική (Συνταγματική) ταυτότητα και η παραβίαση των θεμελιωδών δικαιωμάτων ως λόγοι μη εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης. Ο διάλογος μεταξύ ΔΕΕ και Ανώτατων Εθνικών Δικαστηρίων για τη σχέση μεταξύ ενωσιακού δικαίου και Εθνικών Συνταγμάτων. . *8ο Συνέδριο Ελλήνων Ποινικολόγων*. ΑΘΗΝΑ: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ .

⁵²Τόγιας Σταύρος. (2017). Η επίδραση της πρόσφατης νομολογίας του ΔΕΕ στο δικαίωμα υπερασπίσεως (με αφορμή τις υποθέσεις Radu, Melloni και Spasic). Στο *Το δικαίωμα υπερασπίσεως στην ποινική δίκη, Όψεις και Όρια* (σσ. 290-292). ΑΘΗΝΑ.

⁵³Η έννοια της ασφάλειας, την οποία πρέπει να εγγυάται η ΕΕ, αποτυπώνεται στο άρθρο 67 παρ. 3 ΣΛΕΕ, και αφορά την εποπτεία των εσωτερικών και εξωτερικών συνόρων της Ε.Ε. Η έννοια της ελευθερίας αφορά την ελεύθερη κυκλοφορία και διαμονή των προσώπων εντός της ΕΕ και ο όρος «δικαιοσύνη» αφορά την αμοιβαία αναγνώριση των δικαστικών αποφάσεων και τη συνεργασία των κρατών μελών μεταξύ τους και με τα θεσμικά όργανα και τους φορείς της Ε.Ε.

ελαττώματα σε μία νομοθεσία θα έχουν ως αποτέλεσμα απάνθρωπη ή μειωτική συμπεριφορά σε πρόσωπο". Το δικαστήριο εξέφρασε το αξίωμα πως η συμμόρφωση με τα θεμελιώδη δικαιώματα είναι αδιαπραγμάτευτη.

Πιο πρόσφατα, στην υπόθεση C-612/15 κατά Kolev, Hristov, και Kostadinov⁵⁴, η Βουλγαρία απέστειλε προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ, για μεταξύ των άλλων ερωτημάτων το ζήτημα σύμφωνα με το οποίο η Βουλγαρική Ποινική Δικονομία δεν επιτρέπει την υπεράσπιση δύο κατηγορουμένων, εάν τίθεται έστω η υποψία της σύγκρουσης στα συμφέροντα υπεράσπισης που θα οδηγήσει σε ελλιπή υπεράσπιση τους ενός ή του άλλου. Το ΔΕΕ, με βάση την Οδηγία 2013/48, έκρινε πως με σκοπό την διασφάλιση του δικαιώματος των κατηγορουμένων σε αποτελεσματική υπεράσπιση, είναι ορθή η διάταξη του Βουλγαρικού Δικαίου για παύση της ανάληψης του καθήκοντος υπεράσπισης του συνηγόρου για έναν από τους κατηγορουμένους, για την αποφυγή του ενδεχόμενου σύγκρουσης συμφερόντων. Ο Γενικός Εισαγγελέας, επεσήμανε πως στην ίδια ποινική διαδικασία, ο ίδιος συνήγορος, δεν μπορεί να υπερασπιστεί αποτελεσματικά δύο από τους κατηγορουμένους, οι οποίοι έχουν μάλιστα μεταξύ τους αντικρουόμενα συμφέροντα.

Παρόλο που αυτές οι κατευθύνσεις εισάγουν το ελάχιστο των εγγυήσεων σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, εντούτοις, ενισχύουν την προστασία τους και αλλάζουν το προφίλ της ποινικής δικαιοσύνης. Η υιοθέτηση από την ΕΕ μέτρων για τα δικαιώματα υπεράσπισης ανοίγει το δρόμο για ολιστικό σεβασμό των δικαιωμάτων. Με το να διασφαλίσουμε την αποτελεσματική και πραγματική συμμόρφωση με τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα, θα οδηγηθούμε στην μεταμόρφωση της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης στα ποινικά ζητήματα, με αλλαγή της βάσης της από την «τυφλή» στην «κερδισμένη» εμπιστοσύνη.⁵⁵

7.(α) Ειδικά για το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης.

Το ΕΕΣ, είναι το εργαλείο το οποίο αποκαλύπτει κυρίως τη στάση του ΔΕΕ σε θέματα προστασίας και σεβασμού στο δικαίωμα παράστασης με συνήγορο και

⁵⁴ Διαθέσιμο στον ιστότοπο:

<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=202545&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=7239449>

⁵⁵ Μιτσιλέγκας Βαλσάμης. (2019). *The Principle of Mutual Recognition in European Criminal Law*. Στο *Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων* (σσ. 1-18). ΑΘΗΝΑ: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ .

νομικής αρωγής, διότι πρόκειται για μία αυτοματοποιημένη διαδικασία που απαιτεί ταχύτητα και ως εκ τούτου, τα δικαιώματα της εργασίας μας, παραβιάζονται χάριν της εξασφάλισης της γρήγορης και αποτελεσματικής λειτουργίας του θεσμού του ΕΕΣ. Η ίδια η απόφαση πλαίσιο για το ΕΕΣ, εγγυάται το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο του εκζητούμενου με την δυνατότητα στο κράτος εκτέλεσης να αρνηθεί την εκτέλεση ΕΕΣ, αν στο κράτος έκδοσης, δεν υπάρχει η δυνατότητα άσκησης ενδίκου μέσου σε περίπτωση ερήμην καταδικαστικής απόφασης.⁵⁶

Μέχρι τουλάχιστον το έτος 2016, το ΔΕΕ αγνοούσε συστηματικά το ΕΔΔΑ και δεν νομολογούσε υπέρ του σεβασμού των δικαιωμάτων υπεράσπισης του εκζητούμενου σε θέματα ΕΕΣ.⁵⁷

Όμως, σταδιακά σημειώθηκε μεταστροφή στη στάση του, όπως θα φανεί παρακάτω μέσα από τη νομολογία του Δικαστηρίου.

Παράδειγμα 1^ο Υπόθεση Radu:

Ο Ciprian Vasile Radu, ήταν εκζητούμενος από τέσσερα ευρωπαϊκά εντάλματα σύλληψης που εκδόθηκαν από τις γερμανικές δικαστικές αρχές χωρίς να έχει κλητευθεί προηγουμένως και χωρίς να έχει ασκήσει το δικαίωμα προηγούμενης ακρόασης, κατά παράβαση των άρθρων 47 και 48 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ για τη δίκαιη δίκη. Η Ρουμανία, όπου συνελήφθη ο Radu, έθεσε προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ, διότι με βάση την τότε ισχύουσα απόφαση – πλαίσιο για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, θα έπρεπε να εφαρμοστούν τα προαναφερθέντα δικαιώματα. Όμως, το ΔΕΕ, αποφάσισε πως δεν παραβιάστηκαν αυτά τα δικαιώματα, διότι το ένταλμα σύλληψης θα πρέπει να έχει το στοιχείο του «αιφνιδιασμού», πως η πραγμάτωση του χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης εξυπηρετείται σε αυτήν την περίπτωση μόνο με τον παραγκωνισμό των άρθρων 47 και 48 του Χάρτη και πως η μη τήρηση της αρχής της δικαστικής ακρόασης δεν αποτελεί λόγο μη εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης. Αντιθέτως, η εισαγγελέας Eleanor Sharpston, έλαβε σοβαρά υπόψη τον ισχυρισμό του εκζητούμενου για καταδίκη του χωρίς

⁵⁶Τσόλκα Όλγα. Τόμος ΝΒ΄ Ποινικά Χρονικά, σελ. 103-111, 2002.

⁵⁷Τσόλκα Όλγα. Ποινικά Χρονικά ΞΗ΄(2018, Νοέμβριος) σελ. 427.

προηγούμενη ακρόαση. Η ρηθείσα εισαγγελέας, ισχυρίστηκε πως θα έπρεπε να γίνει σεβαστό το δικαίωμα προηγούμενης ακρόασης του εκζητούμενου, ακόμη κι αν ρητά δεν υπάρχει τέτοια υποχρέωση, διότι αλλιώς δεν υπάρχει αποτελεσματική προστασία του πολίτη στην Ευρωπαϊκή Ένωση.⁵⁸ Εν ολίγοις, στην υπόθεση Radu, κρίθηκε πως δεν υπήρχε δικονομικό ελάττωμα και εκτελέστηκε το ένταλμα σύλληψης.

- **Παράδειγμα νο 2. Υπόθεση Melloni:**

Σε αυτήν την υπόθεση, το ΔΕΕ, δεν αναγνώρισε την εθνική έννομη τάξη ως λόγο μη εκτέλεσης εντάλματος σύλληψης. Ο εκζητούμενος Melloni το έτος 1996, υπέβαλε τους ισχυρισμούς του για ακυρότητα στην σύλληψή του διότι οι ιταλικές αρχές επέδωσαν σχετικά με την υπόθεσή του δικόγραφα στους αντίκλητους δικηγόρους του, όμως ισχυρίστηκε πως έχει ανακαλέσει την εντολή σε αυτούς επομένως προκύπτει ακυρότητα επίδοσης. Επίσης, επισήμανε πως δεν ορίζεται από το ιταλικό ποινικό δικονομικό δίκαιο η δυνατότητα άσκησης έφεσης κατά ερήμην καταδικαστικής απόφασης οπότε δεν μπορούσε να εκτελεστεί το εις βάρος του ένταλμα σύλληψης. Στην περίπτωση αυτή υπήρχε σύγκρουση του άρθρου 53 του ΧΘΔΕΕ και λόγω της προσβολής δικαιωμάτων που αναγνωρίζεται σε εθνική νομοθεσία. Το ΔΕΕ έκρινε πως δεν είναι δυνατό να εξαρτάται η αρχή της εκτελέσεως του εντάλματος από το αν μπορεί να αναθεωρηθεί μία καταδικαστική απόφαση εντός ενός κράτους μέλους. Το ΔΕΕ συγκεκριμένα αποφάνθηκε πως ενώ το δικαίωμα της αυτοπρόσωπης παράστασης του κατηγορουμένου στην δίκη είναι θεμελιώδες δικαίωμα, εντούτοις, δεν είναι απόλυτο, διότι υπερέχει η ενότητα και η αποτελεσματικότητα του δικαίου της Ένωσης. Σε αντίθετη περίπτωση, θα αναγνωρίζονταν σε κάθε κράτος μέλος η ευχέρεια να παραγκωνίζει το δίκαιο της

⁵⁸Το ΕΔΔΑ, σε ανάλογη περίπτωση, και συγκεκριμένα στην περίπτωση Soering κατά Ηνωμένου Βασιλείου το έτος 1989, έκρινε πως για να μην εκτελεστεί το ένταλμα σύλληψης, θα πρέπει να υπάρχει «κατάφωρη» προσβολή του δικαιώματος για δίκαιη δίκη από το κράτος που ζήτησε την έκδοσή του. Σύμφωνα με το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το βάρος απόδειξης για τη βλάβη που προκύπτει στον εκζητούμενο από την παράβαση του δικαιώματός του, έχει ο ίδιος ο εκζητούμενος, πράγμα που βαρύνει υπέρμετρα τον εκζητούμενο, ο οποίος ενδέχεται να μην έχει την οικονομική δυνατότητα να ζητήσει την αναγνώριση των δικαιωμάτων του. Ακόμη όμως κι αν αναγνωριστεί πως υπάρχει παράβαση του δικαιώματος ακρόασης, αυτό δεν κωλύει την συνέχεια των δικαστικών ενεργειών για λόγους ταχείας και αποτελεσματικής δικαιοσύνης. Εξάιρεση αποτελεί μία έκδηλη παραβίαση του δικαιώματος υπεράσπισης, η οποία καθιστά άκυρη κάθε επόμενη δικαστική ενέργεια.

Ένωσης, προκρίνοντας τον σεβασμό σε δικαιώματα που ορίζει το Σύνταγμά του. Εξάλλου, η τότε απόφαση πλαίσιο όριζε και τη σκοπιμότητα της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης, βασιζόμενο στην προσπάθεια εναρμόνισης των προϋποθέσεων εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης σε όλα τα κράτη μέλη της Ένωσης. Με το να κρίνεται κατά περίπτωση η νομιμότητα εκτέλεσης του εντάλματος σύλληψης, ανάλογα με το αν η καταδικαστική απόφαση μπορεί να αναθεωρηθεί εντός του κράτους εκδόσεως, κλυδωνίζει σύμφωνα με το ΔΕΕ τις αρχές της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και αναγνώρισης στον τρίτο πυλώνα, την δικαστική εξουσία. Ωστόσο, η αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης δεν θα πρέπει να υποδαυλίζει το δικαίωμα υπεράσπισης, το οποίο ως θεμελιώδες δικαίωμα. Όπως υπογράμμισε ο Γενικός Γραμματέας του Δικαστηρίου, ενώ η αμοιβαία αναγνώριση οδηγεί στην δημιουργία χώρου ασφάλειας, ελευθερίας και δικαιοσύνης, για να υπάρχει αυτός ο χώρος, θα πρέπει πρωτίστως να προστατεύονται τα θεμελιώδη δικαιώματα και ελευθερίες.

- **Παράδειγμα νο 3. Η υπόθεση Spasic:**

Ο Σέρβος πολίτης Spasic διέπραξε το έτος 2009 στο Μιλάνο το έγκλημα της απάτης στα πλαίσια εγκληματικής οργάνωσης. Για αυτό του το έγκλημα καταδικάστηκε στην Γερμανία και μετά από ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, συνελήφθη στην Ουγγαρία και παραδόθηκε στις αυστριακές αρχές για εκτέλεση της ποινής του. Παράλληλα, στην Ιταλία, ο Spasic, το έτος 2012 καταδικάστηκε ερήμην για το ίδιο έγκλημα για το οποίο εξέτιε ήδη την ποινή του. Στην περίπτωση αυτή παραβιάστηκε το δικαίωμα του άρθρου 50 του Χάρτη, δηλαδή το δικαίωμα να μη δικάζεται και να μη τιμωρείται κάποιος για το ίδιο έγκλημα δύο φορές («εφαρμογή της αρχής ne bis in idem»). Όμως, σύμφωνα με το άρθρο 54 της Σύμβασης εφαρμογής της Συμφωνίας Σένγκεν, κάποιος που καταδικάστηκε σε ένα κράτος μέλος, μπορεί να διωχθεί για το ίδιο έγκλημα και από άλλο κράτος μέλος αν η ποινή έχει ήδη εκτιθεί ή εάν δεν μπορεί να εκτιθεί για λόγους που αφορούν το κράτος εκτέλεσης. Το ΔΕΕ για αυτήν την περίπτωση έκρινε πως η διπλή καταδίκη, είναι νόμιμη, διότι έτσι διασφαλίζεται υψηλή ποιότητα ασφάλειας, ελευθερίας και δικαιοσύνης εντός των τειχών της Ένωσης. Ειδικά λόγω της εκπλήρωσης μόνο της επιβολής χρηματικής ποινής, κρίθηκε πως δεν συνίσταται

αυτό σε «έκτιση ποινής» ώστε να εγείρεται λόγος παραβίασης δικαιώματος «nebisinidem».

Συμπερασματικά, το ΔΕΕ, λειτουργεί ως δικαστήριο της Ένωσης και όχι ως δικαστήριο για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Μάλιστα, κατηγορήθηκε πως λειτουργεί «πραξικοπηματικά», και παραγκωνίζει βασικά και θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα. Όμως, για να λειτουργήσει ουσιαστική η Ευρωπαϊκή Ένωση, θα πρέπει οι πολίτες της, να αναμένουν παρόμοια νομοθετική συμπεριφορά σε κάθε κράτος μέλος της Ένωσης και τον ίδιο δίκαιο χειρισμό τους στα πλαίσια μίας ποινικής δίκης εντός της Ένωσης.⁵⁹

8. Προστασία του υπόπτου ή κατηγορουμένου από παραβιάσεις των δικαιωμάτων παράστασης με συνήγορο και νομικής αρωγής. Συνέπειες στα κράτη μέλη από την παραβίαση της αναγνώρισης του δικαιώματος παράστασης με συνήγορο και νομικής αρωγής σε ύποπτο ή κατηγορούμενο.

Όπως διαπιστώσαμε, τα βασικά και ουσιαστικά δικονομικά δικαιώματα του υπόπτου ή κατηγορουμένου για δίκαιη δίκη δεν καλύπτονται και εγείρονται πολλές φορές ζητήματα παραβιάσεώς των.

Ο ύποπτος ή κατηγορούμενος, λόγω του μοντέλου της «πολλαπλής και μερικής ένταξης» (multipleandpartialinclusion») που ισχύει στις νεότερες κοινωνίες, είναι ευάλωτος. Είναι λοιπόν επιτακτικό να του αναγνωρίζεται το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο και νομικής αρωγής είτε :

- ως αρνητικό όριο παρεμβάσεων της κρατικής εξουσίας στο ατομικό και το κοινωνικό επίπεδο,
- ως θετική αξίωση του ατομικού και κοινωνικού πεδίου για συμμετοχή στην άσκηση της κρατικής εξουσίας
- ως επιταγή για παρέμβαση της κρατικής εξουσίας στο κοινωνικό πεδίο

⁵⁹ΤόγιαςΣταύρος. (2017). Η επίδραση της πρόσφατης νομολογίας του ΔΕΕ στο δικαίωμα υπερασπίσεως (με αφορμή τις υποθέσεις Radu, Melloni και Spasic). Στο *Το δικαίωμα υπερασπίσεως στην ποινική δίκη, Όψεις και Όρια* (σσ. 290-305). ΑΘΗΝΑ: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

Η προστασία των δικαιωμάτων παράστασης με συνήγορο και νομικής αρωγής προστατεύονται σε πρώτο στάδιο με συνταγματικές και άλλες διατάξεις από το εθνικό κράτος. Η δε παραβίαση των δικαιωμάτων του ελέγχονται από τις δικαστικές αρχές. Όμως, σε αυτό το επίπεδο προστασίας των δικαιωμάτων, θα πρέπει να σημειωθεί πως τα δικαιώματα αυτά, δεν απονέμονται σε όλους τους ανθρώπους «μόνο και μόνο επειδή είναι άνθρωποι», αλλά το κράτος έχει την εξουσία να κάνει διακρίσεις στην αναγνώριση δικαιωμάτων για παράδειγμα υπέρ ημεδαπού και όχι υπέρ αλλοδαπού. Και πάλι λοιπόν εγείρεται ζήτημα για την καθολική προστασία των δικαιωμάτων της εργασίας μας, διότι οι διακρίσεις σε αλλοδαπό και ημεδαπό σε ζητήματα δίκαιης δίκης, παραβιάζει το δικαίωμα στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Γι αυτόν τον λόγο κρίθηκε αναγκαία η διεθνοποίηση της προστασίας των δικαιωμάτων με υπερεθνικές διατάξεις και συνεργασίες.

Σύμφωνα με την παρομοίωση του κου Αργυρόπουλου στο 8^ο Συνέδριο Ελλήνων Ποινικολόγων, η «λύση» του Προμηθέα δεσμώτη από τα δεσμά που του επέβαλε ο Ηρακλής και την τελική δικαίωσή του. Η έννοια αυτή της «λύσεως» απεικονίζει τραγικά την ακυρότητα των πράξεων που προκύπτουν από παραβίαση κανόνα ή προσβολή δικαιώματος, και κυρίως του δικαιώματος υπερασπίσεως του υπόπτου ή κατηγορουμένου. Από την στέρηση του δικαιώματος απολογίας και υπεράσπισης των αρχαϊκών χρόνων με την αυθαιρεσία της κρατικής εξουσίας, περάσαμε σήμερα, ευτυχώς, στην αναγνώριση του υπόπτου ή του κατηγορουμένου ως υποκειμένου δικαιωμάτων.⁶⁰

Ένας τρόπος προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, είναι το άρθρο 49 ΣΕΕ που ορίζει ως προϋπόθεση ένταξης και συμμετοχής στην Ευρωπαϊκή Ένωση τον σεβασμό στις αρχές του άρθρου 2 ΣΕΕ, δηλαδή τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αυτομάτως, απορρίπτεται κράτος που δεν κάνει σεβαστά τα βασικά δικαιώματα του άρθρου 2 ΣΕΕ.⁶¹ Ο σεβασμός στις αρχές του άρθρου ΣΕΕ ελέγχεται από το

⁶⁰ Αργυρόπουλος Χριστόφορος. (15-16 Μαρτίου 2019). Homo Europaeus λυόμενος. 8ο Συνέδριο Ελλήνων Ποινικολόγων. Αθήνα: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

⁶¹ Άρθρο 2 ΣΕΕ: Η Ένωση βασίζεται στις αξίες του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας, του κράτους δικαίου, καθώς και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων των προσώπων που ανήκουν σε μειονότητες. Οι αξίες αυτές είναι κοινές στα κράτη μέλη εντός κοινωνίας που χαρακτηρίζεται από

Συμβούλιο της Ευρώπης, το οποίο, μετά από πρόταση του ενός τρίτου των κρατών μελών δύναται να επιβάλλει κυρώσεις στο κράτος μέλος που παραβίασε βασική αρχή της Ένωσης, όπως την αναστολή ορισμένων δικαιωμάτων τα οποία απορρέουν από την εφαρμογή των Συνθηκών ως προς το εν λόγω κράτος μέλος.⁶² Η έννοια της παραβίασης των βασικών δικαιωμάτων της Ένωσης, εξειδικεύεται στα άρθρα 1.4.2 έως 1.4.3 του εγγράφου COM/2003/606, σύμφωνα με το οποίο η πιθανότητα υλοποίησης της παραβίασης πρέπει να είναι υπαρκτή για να επέμβει το Συμβούλιο της Ευρώπης και όχι απλά «σαφής» παραβίαση. Με αυτόν τον τρόπο δίνεται η δυνατότητα στο κράτος μέλος να διορθώσει την πράξη που παραβιάζει κάποιο δικαίωμα, προειδοποιώντας το για τα επικείμενα μέτρα και συνέπειες.

Ο πιο αποτελεσματικός τρόπος για την διαφύλαξη των δικαιωμάτων παράστασης με συνήγορο είναι η εγγύηση της επίβλεψης της διαφύλαξης αυτών από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Συγκεκριμένα, εάν κράτος μέλος δεν ενσωματώσει Οδηγία της ΕΕ ή αν δεν διορθώσει κάποια ενδεχόμενη παραβίαση της νομοθεσίας της ΕΕ, τότε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ζητά σε πρώτο στάδιο εξηγήσεις από το κράτος μέλος, και σε περίπτωση που το κράτος μέλος δεν συμμορφώνεται, μπορεί να παραπέμψει την υπόθεση ενώπιον του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μάλιστα, σε περίπτωση που για παραπεμφθεί το ίδιο κράτος μέλος για την ίδια παράβαση ενώπιον του ΔΕΕ,

τον πλουραλισμό, την απαγόρευση των διακρίσεων, την ανοχή, τη δικαιοσύνη, την αλληλεγγύη και την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών.

⁶² Άρθρο 7 (πρώην άρθρο 7 ΣΕΕ): 1. Το Συμβούλιο δύναται, βάσει αιτιολογημένης προτάσεως του ενός τρίτου των κρατών μελών, του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, αποφασίζοντας με την πλειοψηφία των τεσσάρων πέμπτων των μελών του και κατόπιν της έγκρισης του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, να διαπιστώσει την ύπαρξη σαφούς κινδύνου σοβαρής παραβίασης από κράτος μέλος των αξιών του άρθρου 2. Το Συμβούλιο, προτού προβεί στη διαπίστωση αυτή, ακούει το εν λόγω κράτος μέλος και δύναται, αποφασίζοντας με την ίδια διαδικασία, να του απευθύνει συστάσεις. Το Συμβούλιο επαληθεύει τακτικά ότι εξακολουθούν να ισχύουν οι λόγοι που οδήγησαν στη διαπίστωση αυτή. 2. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, αποφασίζοντας ομόφωνα μετά από πρόταση του ενός τρίτου των κρατών μελών ή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και αφού λάβει την έγκριση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, δύναται να διαπιστώσει την ύπαρξη σοβαρής και διαρκούς παραβίασης από κράτος μέλος των αξιών του άρθρου 2, αφού καλέσει το εν λόγω κράτος μέλος να υποβάλει τις παρατηρήσεις του. 3. Εφόσον γίνει η αναφερόμενη στην παράγραφο 2 διαπίστωση, το Συμβούλιο δύναται να αποφασίζει, με ειδική πλειοψηφία, την αναστολή ορισμένων δικαιωμάτων τα οποία απορρέουν από την εφαρμογή των Συνθηκών ως προς το εν λόγω κράτος μέλος, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων ψήφου του αντιπροσώπου της κυβέρνησης αυτού του κράτους μέλους στο Συμβούλιο. Ενεργώντας κατ' αυτόν τον τρόπο, το Συμβούλιο λαμβάνει υπόψη τις πιθανές συνέπειες μιας τέτοιας αναστολής στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις φυσικών και νομικών προσώπων.

τότε επιβάλλεται και η ποινή της χρηματικής αποζημίωσης προς την ΕΕ.⁶³ Γίνεται σαφές πως το κάθε κράτος μέλος, βρίσκεται σε συνθήκες «διαρκούς εποπτείας» από τα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ. ΕΣΔΑ

1.Η πρόβλεψη της ΕΣΔΑ για το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο και δωρεάν νομικής συνδρομής.

Το δικαίωμα της παράστασης με συνήγορο και δωρεάν νομικής συνδρομής θεμελιώνεται ρητά στο άρθρο 6 παρ. 3γ της Ευρωπαϊκής Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα («ΕΣΔΑ») αλλά και στο άρθρο 14 παρ. 3δ του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα ("ΔΣΑΠΔ"). Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων έχει αναπτύξει μια λεπτομερειακή νομολογία σχετικά με το πώς θα πρέπει να παρασχεθεί η νομική συνδρομή, νομολογία που έχει ακολουθήσει στις βασικότερες πτυχές της και η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ, που εφαρμόζει το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ΔΣΑΠΔ).

Επίσης σχετικά πρόσφατα (20.12.2012) η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών υιοθέτησε το πρώτο αυτόνομο διεθνές κείμενο[3] το οποίο κατοχυρώνει το δικαίωμα παροχής δωρεάν νομικής συνδρομής. Στο κείμενο αναγράφεται ότι : *«... η δωρεάν νομική συνδρομή είναι ένα ουσιώδες στοιχείο μιας λειτουργικής και αποδοτικής ποινικής δικαιοσύνης, που βασίζεται στην αρχή του κράτους δικαίου, αποτελώντας τη βάση για την κατοχύρωση άλλων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος της δίκαιης δίκης»* και συνεχίζει ότι *«...τα κράτη μέλη οφείλουν να εγγραφούν και να θεσπίσουν το δικαίωμα της δωρεάν νομικής συνδρομής στην εθνική έννομη τάξη τους στο υψηλότερο δυνατό επίπεδο ...»*.

Οι βασικοί παράγοντες που λαμβάνει υπόψη το ΕΔΔΑ στην κρίση για απονομή του δικαιώματος νομικής συνδρομής είναι οι εξής:

- σοβαρότητα του αδικήματος και ύψος της δυνητικής ποινής,

⁶³ Επίσημη ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Διαδικασία επί παραβάσει. Διαθέσιμο στον ιστότοπο: https://ec.europa.eu/info/law/law-making-process/applying-eu-law/infringement-procedure_el.

- πολυπλοκότητα της υπόθεσης και
- προσωπική κατάσταση του κατηγορουμένου⁶⁴

Το κριτήριο αυτό εξειδικεύεται περαιτέρω διότι για να παρασχεθεί η νομική συνδρομή θα πρέπει επιπροσθέτως να συντρέχουν τα εξής:⁶⁵

- να πρόκειται για μία σοβαρή κατηγορία η οποία επισύρει βαρύτατη ποινή.
- να είναι πολύ πιθανό ότι θα επιβληθεί αυξημένη ποινή στερητική της ελευθερίας του κατηγορουμένου.
- Η υπό κρίση ποινική υπόθεση να είναι περίπλοκη.
- Να δικαιολογείται η παροχή νομικής συνδρομής από τα προσωπικά χαρακτηριστικά του αιτούντος. Συγκεκριμένα, επιτείνει την ανάγκη παροχή νομικής αρωγής η υπαγωγή του κατηγορούμενου σε κατηγορία ευάλωτων ατόμων, όπως ατόμων με ψυχικές παθήσεις, ανηλίκων κλπ.

Κυρίως όμως έχει φανεί από τη νομολογία του ΕΔΔΑ πως αποφασιστικής σημασίας κριτήριο είναι η βαρύτητα της πράξης και η αυξημένη πιθανότητα για επιβολή βαρύτατης ποινής.

2. Οι εγγυήσεις της ΕΣΔΑ για το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο και δωρεάν νομικής συνδρομής όπως διαφαίνονται από τη νομολογία του ΕΔΔΑ. Συγκλίσεις και αποκλίσεις νομολογίας ΔΕΕ και ΕΔΔΑ.

Το ΕΔΔΑ, με σειρά αποφάσεών του, έχει θέσει τις κατευθυντήριες γραμμές για μία αποτελεσματική και ουσιαστική αντιπροσώπευση του υπόπτου ή κατηγορουμένου στην ποινική διαδικασία από συνήγορο υπερασπίσεως. Συγκεκριμένα, έχει ορίσει τις εξής εγγυήσεις:

- Η «πραγματική» πρόσβαση σε δικηγόρο.

⁶⁴ Απόφαση «Quarantakατά Ιταλίας», ΕΔΔΑ,

⁶⁵ (ΕΔΔΑ «Artico κατά Ιταλίας» της 13-5-1980, χ.χ.)

Όπως φαίνεται στην απόφαση Α.Τ κατά Λουξεμβούργου, το ΕΔΔΑ σημείωσε πως όταν υπάρχει τυπική εκπροσώπηση από τον συνήγορο, χωρίς για παράδειγμα το δικαίωμα εμπιστευτικής επικοινωνίας με τον εντολέα του πριν την εξέτασή του⁶⁶, τότε δεν πληρούται ο όρος σημείωσε μεταξύ άλλων στην απόφασή του, πως δεν πληρούται ο όρος «αποτελεσματική δικαιοσύνη», «πρόσβαση σε δικηγόρο» ή «συμφέρον της δικαιοσύνης». Τον όρο πραγματική ευκαιρία («realistic chance»)⁶⁷ να υπερασπισθεί τον εαυτό του εισήγαγε το ΕΔΔΑ το 2001, το ΕΔΔΑ, προκειμένου να εξυπηρετείται το «συμφέρον της δικαιοσύνης».

- Η ποιότητα παροχής των υπηρεσιών της δωρεάν νομικής συνδρομής.

Εξίσου σημαντικό θέμα που εισάγει το ΕΔΔΑ με τη νομολογία του είναι η ποιότητα και το περιεχόμενο της παρεχόμενης δωρεάν νομικής συνδρομής στον αιτούντα κατηγορούμενο. Για την πραγμάτωση του άρθρου 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ, δεν αρκεί η εξασφάλιση συνηγόρου στον ύποπτο ή κατηγορούμενο, ώστε να εξυπηρετηθεί οικονομικά αυτός. Αντιθέτως, το ΕΔΔΑ κάνει λόγο για «assistance» (υποστήριξη/συμπάρασταση) και όχι του όρου «nomination» (διορισμός), άρα η ποιότητα παροχής υπηρεσιών θα πρέπει να είναι ίση με αυτήν της επιλογής και πληρωμής των υπηρεσιών από τον ίδιο τον ύποπτο ή κατηγορούμενο. Εντούτοις, θα πρέπει να αναφέρουμε πως μέχρι σήμερα το ΕΔΔΑ έχει φανεί διστακτικό να χαρακτηρίσει την ποιότητα παροχής υπηρεσιών ενός συνηγόρου ως ανεπαρκή⁶⁸ και προβαίνει σε τέτοιες κρίσεις μόνο σε εξόφθαλμες παραβιάσεις των δικαιωμάτων παράστασης με συνήγορο ή νομικής αρωγής, όπως για παράδειγμα την άρνηση του συνηγόρου να προβεί σε συγκεκριμένη δικονομική πράξη, παρά τη ρητή εντολή που έχει λάβει από τον εντολέα του. Αυτή η στάση του ΕΔΔΑ, δικαιολογείται από την

⁶⁶ Γιαννουλόπουλος, Δ. (2017). Το δικαίωμα συνηγόρου στην αστυνομική προανάκριση. Στο *Το δικαίωμα υπερασπίσεως στην ποινική δίκη, όψεις και όρια* (σσ. 51-53). Αθήνα: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

⁶⁷ Υπόθεση «RD κατά Πολωνίας» https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=6&ved=2ahUKewjTγYf4ua_iAhVL8OAKHQETApYQFjAFegQIBBAC&url=https%3A%2F%2Fhudoc.echr.coe.int%2Fapp%2Fconversion%2Fpdf%2F%3Flibrary%3DECHR%26id%3D002-2811%26filename%3D002-2811.pdf&usg=AOvVaw05IEGZHQMGVXr4h5uLqlqs.

⁶⁸ ΕΔΔΑ «Daud κατά Πορτογαλίας» της 21-4-1998 https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewi45p-buq_iAhVGDWMBHXRjDclQFjAAegQIABAC&url=http%3A%2F%2Fhudoc.echr.coe.int%2Fwebsiteservices%2Fcontent%2Fpdf%2F001-58154%3FTID%3Dthkbhnilzk&usg=AOvVaw0c-Uzgu3sEcPFofDJJBrPj.

ανάγκη ανεξάρτητης δράσης του συνηγόρου υπεράσπισης αλλά και από την προστασία στην προσωπικότητα η οποία περιλαμβάνει την ανεξαρτησία στην επαγγελματική δραστηριότητα. Εξάλλου, στην ειδική σχέση συνηγόρου και εντολέως, μία έξωθεν παρέμβαση θα διακινδύνευε την διαφύλαξη της σχέσης εμπιστοσύνης που πρέπει να υπάρχει στην σχέση συνηγόρου και εντολέως.

- Το δικαίωμα του κατηγορουμένου να επιλέξει τον αυτεπαγγέλτως διορισμένο συνήγορό του.

Χωρίς αμφιβολία, οι όροι της αποτελεσματικής υπερασπίσεως και της ποιότητας παροχής νομικών υπηρεσιών με το καθεστώς της παροχής δωρεάν νομικής συνδρομής, δεν θα μπορούσαν να πληρούνται στο έπακρο εάν ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος δεν είχε το δικαίωμα να επιλέξει ο ίδιος τον νομικό συμπαραστάτη του.⁶⁹

Το ΕΔΔΑ κατέστησε, από αρκετά νωρίς,⁷⁰ σαφές ότι το αρ. 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ δεν δίνει το δικαίωμα στον δικαιούχο να επιλέξει τον συνήγορο που θα διοριστεί να τον εκπροσωπήσει. Φαίνεται λοιπόν πως υπάρχουν όρια, που μένει να καθοριστούν στην εθνική νομοθεσία. Τίθεται λοιπόν το ερώτημα εάν ο δικαιούχος μπορεί να δηλώσει προτίμηση για κάποιον συνήγορο. Η νομολογία του ΕΔΔΑ, πράγματι, επιτρέπει μία τέτοια δήλωση προτίμησης, αν πιθανολογείται ανεπάρκεια ή απροθυμία επαρκούς υπεράσπισης του κατηγορουμένου.

- Η ουσιαστική νομική υποστήριξη από τον αυτεπαγγέλτως διοριζόμενο συνήγορο.

Το ΕΔΔΑ, εισήγαγε στη νομική βοήθεια, τον όρο «τυπική διαδικασία» (mereformality), και προσδιόρισε πως δεν θα πρέπει να διορίζεται συνήγορος μόνο για την τήρηση του δικονομικού τύπου, αλλά θα πρέπει η αντιπροσώπευση του

⁶⁹ Άγγελος Κωνσταντινίδης. (1992). *Η θέση του συνηγόρου υπερασπίσεως στην ποινική δίκη*. ΑΘΗΝΑ - ΚΟΜΟΤΗΝΗ: ΑΝΤ.Ν.ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ.

⁷⁰ Απόφαση «Lagerblom κατά Σουηδίας», ΕΔΔΑ, 14-1-2003.

υπόπτου ή κατηγορουμένου, να είναι αποτελεσματική και ουσιαστική.⁷¹ Ειδάλλως, πρόκειται για πλημμελή υπεράσπιση και ως εκ τούτου παραβίαση της αρχής του άρθρου 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ. Για να είναι αποτελεσματική και ουσιαστική η αντιπροσώπευση του κατηγορουμένου, θα πρέπει για παράδειγμα να παρέχεται επαρκής χρόνος προετοιμασίας του αυτεπαγγέλτως διορισθέντος συνηγόρου υπερασπίσεως⁷², ακόμη κι αν αυτός ο χρόνος δεν εξυπηρετεί την αρχή της επιτάχυνσης της δικαιοσύνης, διότι το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη υπερτερεί από την ανάγκη για ταχεία απονομή της δικαιοσύνης. Επίσης, θα πρέπει για παράδειγμα, ο συνήγορος να προβαίνει σε όλες τις δικονομικές ενέργειες της άμυνας του κατηγορουμένου, ακόμη κι αν κατά την κρίση του θα απορριφθεί το μέσο άμυνας από το δικαστήριο.⁷³

- Αξιολόγηση της παρεχόμενης νομικής εκπροσώπησης του κατηγορούμενου-Υποχρέωση αυτεπάγγελτης παρέμβασης του εθνικού δικαστηρίου επί προδήλως ανεπαρκούς νομικής εκπροσώπησης

Όπως είναι φυσιολογικό, το ΕΔΔΑ δεν είναι εύκολο να προβεί σε αξιολογικές κρίσεις για την ποιότητα παροχής υπηρεσιών από τον διορισθέντα συνήγορο, εφόσον η ανεξαρτησία του νομικού επαγγέλματος δεν επιτρέπει στις εθνικές αρχές να παρεμβαίνουν στον τρόπο άσκησης του από τους λειτουργούς του. Προκειμένου να αναγνωρίσει πραγματική πλημμέλεια και ελλιπή εκπροσώπευση του προσφεύγοντος, θα πρέπει να διαπιστώσει πρόδηλη παραβίαση των αρχών που διέπουν την άσκηση του λειτουργήματος του δικηγόρου. Γι αυτόν τον λόγο, το ΕΔΔΑ έχει απορρίψει σχετικές προσφυγές⁷⁴ με την αιτιολογία των ανεπαρκών αποδείξεων για την αποδοχή του ισχυρισμού της ελλιπούς νομικής εκπροσώπησης του προσφεύγοντος.

Όμως, το ΕΔΔΑ σημειώνει, πως θα αποφαινόταν θετικά για πλημμελή εκπροσώπευση του κατηγορουμένου⁷⁵, αν ο συνήγορος υπερασπίσεως είχε προβεί σε προφανείς παραλείψεις και σφάλματα, με την συνδρομή επίσης της προϋπόθεσης πως λόγω αυτής της παραλείψεως επήλθε κάποια ζημία στον κατηγορούμενο, όπως για

⁷¹ Απόφαση «Sakhnovskiy κατά Ρωσίας», ΕΔΔΑ, 2-11-2010.

⁷² Απόφαση «Twalib κατά Ελλάδος», ΕΔΔΑ.

⁷³ Απόφαση «Kulikowski κατά Πολωνίας», ΕΔΔΑ, 19-05-2009.

⁷⁴ Απόφαση «Kamasinski κατά Αυστρίας» και «Czekalla κατά Πορτογαλίας», ΕΔΔΑ, 10-10-2002.

⁷⁵ Απόφαση «Czekalla κατά Πορτογαλίας», ΕΔΔΑ, 10-10-2002.

παράδειγμα η εκπονή προθεσμίας για την άσκηση κάποιου ενδίκου μέσου από υπαιτιότητα του συνηγόρου υπερασπίσεως.

Το ΕΔΔΑ, στη νομολογία του για την συγκεκριμένη παράμετρο της αποτελεσματικής εκπροσώπησης του υπόπτου και κατηγορουμένου, αναλόγως τα πραγματικά περιστατικά, ενίοτε, ανάγει την πλημμέλεια στην παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 3 περ. γ' της ΕΣΔΑ, και δεν αποδίδει ευθύνη στις αρχές του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης για αμέλεια ή παράλειψη στον σεβασμό των βασικών δικαιωμάτων του υπόπτου ή κατηγορουμένου.⁷⁶ Σε άλλες περιπτώσεις⁷⁷, αναλόγως το βαθμό πλημμέλειας στην άσκηση των καθηκόντων του διορισμένου συνηγόρου, αποδίδουν ευθύνη και στις αρμόδιες δικαστικές αρχές του κράτους, θεωρώντας πως υποχρεούνταν λόγω της προδηλότητας των παραλείψεων να επέμβει με σκοπό να διασφαλίσει την επαρκή και αποτελεσματική υπεράσπιση του υπόπτου ή κατηγορουμένου.

- Ο ρόλος των εθνικών δικαστηρίων σε περίπτωση προδήλως ανεπαρκούς νομικής εκπροσώπησης του κατηγορουμένου

Σε περίπτωση που εθνικό δικαστήριο, σύμφωνα με την κρίση του ΕΔΔΑ δεν εξασφαλίσει στον ύποπτο ή κατηγορούμενο τα δικονομικά του δικαιώματα, ή όταν κρίνει πως δεν υπήρχε σχετική ενημέρωση του υπόπτου ή κατηγορουμένου για τα δικαιώματά του, προκειμένου να αποφασίσει ο ίδιος ελεύθερα και ανεμπόδιστα αν επιθυμεί να κάνει χρήση τους ή όχι, τότε το εθνικό δικαστήριο διαγιγνώσκει σφάλμα των δικαστικών αρχών του κράτους και νομολογεί υπέρ του προσφεύγοντος. Για παράδειγμα στην υπόθεση «Michael Edward Cooke κατά Αυστρίας» της 8-2-2000, ο συνήγορος υπερασπίσεως επικοινωνήσε στο δευτεροβάθμιο δικαστήριο πως ενημέρωσε τον κατηγορούμενο πως μπορεί να παρασταθεί, όμως ο ίδιος δεν το επιθυμούσε. Όμως στην πραγματικότητα ο κατηγορούμενος δεν είχε ενημερωθεί σχετικά, ενώ είναι βέβαιον, πως με την αυτοπρόσωπη παρουσία του, το δικαστήριο θα εξέδιδε ευνοϊκότερη απόφαση λαμβάνοντας υπόψη και τη συνολική παρουσία του κατηγορουμένου στο δικαστήριο.⁷⁸

⁷⁶ Απόφαση «Z. κατά Λετονίας», ΕΔΔΑ, 26-1-2006.

⁷⁷ Απόφαση «Daudκατά Πορτογαλίας», ΕΔΔΑ, 21-4-1998.

⁷⁸ Απόφαση «MichaelEdwardCookeκατά Αυστρίας», ΕΔΔΑ, 8-2-2000.

Βλέπουμε λοιπόν την διευρυμένη προστασία των δικαιωμάτων υπεράσπισης από το ΕΔΔΑ, το οποίο εισάγει παραμέτρους όπως την αποτελεσματική προστασία του υπόπτου ή κατηγορουμένου. Η στάση αυτή του ΕΔΔΑ δεν υιοθετούνταν από το ΔΕΕ μέχρι τουλάχιστον το έτος 2016. Εντούτοις, παρατηρείται μία μεταστροφή της νομολογίας του ΔΕΕ από την άρνηση επικοινωνίας με το ΕΔΔΑ, στην εγκαθίδρυση διαλόγου με αυτό. Πράγματι στην πρόσφατη νομολογία του, το ΔΕΕ, κάνει ρητή μνεία στην επιταγή ομοιογένειας του ΧΘΔΕΕ με την ΕΣΔΑ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η υπόθεση «Starleton κατά Ιρλανδίας» το έτος 2010, όταν το ΕΔΔΑ αναγνώρισε στο κράτος εκτέλεσης το δικαίωμα άρνησης εκτέλεσης ΕΕΣ σε περίπτωση που πιθανολογείται η προσβολή θεμελιώδους δικαιώματος του εκζητούμενου στο κράτος έκδοσης. Το έτος 2017, ο Γενικός Εισαγγελέας M. Bobek, αποδέχθηκε την δυνατότητα αυτή άρνησης εκτέλεσης ΕΕΣ, παραπέμποντας στην ρηθείσα απόφαση του ΕΔΔΑ. Παράλληλα λοιπόν, διαφαίνεται πως τα εθνικά δικαστήρια και το ΔΕΕ, ανοίγουν τον διάλογο με το ΕΔΔΑ στην προσπάθεια για προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων του υπόπτου, του κατηγορουμένου ή του εκζητούμενου. Προς αυτήν την κατεύθυνση, αρωγοί μπορούν να σταθούν τα εθνικά δικαστήρια ανοίγοντας τον «δια-δικαιοδοτικό» διάλογο.⁷⁹ Για παράδειγμα, προς αυτήν την κατεύθυνση ενεργεί η Ελλάδα με την ενσωμάτωση της Οδηγίας για το δικαίωμα παράστασης του κατηγορουμένου στην δίκη του και της συμμόρφωσης με τις επιταγές των αρχών δικαστικής προστασίας, μετά την καταδίκη της χώρας για παραβίαση των αρχών αυτών.

Ειδικά για τα δικαιώματα παράστασης με συνήγορο και νομικής συνδρομής, ήδη από τη Συνθήκη, ξεκίνησαν οι αναφορές στην ΕΣΔΑ και τον «Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη» προκειμένου να ελέγχονται παραβάσεις των κρατών μελών σε αυτά τα δικαιώματα και να επιβάλλονται κάποιες ποινές όπως η «αναστολή ορισμένων δικαιωμάτων» του υπόλογου κράτους.

3. Η προσχώρηση της ΕΕ στην ΕΣΔΑ, η σχέση ΔΕΕ με ΕΔΔΑ.

Τα ανθρώπινα δικαιώματα προστατεύονται με τις διεθνείς συνθήκες άμεσα και με τη νομολογία των Ευρωπαϊκών Δικαστηρίων, έμμεσα. Συγκεκριμένα το ΔΕΕ, με

⁷⁹Τσόλκα Όλγα. Ποινικά Χρονικά, Τόμος ΞΗ' 2018, Νοέμβριος, σ. 427.

αφετηρία την ΕΣΔΑ και τη νομολογία ΕΔΔΑ, νομολογεί για τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Μέχρι σήμερα, το ΔΕΕ έχει αποτύχει στον σκοπό του για υπεράσπιση και προστασία των βασικών και θεμελιωδών δικαιωμάτων υπεράσπισης των πολιτών της Ένωσης, διότι έχει έναν πολιτικό στόχο: την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση η οποία θα επιτευχθεί με την αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και αναγνώρισης.⁸⁰

Τα δικαιώματα παράστασης με συνήγορο και νομικής αρωγής, προστατεύονται στην αρχή της δίκαιης δικής του άρθρου 3 παρ. γ' της ΕΣΔΑ, της οποίας το κύρος υιοθετεί η ΕΕ με την ΣΛΕΕ. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ψηφίστηκε από το Συμβούλιο της Ευρώπης το έτος 1950, και το 1953 είχαν ήδη προσχωρήσει σε αυτήν 27 κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ σήμερα έχουν προσχωρήσει στην ΕΣΔΑ όλα τα κράτη μέλη της Ένωσης.

Ο σκοπός της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι η σφαιρική και ουσιώδης προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου είναι η βάση στην Ευρωπαϊκή Ένωση, όμως βασικός ακόμη άξονας στην αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων είναι και η ΕΣΔΑ. Όμως, η Ένωση δεν έχει προσχωρήσει πλήρως ακόμη στην ΕΣΔΑ και έτσι τα θεσμικά όργανα της ΕΕ δεν ελεγχονται από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Στην πορεία για την επίτευξη του σκοπού της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, δημιουργήθηκαν δύο «σχολές»: αυτή που υποστηρίζει την συνολική προσχώρηση της Ε.Ε. στην ΕΣΔΑ. Το πρώτο ρεύμα υιοθετεί την συνολική προσχώρηση της Ε.Ε στην ΕΣΔΑ. Ενώ η ριζοσπαστική αυτή τάση μπορεί να λύσει εν πολλοίς πολλά ζητήματα για τον τρόπο προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου, εντούτοις, το ΔΕΚ, με την απόφαση 2/1994 Γνωμοδότησή του, επεσήμανε πως δεν υπάρχει όρος στην ΣυνθΕΕ που να επιτρέπει την υιοθέτηση κανόνων από διεθνείς συμβάσεις εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Για να γίνει δυνατό αυτό, θα πρέπει να τροποποιηθεί η ΣυνθΕΕ και να επιτρέπει την εφαρμογή διεθνών συμβάσεων στο εσωτερικό της. Το δεύτερο ρεύμα υποστηρίζει τη μη προσχώρηση της Ε.Ε στην ΕΣΔΑ με βασικό επιχείρημα την αναχρονιστικότητά της και την αδυναμία της να προσαρμόζεται σε

⁸⁰ΤόγιαςΣταύρος. (2017). Η επίδραση της πρόσφατης νομολογίας του ΔΕΕ στο δικαίωμα υπερασπίσεως (με αφορμή τις υποθέσεις Radu, Melloni και Spasic). Στο *Το δικαίωμα υπερασπίσεως στην ποινική δίκη, Όψεις και Όρια* (σσ. 308-309). ΑΘΗΝΑ: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

νέα δεδομένα. Αυτό το επιχείρημα μπορεί να αντικρουστεί από την προσαρμογή της ΕΣΔΑ στα νέα δεδομένα και την ενημέρωση των άρθρων της με την επέκταση των Πρωτοκόλλων της.⁸¹

Με την θέση σε ισχύ το έτος 2009 της Συνθήκης της Λισαβόνας, τέθηκε εκ νέου το θέμα της προσχώρησης της Ε.Ε στην ΕΣΔΑ. Το ΔΕΕ, μετά από ερώτημα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, με βάση το άρθρο 218 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εξέδωσε την γνωμοδότηση υπ' αριθ. 2/13 σύμφωνα με την οποία η ΕΕ δεν πρέπει να προσχωρήσει στην ΕΣΔΑ, διότι υπάρχει η πιθανότητα σύγκρουσης του ΧΘΔΕΕ με την ΕΣΔΑ. Επίσης το ΔΕΕ έκρινε πως η προσχώρηση στην ΕΣΔΑ θίγει την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης των δικαστικών αποφάσεων, ενώ η συνακόλουθη αρμοδιότητα του ΕΔΔΑ στην περίπτωση προσχώρησης, θα υποβαθμίσει το έργο του ΔΕΕ.

Σήμερα, η Ε.Ε δεν ανήκει στο Συμβούλιο της Ευρώπης, ούτε έχει συμβληθεί με την ΕΣΔΑ. Εντούτοις, όλα τις τα κράτη μέλη είναι μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης και συμβαλλόμενα μέρη στην ΕΣΔΑ. Με τη συνθήκη της Λισαβόνας και συγκεκριμένα το άρθρο 6 παρ. 2 ΣΕΕ, η ΕΕ προσχώρησε στην ΕΣΔΑ, επομένως η Ε.Ε θα υπόκειται στον έλεγχο μίας εξωτερικής οντότητας, δηλαδή του Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων δηλαδή το ΕΔΔΑ. Γι αυτό το λόγο η νομολογία του ΕΔΔΑ, ενδιαφέρει την εργασία μας, αφού οι αποφάσεις του ΔΕΕ υπόκεινται στον εξωτερικό δικαστικό έλεγχο του ΕΔΔΑ.

2. Στάδια δωρεάν παροχής νομικής συνδρομής και διεύρυνση των ορίων τους από τη νομολογία του ΕΔΔΑ.

2.(α) Προκαταρκτική εξέταση.

⁸¹ Νικολόπουλος Γιώργος Π. (2002). *Κράτος, Ποινικής Εξουσία και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση. Μία εγκληματολογική προσέγγιση*. ΑΘΗΝΑ: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΙΤΙΚΗ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

Στην οδηγία 2013/48 στην παράγραφο 20 του προοιμίου, αναφέρεται πως η εγγύηση για παράσταση με συνήγορο δεν περιλαμβάνει την προκαταρκτική εξέταση από την αστυνομία ή άλλη αρχή επιβολής του νόμου, με την οποία επιδιώκεται η εξακρίβωση της ταυτότητας του προσώπου, η διαπίστωση της κατοχής όπλων ή άλλων παρεμφερών ζητημάτων ασφαλείας ή ο προσδιορισμός του κατά πόσον θα πρέπει να αρχίσει έρευνα, π.χ. κατά τη διάρκεια καθ' οδόν ελέγχου με διοικητικές κυρώσεις ή τακτικών δειγματοληπτικών ελέγχων όταν δεν έχει εντοπισθεί ακόμη ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος.

Ερώτημα αποτελεί το εάν η προκαταρκτική εξέταση ανήκει στο στάδιο της ποινικής δίωξης, ώστε να κατοχυρωθεί το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο. Στην ελληνική έννομη τάξη, μετά την τροποποίηση του άρθρου 31 παρ. 2 ΚΠΔ με το άρθρο 2 του Ν. 3160/2003 και το Ν. 3346/2005, ο ύποπτος αντιμετωπίζεται ως «οιονεί κατηγορούμενος και έχει τα δικονομικά δικαιώματα του κατηγορουμένου, δηλαδή όσον αφορά την εργασία μας, το δικαίωμα πρόσβασης σε συνήγορο.

Σε διεθνές επίπεδο, το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, ορίζει τον κατηγορούμενο ως το πρόσωπο για το οποίο η επίσημη κοινωνική αντίδραση έχει κινήσει διαδικασία για την διερεύνηση της τέλεσης αδικήματος, επομένως η έννοια του κατηγορούμενου είναι πλήρως διευρυμένη, περισσότερο και από την έννοια αυτή στην ελληνική έννομη τάξη⁸².

2.(β) Προδικασία.

Προκειμένου να έχει ουσιαστική αξία και αποτελεσματικότητα το μέτρο της παράστασης με συνήγορο και της παροχής νομικής συνδρομής, θα πρέπει αυτή να παρέχεται αμέσως μετά τη σύλληψη, κυρίως λόγω της μειονεκτικής θέσης στην οποία βρίσκεται ο συλληφθείς σε αυτό το στάδιο που αιφνιδιάζεται από τη σύλληψη και την

⁸²Αναστασία Βασιλείου Αλεξοπούλου. (2017). *Η θέση του υπόπτου και του κατηγορουμένου στα επιμέρους στάδια της ποινικής διαδικασίας*. Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

προσαγωγή από τους αστυνομικούς. Η παράσταση με συνήγορο σε αυτό το στάδιο , αναμφισβήτητα μπορεί να καθορίσει την πορεία και εξέλιξη της δικογραφίας.⁸³

Σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφέρουμε ως παράδειγμα τους τρόπους που επέδρασε η υπόθεση Salduz κατά Τουρκίας το έτος 2008, για να φανεί η διαφορετική υιοθέτηση του διεθνούς δικαίου στο εσωτερικό του κράτους μέλους. Για παράδειγμα, το Ανώτατο Δικαστήριο της Ολλανδίας έκρινε πως το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο του κατηγορούμενου στο στάδιο της προανάκρισης, εξειδικεύεται στην επικοινωνία μαζί του και όχι στην παράσταση μαζί του. Η απόφαση αυτή στηρίχθηκε σε καθαρά τεχνικό θέμα, αφού μέχρι την απόφαση αυτή δεν είχε ενσωματωθεί η οδηγία στο εσωτερικό δίκαιο. Μέχρι την ευθυγράμμιση του εθνικού δικαίου με το ενωσιακό λοιπόν, η Ολλανδία, περιόρισε το δικαίωμα που ορίστηκε στην υπόθεση Salduz⁸⁴ στις ελάχιστες εγγυήσεις προστασίας του κατηγορουμένου, δηλαδή την τηλεφωνική επικοινωνία του με τον συνήγορό του και όχι την παράστασή του μετά του συνηγόρου του στην προανάκριση. Το αρνητικό θα λέγαμε παράδειγμα της Ολλανδίας, ακολουθεί και η Ιρλανδία, η οποία στο στάδιο της αστυνομικής προανάκρισης, δεν επιτρέπουν ενεργό ρόλο στον συνήγορο υπεράσπισης. Ο βαθμός υιοθέτησης του ευρωπαϊκού δικαίου από την εθνική έννομη τάξη εξαρτάται από μία σειρά παραγόντων όπως για παράδειγμα την έλλειψη πολιτικής βούλησης για να στηριχθούν οι απαραίτητες νομοθετικές αλλαγές.⁸⁵

Το ΕΔΔΑ για το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο και την παροχή δωρεάν νομικής συνδρομής σε αυτό το στάδιο:

Στην υπόθεση JohnMurray κατά Ηνωμένου Βασιλείου το έτος 1996, τονίστηκε η ανάγκη διορισμού δικηγόρου κατά το σύνολο της ποινικής διαδικασίας, δηλαδή από τα στάδια ήδη της προκαταρκτικής εξέτασης ή προανάκρισης.⁸⁶ Επίσης, στην

⁸³Χειρδάρης, Β. (2017). Δικαίωμα δωρεάν νομικής συνδρομής και διορισμού συνηγόρου. Στο 7. Σ. ΠΟΙΝΙΚΟΛΟΓΩΝ (Επιμ.), *Το δικαίωμα υπερασπίσεως στην ποινική δίκη, όψεις και όρια* (σσ. 239-241). Αθήνα: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

⁸⁴Salduzκατά Τουρκίας, αίτηση ν. 36391/02, 27 Νοεμβρίου 2008.

⁸⁵Γιαννουλόπουλος, Δ. (2017). Το δικαίωμα συνηγόρου στην αστυνομική προανάκριση. Στο *Το δικαίωμα υπερασπίσεως στην ποινική δίκη, όψεις και όρια* (σσ. 51-53). Αθήνα: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

⁸⁶ΚοτσαλήςΛεωνίδας Γ. (2014). *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Ποινικό Δίκαιο*. ΑΘΗΝΑ: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΕΒΕ.

υπόθεση «Berlinski κατά Πολωνίας» το έτος 2002, κρίθηκε πως παραβιάστηκε το δικαίωμα για δίκαιη δίκη διότι μολονότι οι κατηγορούμενοι ζήτησαν την παροχή δωρεάν νομικής συνδρομής, εντούτοις αυτή τους παρασχέθηκε με καθυστέρηση ενός έτους. Ακολούθως, στην υπόθεση «Magee κατά Ηνωμένου Βασιλείου», το έτος 2000, διαπιστώθηκε πως ο κατηγορούμενος για 48 ώρες ανακρίνονταν σε συνθήκες απομόνωσης από ειδικά εκπαιδευμένους αστυνομικούς για έγκλημα τρομοκρατίας χωρίς την παρουσία συνηγόρου και μάλιστα ο Magee τελικά ομολόγησε. Είναι προφανές πως ο κατηγορούμενος βρισκόταν σε καθεστώς φόβου και πίεσης, χωρίς να μπορεί να αμυνθεί με συνηγόρο. Ο Averill στην υπόθεση «Averill κατά Ηνωμένου Βασιλείου», το έτος 2000, στερήθηκε συνηγόρου για χρονικό διάστημα 24 ωρών στο στάδιο της προανάκρισης. Το ΕΔΔΑ έκρινε πως θα πρέπει να είναι εγγυημένη η νομική συνδρομή του συλληθέντος στο διάστημα πριν την προανάκριση. Παρομοίως, στην υπόθεση «Οτσαλάν κατά Τουρκίας», το έτος 2005, ο συλληφθείς Οτσαλάν δεν είχε το δικαίωμα νομικής συνδρομής για 7 ημέρες κατά την διάρκεια των οποίων ανακρίνονταν, ομολόγησε στις καταθέσεις του και αυτές οι καταθέσεις ήταν τα κύρια ενοχοποιητικά στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν εναντίον του στην κύρια διαδικασία.

Εντούτοις, στην υπόθεση «Imbrioscia κατά Ελβετίας» το ΕΔΔΑ έκρινε πως για να διασφαλίζεται η αρχή του άρθρου 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ, θα πρέπει να προστατεύεται ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος σε κάθε στάδιο της προδικασίας. Στην συγκεκριμένη περίπτωση εντούτοις, επειδή το χρονικό διάστημα στο οποίο ο συλληφθείς δεν είχε δικηγόρο για μικρό χρονικό διάστημα, δεν διαπιστώθηκε παράβαση του δικαιώματος για δίκαιη δίκη. Ομοίως, στην υπόθεση «Yurttas κατά Τουρκίας», μολονότι ο κατηγορούμενος δεν είχε πρόσβαση σε δικηγόρο κατά την αστυνομική προανάκριση για διάστημα 11 ημερών, το ΕΔΔΑ δεν διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ, διότι οι καταθέσεις του ανακρινόμενου στην αστυνομία δεν οδήγησαν σε καταδίκη του.⁸⁷

⁸⁷Μανιάτης. Το δικαίωμα του κατηγορουμένου για πρόσβαση σε δικαστήριο υπό το πρίσμα της νομολογίας του ΕΔΔΑ. https://scholar.google.gr/scholar?start=0&q=νομολογια+του+ΕΔΔΑ+για+παράσταση+με+συνήγορο&hl=el&as_sdt=0,5.

Πιο πρόσφατα στην υπόθεση Borg κατά Μάλτας το έτος 2016,⁸⁸, ο προσφεύγων, Mario Borg, συνελήφθη τον Απρίλιο του 2003 με την κατηγορία της εισαγωγής και διακίνησης ηρωίνης. Κατά τη διάρκεια της αστυνομικής προανάκρισης ομολόγησε χωρίς την παρουσία του δικηγόρου του, το οποίο χρησιμοποιήθηκε ως αποδεικτικό στοιχείο εναντίον του στις επόμενες διαδικασίες. Στο Εφετείο, οι καταγγελίες του κ. Borg για έλλειψη νομικής συνδρομής στο προδικαστικό στάδιο καθώς και το γεγονός ότι ο ίδιος δικαστής που είχε διεξάγει την έρευνα ήταν επίσης υπεύθυνος για την συλλογή των αποδεικτικών στοιχείων – απορρίφθηκαν. Το ΕΔΔΑ εντούτοις, επισήμανε τις παραβιάσεις της ΕΣΔΑ εφόσον ο προσφεύγων δεν έχει λάβει καμία νομική συνδρομή, ενώ κρατείτο από την αστυνομία καθώς δεν προβλεπόταν κάτι τέτοιο από την ισχύουσα νομοθεσία του κράτους, εφόσον ο κ. Borg δεν παραιτήθηκε του δικαιώματος συνδρομής από δικηγόρο κατά τη διάρκεια των διαδικασιών, ένα δικαίωμα το οποίο δεν προβλεπόταν νομοθετικά. Η κυβέρνηση της Μάλτας δεν αμφισβήτησε το γεγονός ότι δεν υπάρχει δυνατότητα νομικής συνδρομής των κατηγορουμένων στο εσωτερικό δίκαιο της Μάλτας στο προδικαστικό στάδιο. Συνεπώς ο κ. Borg δεν είχε το δικαίωμα πρόσβασης νομικής συνδρομής στο στάδιο αυτό, ως αποτέλεσμα ενός συστημικού περιορισμού που ίσχυε για όλους τους κατηγορούμενους. Το ΕΔΔΑ έκρινε πως αυτό έρχεται σε σύγκρουση με το περιεχόμενο του άρθρου 6, ότι το δικαίωμα σε νομική συνδρομή από τα αρχικά στάδια της αστυνομικής ανάκρισης μπορεί να υπόκειται σε περιορισμούς μόνον εάν υπάρχουν επιτακτικοί λόγοι. Υπήρξε συνεπώς παραβίαση του άρθρου 6 § 3 (γ) σε συνδυασμό με το άρθρο 6 § 1 της ΕΣΔΑ. Η Μάλτα καταδικάστηκε να καταβάλει στον προσφεύγοντα 2.500 ευρώ για την ηθική του βλάβη και 2.185 ευρώ για δικαστικά έξοδα και δαπάνες.

Πιο πρόσφατα στην υπόθεση Truten κατά Ουκρανίας το έτος 2016, ο προσφεύγων κ. Truten ανακρίθηκε ως μάρτυρας σχετικά με την εξαφάνιση μιας νεαρής γυναίκας. Στη συνέχεια συνελήφθη για «ήσσανος σημασίας χουλιγκανισμό» και τοποθετήθηκε σε κελί σε ένα αστυνομικό τμήμα. Σύμφωνα με τον ίδιο, ενώ βρίσκονταν στο κελί, στις 8 και 9 Ιουλίου 2006, ξυλοκοπήθηκε από αξιωματικούς της αστυνομίας, οι οποίοι τον απείλησαν και τον προέτρεψαν να «πει την αλήθεια» για την εξαφάνιση

⁸⁸ Απόφαση Borg κατά Μάλτας, ΕΔΔΑ, της 12.01.2016 (αριθμ. προσφ. 37537/13).

της νεαρής γυναίκας. Ανακρίθηκε και πάλι στις 10.07.2006 χωρίς τη παρουσία συνηγόρου, και ομολόγησε ότι είχε δολοφονήσει, ληστέψει και βιάσει τη εν λόγω νεαρή κοπέλα. Στη συνέχεια όταν οι αστυνομικοί προέβησαν σε αναπαράσταση των γεγονότων παρουσία του κ. Truten, βρήκαν το σώμα της γυναίκας. Την επόμενη μέρα 11.07.2006 ο κ. Truten επανέλαβε την ομολογία του με παρουσία δικηγόρου, αλλά στην ακροαματική διαδικασία το Νοέμβριο του 2006 δήλωσε ότι είχε ακούσια θανατώσει το θύμα και υποστήριξε ότι η αστυνομία τον είχε κακοποιήσει μέχρι που συμφώνησε να ομολογήσει ανθρωποκτονία εκ προθέσεως. Το δικαστήριο διέταξε τις διωκτικές αρχές να διεξάγουν έρευνα σχετικά με τους ισχυρισμούς του για κακομεταχείριση, αλλά τον Φεβρουάριο του 2007, η εισαγγελία αρνήθηκε να κινήσει ποινική έρευνα σχετικά με την καταγγελία. Τον Νοέμβριο του 2007 ο κ. Truten δικάστηκε για ληστεία, βιασμό και ανθρωποκτονία εκ προθέσεως και καταδικάστηκε σε 14,5 χρόνια κάθειρξη. Η απόφαση αυτή επικυρώθηκε από το Ανώτατο Δικαστήριο το Μάρτιο 2008. Ο κ. Truten επικαλέστηκε το άρθρο 6 §§ 1 και 3 (γ) (δικαίωμα σε δίκαιη δίκη και δικαίωμα νομικής συνδρομής της δικής του επιλογής), για το γεγονός ότι η αστυνομία τον είχε ανακρίνει αρκετές φορές χωρίς τη παρουσία συνηγόρου και ότι οι δηλώσεις που είχε κάνει κατά τη διάρκεια εκείνων των ανακρίσεων είχαν χρησιμοποιηθεί για την καταδίκη του. Γι αυτό τον λόγο το ΕΔΔΑ καταδίκασε την Ουκρανία για παραβίαση του άρθρου 6 §§ 1 και 3 (γ) – αναφορικά με την αστυνομική προανάκριση του κ. Truten χωρίς τη παρουσία συνηγόρου πριν τις 11.07.2006 και επιδίκασε ως χρηματική ικανοποίηση για την ηθική του βλάβη το ποσό των 5.000.

Στην υπόθεση «Quaranta κατά Ελβετίας» το έτος 1991, το ΕΔΔΑ έκρινε πως ο κατηγορούμενος κ. Quaranta δεν είχε την ευκαιρία να παρουσιάσει τα υπερασπιστικά του επιχειρήματα προσηκόντως, γιατί οι ελβετικές αρχές δεν του αναγνώρισαν το δικαίωμα δωρεάν νομικής συνδρομής ήδη από το στάδιο της σύλληψης και προανάκρισης. Μάλιστα κατά το ΕΔΔΑ, το ελάττωμα αυτό δεν θεραπεύτηκε με την εμφάνιση του κατηγορουμένου με συνήγορο στην κύρια διαδικασία. Λόγω της πολυπλοκότητας της υπόθεσης ναρκωτικών για την οποία κατηγορούνταν, της σοβαρότητας της ποινής με την οποία ερχόταν ο κατηγορούμενος αντιμέτωπος, θεώρησε το ΕΔΔΑ πως διακυβεύονταν «παρα πολλά» (“toomuchwasatstake”), ενώ το προφίλ του κατηγορούμενο επέτεινε την ανάγκη

νομικής αρωγής κατά το ΕΔΔΑ, διότι ο κατηγορούμενος ήταν νεαρός χωρίς προηγούμενες καταδίκες.

2.(γ.) Δίκη σε δεύτερο βαθμό.

Στην προσφυγή σε δεύτερο βαθμό, το δικαίωμα παροχής δωρεάν νομικής συνδρομής ανά τα κράτη μέλη της Ευρώπης, δεν εξυπακούεται, κάποιες φορές απορρίπτεται.

Η νομολογία του ΕΔΔΑ για το δικαίωμα στο στάδιο αυτό: Στην απόφαση «Ροταρον κατά Ρωσίας» της 16-7-2009, «Pishchalnikov κατά Ρωσίας» της 24-9-2009 όπως και «Pakelli κατά Γερμανίας» της 25-4-1983, το ΕΔΔΑ έκρινε πως το συμφέρον της δικαιοσύνης θα εξυπηρετηθεί αν αναγνωριστεί στους προσφεύγοντες αν τους παρασχεθεί η νομική βοήθεια και σε δεύτερο βαθμό.

Το ΕΔΔΑ στη νομολογία του για την παροχή δωρεάν νομικής συνδρομής σε δεύτερο βαθμό, προχωρούσε παλαιότερα και σε κρίση ουσίας της επίδικης διαφοράς, διότι παραχωρούσε το ρηθέν δικαίωμα μόνο όταν τα στοιχεία οδηγούσαν σε πιθανή θετική έκβαση της υπόθεσης στο Εφετείο, ενώ αν έκρινε πως υπήρχε πιθανότητα να εισέλθουν νέα ουσιαστικά στοιχεία που θα τροποποιούσαν το αποτέλεσμα της πρωτόδικης απόφασης, συνήθως απέρριπτε το αίτημα. Έτσι έγινε και στην υπόθεση «Monnell και Morris κατά Ηνωμένου Βασιλείου» το έτος 1987, όταν το ΕΔΔΑ απέρριψε το αίτημα για νομική βοήθεια στον δεύτερο βαθμό διότι έκρινε πως οι προσφεύγοντες έχουν λάβει δίκαιη δίκη στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο.

Εντούτοις, στην υπόθεση «Granger κατά Ηνωμένου Βασιλείου», το έτος 1990, κρίθηκε η ουσία της πιθανολόγησης επιτυχούς έκβασης της υπόθεσης σε δεύτερο βαθμό αφού το ΕΔΔΑ αναγνώρισε στον προσφεύγοντα το δικαίωμα παροχής νομικής συνδρομής με βάση τη βαρύτητα της πρωτόδικης απόφασης και το προσωπικό προφίλ του προσφεύγοντος.

Από αυτήν την απόφαση το ΕΔΔΑ φαίνεται πως άλλαξε τη στάση του στην αναγνώριση δικαιώματος νομικής συνδρομής στο δεύτερο βαθμό, προκρίνοντας το συμφέρον της δικαιοσύνης από τα επιμέρους συστατικά στοιχεία μίας δίκης (όπως τους διαδίκους ή τα αποδεικτικά στοιχεία).

Γι αυτό λοιπόν σε συνέχεια της ρηθείσας στάσης του ΕΔΔΑ στην απόφαση «Peca κατά Ελλάδος», το έτος 2010, το ΕΔΔΑ καταδίκασε τη στέρηση του δικαιώματος προσφυγής σε δεύτερο βαθμό από τον προσφεύγοντα. Συγκεκριμένα, ο Peca είχε ασκήσει αίτηση αναίρεσης ενώπιον του Άρειου Πάγου χωρίς συνήγορο με παράλληλα το αίτημα παροχής δωρεάν νομικής συνδρομής, όμως δεν είχε αναφέρει στο δικόγραφο αναίρεσης κανέναν από τους λόγους αναίρεσης του άρθρου 510 ΚΠΔ. Ο Άρειος Πάγος λοιπόν απέρριψε την αναίρεσή του με την αιτιολογία πως είναι προδήλως αβάσιμη. Όμως το ΕΔΔΑ αποφάνθηκε πως ο Άρειος Πάγος δεν νομιμοποιείται να προβαίνει σε πιθανολόγηση έκβασης μίας υπόθεσης με μόνο στοιχείο τη μη εκπροσώπηση του αναιρεσείοντα από συνήγορο υπερασπίσεως. Έτσι το ΕΔΔΑ έκρινε πως θίγεται ο πυρήνας του άρθρου 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ και καταδίκασε την Ελλάδα για αυτήν την πρακτική.

2.(δ.) Διαδικασίες προσφυγών που αφορούν κράτηση κατ' άρθρο 5 παρ. 4 της ΕΣΔΑ.

Το ΕΔΔΑ αναγνωρίζει το δικαίωμα σε δωρεάν νομική συνδρομή και στο στάδιο της κράτησης του προσφεύγοντος. Για παράδειγμα στην υπόθεση «Bouamar κατά Βελγίου» το ΕΔΔΑ καταδίκασε το Βέλγιο διότι δεν διορίστηκε δικηγόρος υπερασπίσεως για τον νεαρό κρατηθέντα Bouamar, σε καμία ακρόαση προσφυγών κατά της κράτησής του. Ομοίως στην υπόθεση «Megyeri κατά Γερμανίας» το ΕΔΔΑ έκρινε πως ο κρατηθείς σε ψυχιατρικό κατάστημα Megyeri, θα έπρεπε να είχε κατά το χρονικό διάστημα των 4 ετών του εγκλεισμού του, την πρόσβαση σε δικηγόρο που θα ρύθμιζε τον χρόνο, την αναστολή ή τον τερματισμό του εγκλεισμού του.⁸⁹

Τέλος, το ΕΔΔΑ έχει αναγνωρίσει το δικαίωμα παροχής νομικής συνδρομής και κατά τις πειθαρχικές διαδικασίες κρατούμενων σε σωφρονιστικά καταστήματα, όπως στις διαφορές των κρατούμενων με σωφρονιστικούς υπαλλήλους, είτε την υπεράσπισή τους ενώπιον του Διευθυντή.

2.(ε.) Κρατούμενος.

⁸⁹Χειρδάρης, Β. (2017). Δικαίωμα δωρεάν νομικής συνδρομής και διορισμού συνηγόρου. Στο 7. Σ. ΠΟΙΝΙΚΟΛΟΓΩΝ (Επιμ.), *Το δικαίωμα υπερασπίσεως στην ποινική δίκη, όψεις και όρια* (σσ. 243-244). Αθήνα: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

Σημαντικό είναι πως το ίδιο δικαίωμα σε συνήγορο έχει και ο κρατούμενος, ο οποίος με αίτησή του στον Εισαγγελέα δια του Διευθυντή του Καταστήματος στο οποίο κρατείται, μπορεί να ζητήσει να του διορισθεί συνήγορος.⁹⁰

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΜΕ ΣΥΝΗΓΟΡΟ ΚΑΙ ΔΩΡΕΑΝ ΝΟΜΙΚΗΣ ΑΡΩΓΗΣ ΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

1. Το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο.

Στην Ελλάδα, το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο συμπυκνώνεται εν πολλοίς στο άρθρο 96 παρ. 1 ΚΠΔ, σύμφωνα με το οποίο ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος αντιπροσωπεύεται ή συμπαρίσταται από τον δικηγόρο του. Η μεν έννοια της αντιπροσώπευσης δηλώνει πως ο αντιπρόσωπος λειτουργεί μετά από σχετική δήλωση και εντολή του αντιπροσωπευομένου υπέρ και για λογαριασμό του.⁹¹ Ενώ, η έννοια της συμπαράστασης με συνήγορο, δίνει περισσότερη ελευθερία δράσεων στον δικηγόρο, στην ουσία αφορά την αυτόνομη λειτουργική παρουσία του συνηγόρου,

⁹⁰ ΕΚΘΕΣΗ Επιτρόπου Διοικήσεως και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Αναφορικά με την επικοινωνία κρατούμενων, στις Κεντρικές Φυλακές, με δικηγόρο της επιλογής τους. Ο Κανόνας 23 παρ. 1-6 των Γενικών Κανονισμών Φυλακών, διέπει την πρόσβαση των κρατουμένων σε φυλακές (prisoners) σε νομική συμβουλή, η οποία περιλαμβάνει και την επικοινωνία τους με δικηγόρο της επιλογής τους. Συγκεκριμένα ορίζει ότι: «23.1 Όλοι οι κρατούμενοι έχουν δικαίωμα σε νομική συμβουλή, και οι αρχές των φυλακών πρέπει να τους παρέχουν τις εύλογες εγγυήσεις για την πρόσβαση σε αυτή.

23.2 Οι κρατούμενοι μπορούν να συμβουλευτούν συνήγορο με δικά τους έξοδα για οποιοδήποτε νομικό τους θέμα.

23.3 Όπου προβλέπεται το πλαίσιο της νομικής βοήθειας, οι αρχές θα πρέπει να ενημερώνουν για αυτό τους κρατούμενους.

23.4 Συμβουλευτική και άλλες μορφές επικοινωνίας όπως η αλληλογραφία για νομικά θέματα μεταξύ των κρατούμενων και των συνηγόρων τους, θα πρέπει να είναι εμπιστευτική.

23.5 Η δικαστική αρχή και μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις μπορεί να επιβάλλει περιορισμούς στην εμπιστευτικότητα για να αποτρέψει σοβαρά εγκλήματα και να διασφαλίσει την ασφάλεια της φυλακής. 23.6. Οι κρατούμενοι έχουν δικαίωμα να διατηρούν έγγραφα που αφορούν την υπόθεσή τους.»

⁹¹ Άρθρο 211 ΑΚ: Αντιπροσώπευση: «Δήλωση βούλησης από κάποιον (αντιπρόσωπο) στο όνομα άλλου (αντιπροσωπευομένου) μέσα στα όρια της εξουσίας αντιπροσώπευσης ενεργεί αμέσως υπέρ και κατά του αντιπροσωπευομένου. Το αποτέλεσμα αυτό επέρχεται είτε η δήλωση γίνει ρητά στο όνομα του αντιπροσωπευομένου είτε συνάγεται από τις περιστάσεις ότι έγινε στο όνομά του.»

εντός φυσικά των πλαισίων της αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας που είναι και το ζητούμενο σε κάθε ποινική δίκη ή διαδικασία. Αν λοιπόν τηρούνται οι κανόνες δεοντολογίας της άσκησης του λειτουργήματος του δικηγόρου, ο τελευταίος δύναται να αυτονομείται προκειμένου να βοηθήσει όσο περισσότερο γίνεται τον εντολέα του τηρώντας τέτοια στάση ώστε να μην στέκεται ως έρμαιο στην ποινική διαδικασία αφενός αλλά και ώστε να μην προσβάλλει αφετέρου το δικαστήριο.⁹² Έκφραση του δικαιώματος υπεράσπισης είναι η νομική αρωγή, δηλαδή η οικονομική ή δικαστική στήριξη που παρέχεται σε υπόπτους ή κατηγορούμενους οι οποίοι δεν διαθέτουν τους οικονομικούς πόρους για να καλύψουν τα δικαστικά έξοδα. Σύμφωνα με το άρθρο 3 της Οδηγίας 2016/1919 ως «δικαστική αρωγή» νοείται η οικονομική βοήθεια που παρέχει κράτος μέλος για τη συνδρομή δικηγόρου, προκειμένου να καταστεί δυνατή η άσκηση του δικαιώματος πρόσβασης σε δικηγόρο».

Στο εθνικό μας δίκαιο, η υποχρεωτική παρουσία του υπόπτου ή κατηγορουμένου με συνήγορο πηγάζει από την αρχή της δικαστικής ακροάσεως, η οποία με την σειρά της πηγάζει από την αρχή της προστασίας της αξίας του ανθρώπου και της προσωπικότητάς του.⁹³ Σύμφωνα με την αρχή της δικαστικής ακροάσεως, κάθε άνθρωπος έχει το δικαίωμα να ακουστεί και να εκφράσει τα επιχειρήματά του σε οποιαδήποτε αρχή πριν την έκδοση οποιασδήποτε απόφασης που θα κρίνει την ζωή και τα συμφέροντά του. Στην ποινική δίκη, ο κατηγορούμενος εν προκειμένω, γίνεται φορέας ενός δικαιώματος το οποίος μπορεί να ασκήσει διττά: είτε να εκπροσωπήσει τον εαυτό του ο ίδιος μετά από δική του δήλωση, είτε, σε βαρύτερα εγκλήματα δηλαδή κακουργήματα, να παρίσταται υποχρεωτικώς με συνήγορο ο οποίος είναι επιφορτισμένος με το έργο της υπεράσπισης των θέσεων του εντολέως του.

Δεύτερη αρχή που διατρέχει στο εθνικό μας δίκαιο το δικαίωμα για παράσταση με συνήγορο ή παροχής νομικής βοήθειας, είναι η αρχή του «κράτους δικαίου». Λόγω της πολυδιάστασης υπόστασης αυτής της έννοιας, θα πρέπει εξειδικεύοντας να ορίσουμε πως η αρχή του κράτους δικαίου ενυπάρχει στην υποχρέωση παράστασης με συνήγορο με την ουσιαστική της έννοια, δηλαδή την αρχή της προστασίας και του σεβασμού του ανθρώπου ως εγγύηση κάθε Κράτους προς τους πολίτες του. Μάλιστα,

⁹² Παπαδαμάκης Αδάμ. (2006). *Ποινική δικονομία, θεωρία, πράξη, νομολογία*. Αθήνα - Θεσσαλονίκη: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΑΚΚΟΥΛΑ.

⁹³ Κωνσταντινίδης Άγγελος. (1992). *Η θέση του συνηγόρου υπερασπίσεως στην ποινική δίκη*. ΑΘΗΝΑ - ΚΟΜΟΤΗΝΗ: ΑΝΤ.Ν.ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ.

πρόκειται για προστασία θελεμελιωδών και απαράγραπτων δικαιωμάτων του ανθρώπου τα οποία οφείλει να διαφυλλάττει και να διασφαλίζει κάθε κράτος δικαίου. Με την αποτύπωση των βασικών κανονιστικών γραμμών της αρχής του κράτους δικαίου σε κανόνες του ποινικού δικονομικού δικαίου, μπορούμε να πλησιάσουμε στην πραγμάτωση της έννοιας της δικαιοσύνης.

Τρίτη βασική αρχή η οποία διέπει το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο είναι αυτή της αρχής της δίκαιης διεξαγωγής μίας δίκης. Η αφηρημένη αυτή έννοια εξειδικεύεται όταν δημιουργούνται κανόνες γύρω από τον άξονα προστασίας των δικαιωμάτων του υπόπτου ή του κατηγορουμένου και όταν σε μία δίκη πληρούνται οι ουσιαστικοί και τυπικοί κανόνες που έχουν ήδη τεθεί.⁹⁴

Το δικαίωμα υπεράσπισης του κατηγορουμένου γίνεται αντιληπτό ως σύνθετο δικαίωμα δηλαδή αναλύεται ως το δικαίωμα αυτοπρόσωπης υπεράσπισης, στο δικαίωμα επιλογής συνηγόρου υπεράσπισης και στο δικαίωμα παροχής δωρεάν νομικής συνδρομής ως ευεργέτημα πενίας.⁹⁵

Εμάς θα μας απασχολήσει το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο επιλογής του καθού ή διορισμένου από το δικαστήριο σε κάποιες κατηγορίες αδικημάτων και το δικαίωμα δωρεάν νομικής βοήθειας.

Το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο ρυθμίζεται στο Άρθρο: 100 Παράσταση του κατηγορουμένου με συνήγορο σύμφωνα με το οποίο :«1. Ο κατηγορούμενος έχει το δικαίωμα στην απολογία του και σε κάθε εξέτασή του, ακόμη και σ' αυτήν που γίνεται σε αντιπαράσταση με μάρτυρες ή άλλους κατηγορουμένους, να παρίσταται με συνήγορο. Γι' αυτό το σκοπό προσκαλείται εικοσιτέσσερις ώρες πριν από κάθε ανακριτική ενέργεια. 2. Επιτρέπεται σύντμηση της προθεσμίας αυτής, αν από την αναβολή δημιουργείται κίνδυνος που η ύπαρξή του βεβαιώνεται ειδικά με έκθεση του ανακριτή ή του ανακριτικού υπαλλήλου. 3. Ο ανακριτής έχει την υποχρέωση να διορίσει αυτεπαγγέλτως συνήγορο, αν το ζητήσει ρητά ο κατηγορούμενος.4. Σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να απαγορευθεί επικοινωνία του κατηγορουμένου με το συνήγορό του».

⁹⁴ Κωνσταντινίδης Άγγελος. (1992). *Η θέση του συνηγόρου υπερασπίσεως στην ποινική δίκη*. ΑΘΗΝΑ - ΚΟΜΟΤΗΝΗ: ΑΝΤ.Ν.ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ.

⁹⁵ Δαλακούρας Θεοχάρης. (2017). Η παραβίαση του δικαιώματος υπερασπίσεως και οι συνέπειές της. Στο *Το δικαίωμα υπερασπίσεως στην ποινική δίκη, όψεις και όρια* (σ. 139). Αθήνα: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ .

Συνταγματικά, το δικαίωμα αυτό κατοχυρώνεται στο άρθρο 20 παρ 1 του Συντάγματος σύμφωνα με το οποίο: «Παν πρόσωπο έχει δικαίωμα όπως η υπόθεσις του δικασθεί δικάως, δημοσία και εντός λογικής προθεσμίας υπό ανεξαρτήτου και αμερολήπτου δικαστηρίου, νομίμως λειτουργούντος, το οποίον θα αποφασίση είτε επί των αμφισβητήσεων επί των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του αστικής φύσεως, είτε επί του βασίμου πάσης εναντίον του κατηγορίας ποινικής φύσεως.»

1.(α.) Περιεχόμενο του δικαιώματος.

Σύμφωνα με το άρθρο 31 παρ. 2 του ΚΠΔ «Προηγούμενη έγγραφη εξέταση του κατηγορούμενου που έγινε ενόρκως ή χωρίς τη δυνατότητα παράστασης με συνήγορο δεν μπορεί να αποτελέσει μέρος της δικογραφίας, αλλά παραμένει στο αρχείο της εισαγγελίας. Εφόσον ο μηνυόμενος ή εγκαλούμενος ή εκείνος κατά του οποίου στρέφονται οι υποψίες κλητεύτηκε νόμιμα και δεν εμφανίστηκε, η προκαταρκτική εξέταση περατώνεται και χωρίς την εξέτασή του.»

Γίνεται λοιπόν φανερό πως η τάση που έχει δημιουργηθεί στο δικαίωμα υπεράσπισης του κατηγορουμένου με συνήγορο, είναι να αναγνωρίζεται αυτό, αφής στιγμής υπάρχει πρόθεση των διωκτικών αρχών να κινήσουν ποινική δίωξη σε κάποιο πρόσωπο, για το οποίο εικάζουν πως είναι δράστης μίας αξιόποινης πράξης.

Σύμφωνα με το άρθρο 340 του ΚΠΔ, ο κατηγορούμενος μπορεί είτε να εμφανίζεται αυτοπροσώπως στο ακροατήριο κατά τη συζήτηση είτε να διορίζει συνήγορο, ενώ ορίζει πως στα κακουργήματα διορίζεται υποχρεωτικά συνήγορος σε όσους κατηγορούμενους δεν έχουν.

Ακολούθως, σύμφωνα με το άρθρο 7 παρ. 5 του ν. 3226/2004⁹⁶, ο κατηγορούμενος είναι υποχρεωμένος να αποδεχθεί τον δικηγόρο που του διορίσθηκε. Σε περίπτωση που ο κατηγορούμενος δεν θέλει να εκπροσωπηθεί και να παρασταθεί με τον διορισθέντα δικηγόρο, τότε μπορεί να ζητήσει την ανάκληση του διορισμού του και να παρασταθεί αυτοπροσώπως στο ακροατήριο. Κι αυτό διότι δεν προβλέπεται αντικατάσταση του διορισθέντος συνηγόρου. Η δε ανάκληση που ορίζεται στο άρθρο 4 του ρηθέντα νόμου, αφορά μόνο την περίπτωση που πρέπει να ανακληθεί από τον Δικαστή ή τον Εισαγγελέα όταν διαπιστωθεί πως δεν συντρέχουν οι προϋποθέσεις

⁹⁶ Άρθρο 7 παρ. 5. Ν. 3226/2004: «Ο δικαιούχος έχει υποχρέωση να αποδεχθεί το συνήγορο που του διορίσθηκε».

εξαρχής χορήγησης στον κατηγορούμενο του ευεργετήματος της νομικής συνδρομής.

97

1(β.) Συνέπειες μη παράστασης με συνήγορο

Ο εθνικός νομοθέτης στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας κατοχυρώνει τις δικονομικές ακυρότητες που παράγονται αν παραβιασθούν τα δικαιώματα του κατηγορουμένου.

Η κατά παραβίαση των βασικών αρχών της ποινικής δικονομίας εξέταση, προσαγωγή, ανάκριση, ή δίκη του κατηγορουμένου οδηγεί στον κλειστό κατάλογο των απόλυτων ακυροτήτων του άρθρου 171 παρ. 1 ΚΠΔ.

Συγκεκριμένα στο άρθρο 1 περ. δ' του άρθρου 171 ΚΠΔ ορίζεται ως απόλυτη ακυρότητα που λαμβάνεται αυτεπαγγέλτως υπόψη, η ακυρότητα που σχετίζεται με την εμφάνιση, την εκπροσώπηση και την υπεράσπιση του κατηγορουμένου και την άσκηση των δικαιωμάτων που του παρέχονται από το νόμο, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών και το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα."

Οι απόλυτες ακυρότητες διακρίνονται από τις σχετικές του άρθρου 170 ΚΠΔ, διότι οι δεύτερες καλύπτονται αν δεν προταθούν μέχρι ενός χρονικού σημείου στην ποινική δίκη.⁹⁸

⁹⁷ Άρθρο 4 ν. 3226/2004: Παύση, ανάκληση και περιορισμός της βοήθειας « 1. Η νομική βοήθεια παύει με το θάνατο του δικαιούχου. Πράξεις που δεν επιδέχονται αναβολή μπορούν να ενεργηθούν και αργότερα με βάση τη βοήθεια που δόθηκε. 2. Η νομική βοήθεια μπορεί να ανακληθεί ή να περιορισθεί με απόφαση του αρμόδιου δικαστή, αυτεπαγγέλτως ή ύστερα από πρόταση του εισαγγελέα, εφόσον αποδεικνύεται ότι οι προϋποθέσεις της παροχής είτε δεν υπήρχαν είτε εξέλιπαν είτε μεταβλήθηκαν ουσιωδώς. 3. Μαζί με την ανάκληση μπορεί να επιβληθεί στον αιτούντα που πέτυχε την παροχή της βοήθειας με αναληθή αίτηση ή στοιχεία χρηματική ποινή από δεκαπέντε έως εκατόν πενήντα ευρώ. Η χρηματική ποινή δεν θίγει την υποχρέωση καταβολής των ποσών από τα οποία απαλλάχθηκε.

⁹⁸ Άρθρο 170 ΚΠΔ : Η ακυρότητα μιας πράξης ή ενός εγγράφου της ποινικής διαδικασίας επέρχεται μόνο όταν αυτό ορίζεται ρητά στο νόμο. Η ακυρότητα της διαδικασίας στο ακροατήριο επέρχεται επίσης και στην περίπτωση που ο κατηγορούμενος ή ο συνήγορός του ή ο εισαγγελέας ζήτησαν να ασκήσουν δικαίωμα που ρητά τους παρέχεται από το νόμο και το δικαστήριο τους το αρνήθηκε ή παρέλειψε να αποφανθεί για τη σχετική αίτηση."

Απόλυτη λοιπόν ακυρότητα στα πλαίσια της παράστασης με συνήγορο προκαλείται σύμφωνα με τον ΚΠΔ όταν παραβιάζεται:

- το άρθρο 96 ΚΠΔ και δεν επιτραπεί στον κατηγορούμενο η παράσταση με δύο δικηγόρους στην προδικασία ή τρείς στην επ' ακροατηρίω διαδικασία.
- το άρθρο 97 ΚΠΔ, όταν δεν επιτραπεί στην προανάκριση η παράσταση με συνήγορο
- το άρθρο 100 και 101- 103 ΚΠΔ όταν παραβιασθούν βασικά υπερασπιστικά δικαιώματα του κατηγορούμενου.
- Σύμφωνα με το άρθρο 31 παρ. 2 του ΚΠΔ «Προηγούμενη έγγραφη εξέταση του κατηγορούμενου που έγινε ενόρκως ή χωρίς τη δυνατότητα παράστασης με συνήγορο δεν μπορεί να αποτελέσει μέρος της δικογραφίας, αλλά παραμένει στο αρχείο της εισαγγελίας. Εφόσον ο μηνυόμενος ή εγκαλούμενος ή εκείνος κατά του οποίου στρέφονται οι υποψίες κλητεύτηκε νόμιμα και δεν εμφανίστηκε, η προκαταρκτική εξέταση περατώνεται και χωρίς την εξέτασή του.»
- όταν παραβιάζεται η αρχή της δίκαιης δίκης του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ.⁹⁹

2. Η νομική βοήθεια.

Η νομική βοήθεια προκύπτει από την αρχή της αναγκαίας υπερασπίσεως, και μάλιστα χορηγείται σε κάποιες περιπτώσεις όχι εξαιτίας της αντικειμενικής αδυναμίας του κατηγορουμένου να ανταποκριθεί στα έξοδα της δίκης, αλλά λόγω της δυσχερούς θέσης στην οποία βρίσκεται ο κατηγορούμενος όπως για παράδειγμα σε περίπτωση διάπραξης κακουργήματος. Είναι όμως εν τέλει ευρύτερη η έννοια της νομικής βοήθειας, διότι δεν εξαντλείται στα όρια της αναγκαίας υπεράσπισης, αλλά αφορά την στήριξη του άπορου ύποπτου ή κατηγορούμενου στην επαρκή και αποτελεσματική αντιπροσώπευσή του ενώπιον των δικαστικών αρχών. Συνώνυμος όρος με τη νομική βοήθεια είναι και ο όρος ευεργέτημα πενίας, ο τελευταίος όμως αφορά και την κάλυψη των δικαστικών εξόδων και τελών και όχι μόνο την αμοιβή του δικηγόρου.¹⁰⁰

⁹⁹ Στην ελληνική έννομη τάξη ,ο καθ' ου πρέπει να προτείνει την πρόκληση απόλυτης ακυρότητας λόγω παραβίασης του δικαιώματός του σε πρόσβαση σε συνήγοροκατ' άρθρα171§1περ.δ',173§2,176ΚΠΔκαι να προσφεύγει στις διατάξεις των άρθρων 307 περ. β',γ',στ',462επ. ΚΠΔ.

¹⁰⁰ ΒούλγαρηςΔημήτριος. (2017). Ο θεσμός της "νομικής βοήθειας" (legal aid). Στο *Το δικαίωμα υπερασπίσεως στην ποινική δίκη , Όψεις και Όρια* (σσ. 258-261). ΑΘΗΝΑ: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

Στην Ελλάδα για πρώτη φορά το θέμα της νομικής βοήθειας εισήχθη με το άρθρο 96 Α ΚΠΔ και το άρθρο 17 του Ν. 2721/1999. Ο λόγος για τον οποίο έγινε αυτή η μεταρρύθμιση ήταν η καταδίκη του της χώρας μας από το ΕΔΔΑ όταν δεν δόθηκε σε κατηγορούμενο η δυνατότητα νομικής βοήθειας στο στάδιο της αναίρεσης. Η πρώτη αυτή αναγνώριση νομικής βοήθειας αναγνώριζε το δικαίωμα αυτό σε πλημμελήματα και κακουργήματα και όχι σε πταίσματα. Επίσης, την οικονομική δυσπραγία του κατηγορουμένου την έκριναν οι δικαστικές αρχές και δεν προέκυπτε από επίσημα και αντικειμενικά στοιχεία όπως τη φορολογική δήλωση του ενδιαφερομένου. Το άρθρο 96 Α ΚΠΔ αντικαταστάθηκε από το Ν. 3226/2004, ο οποίος ρύθμισε εν τέλει και αποτελεσματικά το ζήτημα της νομικής βοήθειας και ο οποίος προέκυψε σε συμμόρφωση της χώρας μας με την Οδηγία 2002/8/ΕΚ για τη θέσπιση ελάχιστων κανόνων σχετικά με την παροχή της νομικής βοήθειας.

Σύμφωνα με το άρθρο 1 του Ν. 3226/2004, ο Πρόεδρος του δικαστηρίου στο οποίο εκκρεμεί η υπόθεση του αιτούντος είναι η αρμόδια αρχή για την εξέταση της αίτησης παροχής νομικής βοήθειας σε ποινικές υποθέσεις. Το άρθρο 7 του Ν. 3226/2004 κατοχυρώνει ως υποχρεωτικό τον διορισμό συνηγόρου σε υποθέσεις κακουργημάτων, κατά το στάδιο της ανάκρισης και κατά τη συζήτηση της υποθέσεως στο ακροατήριο, για πλημμελήματα αρμοδιότητας Τριμελούς Πλημμελειοδικείου όταν προβλέπεται ποινή φυλακίσεως τουλάχιστον έξι (6) μηνών, κατά τη συζήτηση της υποθέσεως στο ακροατήριο, για εφέσεις κατ' αποφάσεων Τριμελούς Εφετείου Κακουργημάτων, Μικτού Ορκωτού Δικαστηρίου, Τριμελούς Πλημμελειοδικείου και για παράσταση κατά την εκδίκαση αυτών ενώπιον του δευτεροβάθμιου Δικαστηρίου εφόσον πρωτοδίκως έχει επιβληθεί στερητική της ελευθερίας ποινή τουλάχιστον έξι μηνών, για αναιρέσεις κατ' αποφάσεων των ως άνω Δικαστηρίων και κατ' αποφάσεων του Μικτού Ορκωτού Εφετείου, του Πενταμελούς Εφετείου και του Τριμελούς Εφετείου Πλημμελημάτων, εφόσον έχει επιβληθεί στερητική της ελευθερίας ποινή τουλάχιστον ενός έτους, και τέλος για αιτήσεις επαναλήψεως της Διαδικασίας υπέρ καταδικασμένου, εφόσον έχει επιβληθεί στερητική της ελευθερίας ποινή τουλάχιστον έξι μηνών.

Στην Ελλάδα λοιπόν, δεν παρέχεται νομική βοήθεια σε κατηγορούμενο για πλημμέλημα με ποινή φυλακίσεως κάτω των έξι μηνών αλλά ούτε και για πταίσμα.

Εντούτοις και στις περιπτώσεις των πταισμάτων και των μικρότερης ποινής πλημμελημάτων, επιβάλλονται ποινές και πρόστιμα και κυρίως η ποινή της φυλάκισης, της στέρσεως ενός από τα σημαντικότερα αγαθά του ανθρώπου, της ελευθερίας, οπότε κρίνεται προβληματική η στέρηση του δικαιώματος υπερασπίσεως σε κατηγορούμενο ευάλωτης οικονομικής κατηγορίας σε κάποιες κατηγορίες αδικημάτων. Σημειώνεται πως νομική βοήθεια παρέχεται και στις πράξεις σύνταξης και υποβολής έγκλησης αλλά ακόμη και για παράσταση πολιτικής αγωγής σε κάθε βαθμό σε θύματα βασανιστηρίων και άλλων προσβολών της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, και άλλων συναφών εγκλημάτων, εφόσον πρόκειται για κακουργήματα ή για πλημμελήματα αρμοδιότητας τριμελούς πλημμελειοδικείου για τα οποία απειλείται ποινή φυλάκισης τουλάχιστον έξι (6) μηνών.

- Προϋποθέσεις – κριτήρια για την δωρεάν παροχή νομικής συνδρομής στο εθνικό επίπεδο.

Ειδικά για την περίπτωση της νομικής συνδρομής, προκειμένου αυτή να παρασχεθεί στον ύποπτο ή κατηγορούμενο, θα πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά οι εξής προϋποθέσεις:

- Να υπάρχει το οικονομικό κριτήριο της αντικειμενικής αδυναμίας ανάληψης των εξόδων παραστάσεως με συνήγορο. Έτσι, ο εθνικός νομοθέτης ορίζει την κατηγορία του ποσού του φορολογητέου εισοδήματος η οποία εμπίπτει στην έννοια «οικονομική αδυναμία». Στο ελληνικό δίκαιο αυτό ο νόμος ΝΟΜΟΣ 3226/2004 ΦΕΚ 24/Α/ 4/4.2.2004 ορίζει στην παράγραφο 2 του άρθρου 1 πως πολίτες χαμηλού εισοδήματος, δικαιούχοι νομικής βοήθειας, είναι εκείνοι των οποίων το ετήσιο οικογενειακό εισόδημα δεν υπερβαίνει τα δύο τρίτα των κατώτατων ετήσιων ατομικών αποδοχών που προβλέπει η Εθνική Γενική Συλλογική Σύμβαση Εργασίας, όμως σε περίπτωση ενδο-οικογενειακής διαφοράς ή διένεξης, δεν λαμβάνεται υπόψη το εισόδημα εκείνου με τον οποίο υπάρχει η διαφορά ή διένεξη. Όσον αφορά την παροχή της σε νομικά πρόσωπα, σημειώνεται πως η αρχή της αποτελεσματικής ένδικης προστασίας, όπως προβλέπεται από το άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έχει την έννοια ότι δεν αποκλείει την δυνατότητα επικλήσεώς της από νομικά πρόσωπα και ότι το παρεχόμενο κατ' εφαρμογή της ευεργέτημα μπορεί να καλύπτει, μεταξύ άλλων, την απαλλαγή

από την προκαταβολή των εξόδων της διαδικασίας και/ή τα έξοδα παραστάσεως δικηγόρου.

- Επίσης, σύμφωνα με την παράγραφο 4 του Νόμου 3226/2004, προϋπόθεση για την χορήγηση της νομικής βοήθειας είναι να είναι προφανώς βάσιμη και παραδεκτή η υπόθεση του υπόπτου ή κατηγορουμένου.

3. Η νομική βοήθεια σε νέους ως πρόγραμμα του Γενικού Γραμματέα δια βίου μάθησης και Νέας Γενιάς.

Ο Γενικός Γραμματέας Δια Βίου Μάθησης και Νέας Γενιάς, με το υπ' αριθμ. Πρωτοκόλλου 1640006/Κ2 έγγραφό του ενέκρινε το πρόγραμμα «Νομική Βοήθεια για Νέους» για το χρονικό διάστημα 2017-2019, το οποίο δίνει τη δυνατότητα δωρεάν νομικής βοήθειας με τον άμεσο διορισμό δικηγόρου σε ανηλίκους και σε νέους από 18 έως 35 ετών¹⁰¹ για αστικές, ποινικές, διοικητικές και εργατικές διαφορές. Οι φορείς υλοποίησης του έργου είναι οι Δικηγορικοί Σύλλογοι της Ελλάδας. Στόχος του προγράμματος είναι αφενός η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού που δέχεται η ευάλωτη κοινωνικά ομάδα των ανηλίκων και των νέων αλλά και η ενθάρρυνση και η υποστήριξη των νέων δικηγόρων στην είσοδό τους στο επάγγελμα της δικαστηριακής πρακτικής. Το πρόγραμμα καλύπτει τους νέους στην εκπροσώπηση τους, τόσο εξωδικαστικά, όσο και ενώπιον των δικαστηρίων.¹⁰²

4. Παρέχει η Ελληνική έννομη τάξη ευρύτερη προστασία στο δικαίωμα παράστασης με συνήγορο και δωρεάν νομικής συνδρομής από το ενωσιακό και το διεθνές δίκαιο;

Στην έρευνα με τίτλο «Η εικόνα της ποινικής δικαιοσύνης στις συλλογικές αναπαραστάσεις των κοινωνικών μελών», που πραγματοποίησε ο Καθηγητής κος

¹⁰¹Σχετικό άρθρο Νομική Βοήθεια για Νέους στον ιστότοπο: <http://socialpolicy.gr/2017/10/%CF%80%CF%81%CF%8C%CE%B3%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%BC%CE%B1-%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B2%CE%BF%CE%AE%CE%B8%CE%B5%CE%B9%CE%B1-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CE%BD%CE%AD%CE%BF%CF%85%CF%82-legal-aid-2.html>

¹⁰²Σχετικό άρθρο με τίτλο «Νομική βοήθεια για νέους» στον ιστότοπο: http://thegreeklawyer.blogspot.com/2012/11/blog-post_2102.html.

Δασκαλάκης και άλλοι με δείγμα 2.000 ατόμων το έτος 1983, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων, πίστευε στην διαφορετική αντιμετώπιση πλουσίων και φτωχών στην δικαιοσύνη. Επίσης, η Επιτροπή Prevost του Καναδά το έτος 1968, στην έκθεσή της με θέμα «Η κοινωνία απέναντι στο έγκλημα: θεμελιώδεις αρχές μίας νέας κοινωνικής δράσης», σημείωσε πως οι ατομικές ελευθερίες δεν προστατεύονται επαρκώς στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Οι φτωχότεροι, συνέχισε η Επιτροπή, επειδή αδυνατούν οικονομικά να διορίσουν συνήγορο ή να έχουν επαρκή και αποτελεσματική υπεράσπιση από διορισμένο από την πολιτεία συνήγορο, αντιμετωπίζονται αυστηρότερα από το ΣΑΠΔ και φυλακίζονται συχνότερα από τους ευπορότερους.¹⁰³

Αυτά τα πορίσματα τα παραθέτουμε για να φανεί η σημασία για την προστασία των δικαιωμάτων υπεράσπισης στο εθνικό δίκαιο, και τις συνέπειες που ο μειωμένος σεβασμός σε αυτά μπορεί να επιφέρει.

Κατά πρώτον, η ελληνική έννομη τάξη, αναγνωρίζει το δικαίωμα για δικαστική αρωγή σε κατηγορούμενο¹⁰⁴ μόνο εφόσον έχει συλληφθεί επ' αυτοφώρω και ζητεί τον διορισμό συνηγόρου, περιορίζοντας λοιπόν το δικαίωμα σε νομική συνδρομή. Εντούτοις, η Οδηγία 2016/1919/ΕΕ, αναγνωρίζει το δικαίωμα για δικαστική αρωγή ήδη από την στιγμή που ο ύποπτος – κατηγορούμενος αντιμετωπίζει το ενδεχόμενο κράτησής του. Είναι λοιπόν μεγάλο θέμα το γεγονός πως στην ελληνική έννομη τάξη δεν αναγνωρίζεται το δικαίωμα νομικής αρωγής στο στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης, το οποίο για κάποιους μπορεί να θεωρηθεί πρώιμο στάδιο, εντούτοις είναι πολύ κρίσιμο στάδιο γιατί αποφασίζεται αν θα ασκηθεί ή όχι ποινική δίωξη κατά του υπόπτου.

Επίσης, μεγάλη διαφορά είναι πως η Οδηγία, αναγνωρίζει το δικαίωμα αυτό και σε πλημμελήματα ανεξαρτήτως ορίου ποινής, όμως σε αντιδιαστολή, η ελληνική έννομη τάξη αναγνωρίζει το δικαίωμα διορισμού συνηγόρου μόνο σε περίπτωση πλημμελήματος που επισύρει ποινής μεγαλύτερης των έξι μηνών.

Σύμφωνα με το άρθρο 486 παρ. 1 στοιχ. Γ' και παρ. 2 ΚΠΔ, η νομική βοήθεια δεν παρέχεται στο στάδιο των δικαστικών συμβουλίων που εκδίδουν βουλεύματα τα οποία προσδιορίζουν την θέση του κατηγορουμένου. Επίσης, κατ' άρθρον 505 παρ. 1 στοιχ. Δ' και παρ. 2 ΚΠΔ, σε περίπτωση άσκησης ενδίκου μέσου από τον

¹⁰³ Ζαραφωνίτου Χριστίνα. (2004). *Εμπειρική Εγκληματολογία*. ΑΘΗΝΑ: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

¹⁰⁴ Κατ' άρθρο 423 § 1 εδ. α' ΚΠΔ.

εισαγγελία κατά αθωωτικής απόφασης, δεν προβλέπεται η νομική βοήθεια στον δεύτερο βαθμό υπερ του αθωωθέντα στον πρώτο βαθμό κατηγορουμένου.

Επίσης, η νομική βοήθεια στην Ελλάδα, παρέχεται μόνο σε φυσικά πρόσωπα, διότι η ελληνική έννομη τάξη δεν αναγνωρίζει ποινική ευθύνη στα νομικά πρόσωπα, όμως χαρακτηριστική είναι η απόφαση 24.5.1991 επί της υπόθεσης *Quaranta κατά Ελβετίας*, για την παροχή βοήθεια σε νομικά πρόσωπα¹⁰⁵, με την οποία προτάθηκε η παροχή νομικής βοήθειας στον κατηγορούμενο που είναι νομικό πρόσωπο για πλημμέλημα για το οποίο «προβλέπεται

ποινή φυλάκισης τουλάχιστον ενός (1) έτους, κατά τη συζήτηση της υπόθεσης στο ακροατήριο».¹⁰⁶

Η νομική βοήθεια στην Ελλάδα παρέχεται σε κάθε φυσικό πρόσωπο, ημεδαπό, πολίτη της ΕΕ, πολίτη τρίτης χώρας, με τον όρο όμως να έχουν τόπο κατοικίας ή συνήθους διαμονής στον ενωσιακό χώρο. Εντούτοις, με αυτόν τον τρόπο αποκλείονται από το δικαίωμα νομικής βοήθειας πρόσωπα που δεν μπορούν να αποδείξουν τόπο κατοικίας ή συνήθους διαμονής τον ενωσιακό χώρο. Πολίτες τρίτων χωρών που δεν έχουν τόπο κατοικίας εντός της ΕΕ, προστατεύονται μόνο από τις διατάξεις της αναγκαστικής υπερασπίσεως, δηλαδή τον διορισμό συνηγόρου σε ορισμένες κατηγορίες εγκλημάτων. Αυτός ο περιορισμός έχει κριθεί αδικαιολόγητος και ως υπέρμετρα περιοριστικός στα δικαιώματα παράστασης με συνηγόρο και δικαστικής αρωγής.¹⁰⁷

Όσον αφορά το εισοδηματικό κριτήριο, στην Ελλάδα, αυτό ανέρχεται στο ετήσιο οικογενειακό εισόδημα χαμηλότερο από το ποσό των €5.200 και καθορίζεται με βάση τον κατώτατο μισθό που στην Ελλάδα σήμερα ανέρχεται στα €650 [βάσει της υπουργικής απόφασης με αριθ. οικ.4241/127/30.1.2019 (ΦΕΚ Β' 173/30.1.2019)]. Το εισοδηματικό κριτήριο είναι από τη φύση του προβληματικό, διότι ενδέχεται η περιπλοκότητα μίας ποινικής υποθέσεως να απαιτεί πολλά δικαστικά έξοδα και αυξημένη αμοιβή του συνηγόρου υπερασπίσεως, και ο κατηγορούμενος παρά το γεγονός πως υπερβαίνει το όριο του εισοδήματος, δεν μπορεί να αναλάβει το κόστος της υπεράσπισής του γιατί αυτή είναι ιδιαίτερα

¹⁰⁵ Το σχέδιο νόμου για τη νομική βοήθεια http://www.opengov.gr/ministryofjustice/wp-content/uploads/downloads/2016/06/2016_Sxedio_Nomou_Nomiki_Voitheia.pdf

¹⁰⁶ Σχέδιο νόμου για Νομική Βοήθεια, 2016. http://www.opengov.gr/ministryofjustice/wp-content/uploads/downloads/2016/06/2016_Sxedio_Nomou_Nomiki_Voitheia.pdf

¹⁰⁷ Συμεωνίδης, Ο υποχρεωτικός διορισμός συνηγόρου σύμφωνα με τον ΚΠΔ, υπό το πρίσμα του Ν. 3226/2004, Πλογ 2004, 1485 επ., 1493 επ.

δαπανηρή.¹⁰⁸Γι αυτόν τον λόγο το ΕΔΔΑ έχει νομολογήσει πως για την κρίση αν κάποιος δικαιούται ή όχι δικαστικής αρωγής, θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη και η πολυπλοκότητα της υπόθεσης.¹⁰⁹Σύμφωνα με το Συμβούλιο της Ευρώπης και της Επιτροπής για την Αποτελεσματικότητα της Δικαιοσύνης¹¹⁰, συγκριτικά, μεταξύ των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης, το μέγιστο χαμηλότερο όριο εισοδήματος για την παροχή νομικής βοήθειας προβλέπεται στη Δανία (€41.386) και το χαμηλότερο στη Μολδαβία (€984). Η Οδηγία 2016/1919/ΕΕ όμως, θέτει το εισοδηματικό κριτήριο σε σύζευξη με την κρίση κατά περίπτωση της υπόθεσης υπόπτου – κατηγορουμένου για αναγνώριση δικαιώματος δικαστικής αρωγής. Επομένως η Οδηγία, διευρύνει το δικαίωμα της δικαστικής αρωγής, το οποίο είναι περιορισμένο στην ελληνική έννομη τάξη.

Με την ενσωμάτωση της Οδηγίας στο εθνικό δίκαιο, θα λυθεί η προβληματική του αυτεπάγγελτου διορισμού συνηγόρου σε ορισμένες κατηγορίες εγκλημάτων και η παροχή νομικής βοήθειας ως ευεργέτημα πενίας. Κι αυτό γιατί πρέπει να γίνει η διάκριση μεταξύ της νομικής βοήθειας που δίνεται ως αυτεπάγγελτος διορισμός συνηγόρου και της νομικής βοήθειας ως ευεργετήματος πενίας.¹¹¹Παρά την προβληματική που εκθέσαμε παραπάνω στο θέμα της παράστασης με συνήγορο και νομικής αρωγής στην Ελλάδα, ο Άρειος Πάγος με την απόφαση 944/2005/ΑΠ διευρύνει τις κατηγορίες αδικημάτων για τις οποίες επιβάλλεται από τον ΚΠΔ ο διορισμός δωρεάν συνηγόρου, με την αιτιολογία πως τούτο επιβάλλεται από το άρθρο 6 παρ. 3 στοιχ. Γ' της ΕΣΔΑ, εφόσον ο κατηγορούμενος αποδείξει τη δυσχερή οικονομική του κατάσταση και τούτο θα εξυπηρετήσει το συμφέρον της δικαιοσύνης.¹¹² Εξάλλου, από τις διατάξεις του εθνικού δικαίου¹¹³ προκύπτει πως η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχει ανώτερη τυπική ισχύ από το Σύνταγμα και τα δικαιώματα που αναγνωρίζει η ΕΣΔΑ μπορούν να τα επικαλεστούν ευθέως Έλληνες και Αλλοδαποί με σκοπό την κατοχύρωση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη.

¹⁰⁸Συμμεωνίδης, Ο υποχρεωτικός διορισμός συνηγόρου σύμφωνα με τον ΚΠΔ, υπό το πρίσμα του Ν. 3226/2004, ΠΛογ 2004, 1485 επ., 1493 επ.

¹⁰⁹Απόφαση SteelandMorriskατά Αγγλίας ΕΔΔΑ 15.02.2005, αριθμ. αίτ. 68416/01.

¹¹⁰Systemes judiciaire europeenes. Efficacite et qualite de la justice . <https://rm.coe.int/rapport-avec-couv-18-09-2018-fr/16808def9d>

¹¹¹Βούλγαρης Δημήτριος, Ο θεσμός της «νομικής βοήθειας» (legalaid) κατά την ελληνική και ευρωπαϊκή δικαιοταξία, ΠοινΧρ2016, 568 επ.

¹¹²ΝΟΜΟΣ, 944/2005/ΑΠ.

¹¹³Κατά το άρθρο 28 παρ. 1 του Ελληνικού μας Συντάγματος.

Ειδικά στην περίπτωση του ΕΕΣ, το άρθρο 448§1 ΚΠΔ της Ελλάδας σε συνδυασμό με το άρθρο 436§2 ΚΠΔ, προστατεύει τον εκζητούμενο όπως η Οδηγία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ ΚΡΙΤΙΚΗ, ΔΥΣΧΕΡΕΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ

1. Στο δικαίωμα παράστασης με συνήγορο.

Στην Ελλάδα, το άρθρο 100 ΚΠΔ για το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο, προστατεύει εν πολλοίς επαρκώς το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο

Όμως, ένα σημαντικό ζήτημα στην προστασία του δικαιώματος αυτού είναι το απόρρητο στην επικοινωνία εντολέως και συνηγόρου του. Το απόρρητο δεν είναι αυτονόητο, δυστυχώς, όπως φανερώνει η ελληνική περίπτωση της σύστασης από την ΑΠΔΠΧ προς την ΕΛ.ΑΣ, μετά από έκθεση της επιτροπής του Συμβουλίου της Ευρώπης CPT όταν στα γραφεία της στη ΓΑΔΑ, παρακολουθούσε με κρυφή κάμερα τις συναντήσεις συνηγόρων υπεράσπισης με τους εντολείς τους, παραβιάζοντας κατάφωρα το θεμελιώδες δικαίωμα του απόρρητου επικοινωνίας συνηγόρου – υπόπτου ή κατηγορουμένου σύμφωνα με τον ΧΘΔΕΕ και την ΕΣΔΑ.¹¹⁴

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έδρασε αποτελεσματικά προς την κατεύθυνση της κατοχύρωσης του απορρήτου στην επικοινωνία αυτή. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το προοίμιο της Οδηγίας 2013/48, στον αριθμό 33, και το άρθρο 4 αυτής, ρυθμίζεται πως η επικοινωνία συνηγόρου υπεράσπισης και υπόπτου ή κατηγορουμένου είναι απόρρητη. Μόνη παρέκκλιση από το απόρρητο, εισάγει η Οδηγία, στις περιπτώσεις φυσικά στις οποίες υπάρχουν βάσιμες ενδείξεις πως ο δικηγόρος εμπλέκεται σε αδίκημα με τον ύποπτο ή κατηγορούμενο.

Σε συμμόρφωση με την Οδηγία, ο Νέος Κώδικας Ποινικής Δικονομίας στο άρθρο 99 παρ. 4 ορίζει ρητά πως «η επικοινωνία του κατηγορούμενου με το συνήγορό του είναι απολύτως απόρρητη», λύνοντας έτσι την έλλειψη δεσμευτικότητας στο απόρρητο που υπήρχε μέχρι την ψήφισή του.

2. Στον διορισμό συνηγόρου από την πολιτεία λόγω του είδους του εγκλήματος

¹¹⁴ Αρβανίτης Δομίνικος. (2019). Τα δικαιώματα πρόσβασης σε συνήγορο και νομικής βοήθειας στην ΕΕ. 8ο Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων (σ. 14). ΑΘΗΝΑ.

Πριν τη διάταξη της παρ. 1 του άρθρου 50 του ν. 4509/2017 (ΦΕΚ Α΄201/12.2017), ο συνήγορος διορίζονταν την ημέρα του δικαστηρίου από το σχετικό κατάλογο. Ο συνήγορος, που ήταν συνήθως νέος και άπειρος, αποδέχονταν τον διορισμό του όμως προφανώς είχε κάποια λεπτά για να προετοιμάσει την υπεράσπιση του κατηγορουμένου. Επομένως, πληρούνταν το προαναφερθέν άρθρο 340 ΚΠΔ, όμως μόνο τυπικά, και όχι ουσιαστικά. Εντούτοις, με την αντικατάσταση στην παρ. 1 του άρθρου 340 του ΚΠΔ με τη νεαρή διάταξη της παρ. 1 του άρθρου 50 του ν. 4509/2017 (ΦΕΚ Α΄ 201/12.2017) λύθηκε εν πολλοίς η παραβίαση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη για κάθε διάδικο, διότι πλέον διορίζεται ο συνήγορος όχι στην επ΄ ακροατηρίω διαδικασία, αλλά και στις εκκρεμείς δίκες, δίνοντας στον διορισθέντα συνήγορο φυσικά τον απαραίτητο χρόνο να σχεδιάσει την υπερασπιστική γραμμή του κατηγορουμένου αλλά και να ασχοληθεί με σεβασμό και ουσιαστικό ενδιαφέρον στο έργο του, το οποίο με το προηγούμενο καθεστώς είχε αναχθεί σε μία ευκαιρία για αμοιβή και όχι σαν το λειτούργημα της προστασίας των δικαιωμάτων ενός ανθρώπου που βρίσκεται σε ευάλωτη θέση.

Σήμερα η διαδικασία έχει ως εξής: Καλούνται από τον Πρόεδρο του Δικαστηρίου να δηλώσουν όλοι οι κατηγορούμενοι που δεν έχουν συνήγορο. Έπειτα διορίζεται στον καθένα συνήγορος από τον κατάλογο των Δικηγόρων που συντάσσεται από τον Δικηγορικό Σύλλογο. Μετά, ο Πρόεδρος ορίζει άλλη δικάσιμο σε διάστημα εντός 30 ημερών για να δικασθούν αυτές οι υποθέσεις. Με αυτόν τον τρόπο δίνεται η ευκαιρία πραγματικής και ουσιαστικής εκπροσώπησης του κατηγορουμένου από τον συνήγορο υπερασπίσεώς του.

Η ίδια διαδικασία ακολουθείται και στο Δικαστήριο Ανηλίκων, όταν ο ανήλικος κατηγορείται για πράξη που αν την τελούσε ενήλικος θα ήταν κακούργημα.¹¹⁵

3. Στη νομική αρωγή.

Βασικά προβλήματα προκύπτουν από την ανάλυση του θεσμού της νομικής αρωγής. Κατ' αρχήν προκειμένου να αναγνωριστεί σε κάποιον το δικαίωμα σε νομική βοήθεια, θα πρέπει αυτός, να είναι ευρωπαίος πολίτης κάτοικος κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μόνη εξαίρεση είναι η περίπτωση κακούργηματος και για τις

¹¹⁵40 παρ. 2 περ. β΄ της Διεθνούς Σύμβασης του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ν. 2101/ 1992)

διαδικασίες αίτησης αναίρεσης ή επανάληψης της διαδικασίας. Οι πολίτες τρίτων χωρών έχουν δικαίωμα μόνο αναγκαίας υπερασπίσεως, δηλαδή του διορισμού συνηγόρου μόνο σε περιπτώσεις πλημμελημάτων ή κακουργημάτων. Η επιφύλαξη αυτή δημιουργεί προβληματισμούς σχετικά με τον περιορισμό του δικαιώματος και τα πλήγματα στον πυρήνα των θεμελιωδών δικαιωμάτων των υπόπτων ή κατηγορουμένων από τρίτες χώρες.

Κατά δεύτερον, το κατώτερο εισόδημα που δικαιολογεί πρόσβαση στη νομική βοήθεια είναι το ποσοστό των 2/3 του κατώτερου εισοδήματος που προβλέπει η εκάστοτε Εθνική Γενική Συλλογική Σύμβαση Εργασίας, στην Ελλάδα σήμερα ανέρχεται στις 6.600 Ευρώ περίπου ετήσιο εισόδημα. Ο άκαμptos αυτός ορισμός υπολογισμού του κατώτερου εισοδήματος, δεν δίνει την ευελιξία που θα πρέπει να υπάρχει δεδομένου πως υπάρχουν και ιδιαιτερότητες σε κάθε μεμονωμένη περίπτωση κατηγορουμένου. Η οικονομική κατάσταση διαμορφώνεται και από το τεκμαρτό εισόδημα όπως αυτό προκύπτει για παράδειγμα από την ιδιοκτησία ακίνητης περιουσίας, κατάσταση η οποία μπορεί να αποκλείσει υπόπτους ή κατηγορουμένους. Όσον αφορά το όριο της υπαγωγής στο καθεστώς της νομικής βοήθειας μόνο των πλημμελημάτων με ποινή άνω των έξι μηνών, σημειώνεται η δυσχέρεια της μη υπαγωγής στο νόμο άλλων εγκλημάτων, επίσης σημαντικών όπως η απλή σωματική βλάβη. Επίσης, οι συνέπειες μίας καταδικαστικής απόφασης, σε πλημμέλημα σε ελάχιστη ποινή έξι μηνών, σε κάποιες περιπτώσεις είναι πολύ σοβαρές, όπως η αφαίρεση άδειας ασκήσεως επαγγέλματος του δικηγόρου σύμφωνα με τον Κώδικα Δικηγόρων σε καταδικασθέντα για πλημμέλημα.

Βασικό πρόβλημα είναι πως δεν παρέχεται το δικαίωμα νομικής βοήθειας στην προκαταρκτική εξέταση. Πριν την άσκηση ποινικής δίωξης, αλλά και στην περίπτωση πλημμελήματος στο στάδιο της προανάκρισης, δεν παρέχεται το δικαίωμα νομικής αρωγής. Ομοίως, στην διαδικασία έκδοσης βουλευμάτων από τα δικαστικά συμβούλια, ο κατηγορούμενος δεν μπορεί να ασκήσει ένδικο μέσο με το καθεστώς της δωρεάν νομικής συνδρομής.

Εντούτοις, ο Άρειος Πάγος, έχει κάνει δεκτή την υπαγωγή κατηγορουμένου στο καθεστώς νομικής βοήθειας, παρόλο που η υπόθεσή του δεν ενέπιπτε στις υποθέσεις του ν. 3226/2004, εφαρμόζοντας ευθέως το άρθρο 6 παρ. 3 περ. γ της ΕΣΔΑ για δίκαιη δίκη. Έγινε λοιπόν η πρώτη απόπειρα υπαγωγής στο καθεστώς της νομικής βοήθειας σε υποθέσεις εκτός των αναφερομένων στον σχετικό νόμο.

Ακόμη, δυσχέρεια αποτελεί το γεγονός πως ο κατηγορούμενος υποχρεούται να αποδεχθεί τον συνήγορο που του διορίζεται από τον κατάλογο του Δικηγορικού Συλλόγου. Πρόκειται για μία σημαντική δυσχέρεια και προβληματική διότι ο κατηγορούμενος, εφόσον απειλούνται καίρια αγαθά του όπως το αγαθό της ελευθερίας, δέον είναι να νιώθει εμπιστοσύνη, ασφάλεια και σιγουριά για τον εκπρόσωπό του στις δικαστικές αρχές. Όμως, ο νόμος δεν του δίνει την επιλογή του ανθρώπου με τον οποίο θα νιώσει ασφάλεια. Αν ο κατηγορούμενος δεν είναι ικανοποιημένος από τον διορισθέντα συνήγορό του, δύναται μόνο να ανακαλέσει τον διορισμό του και να εκπροσωπήσει ο ίδιος τον εαυτό του. Η αιτιολογική της έλλειψης αυτής της δυνατότητας του κατηγορουμένου, είναι η αποτροπή καταχρηστικής άσκησης του δικαιώματος για νομική βοήθεια από τον κατηγορούμενο.

Καίριο ζήτημα είναι η έγκαιρη ενημέρωση του κατηγορουμένου για το δικαίωμά του να ζητήσει την υπαγωγή του στον καθεστώς της δωρεάν νομικής βοήθειας από τους εκπροσώπους του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης.

Ο συνήγορος που διορίζεται να εκπροσωπήσει τον κατηγορούμενο, ενδέχεται να μην έχει χειρισθεί άλλη φορά τέτοιου είδους υπόθεση, επομένως να μην δύναται να χειρισθεί έμπειρα την υπόθεση του κατηγορουμένου. Οι διοριστέοι δικηγόροι, δεν ελέγχονται ούτε αξιολογούνται από κανενός είδους επιτροπή για την εμπειρία που έχουν στο υπερασπιστικό λειτούργημα. Στον αντίποδα, τέτοιος έλεγχος θα μπορούσε να εγείρει ζητήματα παραβίασης δικαιωμάτων των δικηγόρων, οι οποίοι θα αντιδρούσαν διότι θα υπόκειντο σε έναν συνεχή έλεγχο καθ' όλη τη διάρκεια της επαγγελματικής τους σταδιοδρομίας.¹¹⁶

Εξίσου και η παρέμβαση του ΕΔΔΑ, διαμορφώνει τον θεσμό της νομικής βοήθειας στην Ελλάδα, όπως συνέβη με τις εξής υποθέσεις :

Στην υπόθεση «Biba κατά Ελλάδος» το έτος 2000, το ΕΔΔΑ έκρινε πως θα έπρεπε να παρασχεθεί το δικαίωμα δωρεάν νομικής συνδρομής στον αναιρεσειόντα Biba, διότι τότε δεν προβλέπονταν η παροχή νομικής βοήθειας σε προσφυγή σε Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο, ενώ το άρθρο 513 παρ. 3 ΚΠΔ, ορίζει ως υποχρεωτική την παράσταση με συνήγορο ενώπιον του Αρείου Πάγου. Στην απόφασή του το ΕΔΔΑ, τονίζει αφενός το γεγονός πως ο Biba ως αλβανός υπήκοος άρα αλλοδαπός,

¹¹⁶ΒούλγαρηςΔημήτριος. (2017). Ο θεσμός της "νομικής βοήθειας" (legal aid). Στο *Το δικαίωμα υπερασπίσεως στην ποινική δίκη, Όψεις και Όρια* (σσ. 272-277). ΑΘΗΝΑ: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

βρίσκονταν σε ευάλωτη θέση μη γνωρίζοντας επαρκώς της ελληνική γλώσσα για να υπερασπισθεί τον εαυτό του και αφενός υπογραμμίζει τη σοβαρότητα των κατηγοριών και τη βαρύτητα των επαπειλούμενων ποινών, στοιχεία που δικαιολογούν την παροχή νομικής βοήθειας.

Στην υπόθεση του 1990 «Φίλης κατά Ελλάδος» ο καταδικασθείς είχε ζητήσει την αυτοπρόσωπη παρουσία του στον Άρειο Πάγο, όμως το ΕΔΔΑ αποφάσισε πως η υποχρεωτική παρουσία με συνήγορο ενώπιον του Ανώτατου Ακυρωτικού Δικαστηρίου αποτελεί εγγύηση σεβασμού των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου και προδήλως δεν παραβιάζει το άρθρο 6 παρ. 3γ' της ΕΣΔΑ.

Η καταδίκη της χώρας μας μετά την υπόθεση «Twalib κατά Ελλάδος» και «Biba κατά Ελλάδος» οδήγησε σε νομοθετική αναμόρφωση με τη διάταξη του άρθρου 7 παρ. 2 περ. δ' του Ν. 3226/2004¹¹⁷, σύμφωνα με την οποία παρέχεται δικαίωμα δωρεάν νομικής συνδρομής και ενώπιον του Άρειου Πάγου.

4. Άλλα ζητήματα που εγείρονται από τον θεσμό της νομικής βοήθειας.

-Μπορεί ο κατηγορούμενος να επιλέξει τον συνήγορο υπερασπίσεως του στη νομική συνδρομή;

Το άρθρο 6(3)(γ)ΕΣΔΑ, το άρθρο 14 ΔΣΑΠΔ, το άρθρο 55 του Καταστατικού της Ρώμης και το άρθρο 18 του Καταστατικού του ΔΠΔΓ προβλέπουν ρητώς το δικαίωμα του κατηγορουμένου να επιλέγει το συνήγορό του. Πρακτικά εντούτοις, αυτό δεν

¹¹⁷ Αρ. 7 παρ. 2 του Ν. 3226/2004: «Συνήγοροι ορίζονται υπέρ κατηγορουμένου: α) για κακουργήματα, κατά το στάδιο της ανάκρισης και κατά τη συζήτηση της υποθέσεως στο ακροατήριο, β) για πλημμελήματα αρμοδιότητας Τριμελούς Πλημμελειοδικείου για τα οποία προβλέπεται ποινή φυλακίσεως τουλάχιστον έξι (6) μηνών, κατά τη συζήτηση της υποθέσεως στο ακροατήριο, γ) για εφέσεις κατ' αποφάσεων Τριμελούς Εφετείου Κακουργημάτων, Μικτού Ορκωτού Δικαστηρίου, Τριμελούς Πλημμελειοδικείου και για παράσταση κατά την εκδίκαση αυτών ενώπιον του δευτεροβάθμιου Δικαστηρίου εφόσον πρωτοδικώς έχει επιβληθεί στερητική της ελευθερίας ποινή τουλάχιστον έξι μηνών, δ) για αναιρέσεις κατ' αποφάσεων των ως άνω Δικαστηρίων και κατ' αποφάσεων του Μικτού Ορκωτού Εφετείου, του Πενταμελούς Εφετείου και του Τριμελούς Εφετείου Πλημμελημάτων, εφόσον έχει επιβληθεί στερητική της ελευθερίας ποινή τουλάχιστον ενός έτους, ε) για αιτήσεις επαναλήψεως της διαδικασίας υπέρ καταδικασμένου, εφόσον έχει επιβληθεί στερητική της ελευθερίας ποινή τουλάχιστον έξι μηνών».

εφαρμόζεται, και το δικαίωμα αυτό ισχύει μόνον όταν ο κατηγορούμενος διαθέτει τα μέσα να πληρώσει για τη νομική του εκπροσώπηση.

-Η ποιότητα παροχής υπηρεσιών του διορισθέντα συνηγόρου με την δωρεάν νομική συνδρομή.

Ο δικηγόρος που θα διοριστεί από το κράτος έχει υποχρέωση να λειτουργεί προς το συμφέρον του υπόπτου ή κατηγορουμένου. Συγκεκριμένα, μέσα στα νόμιμα πλαίσια, θα πρέπει ακόμη κι αν είναι ο κατηγορούμενος αποδεδειγμένα ένοχος για παράδειγμα, με όπλο του το τεκμήριο της αθωότητας, να ασκήσει αποτελεσματικά το υπερασπιστικό του έργο. Εξάλλου, η εμπιστοσύνη του υπόπτου ή του κατηγορουμένου προς τον συνήγορο υπερασπίσεώς του είναι *condition sine qua non* προκειμένου να πληρωθούν οι δικονομικοί όροι υπερασπίσεως του.¹¹⁸ Στον αντίποδα, ο συνήγορος υπερασπίσεως, προκειμένου να λειτουργήσει αποτελεσματικά, θα πρέπει να του αναγνωρίζεται η ανεξαρτησία στην άσκηση του έργου του εφόσον ούτως ή άλλως λειτουργεί σε συνάφεια με τα συμφέροντα του υπόπτου ή κατηγορουμένου.

Για το θέμα της επιλογής του συνηγόρου από τον κατηγορούμενο ή ύποπτο έχει τεθεί στο παρελθόν κάποια προβληματική, διότι εφόσον είναι πολύ σημαντική η εμπιστοσύνη στο έργο του συνηγόρου από τον κατηγορούμενο, εντούτοις ο διορισμός του συνηγόρου σε περίπτωση της νομικής συνδρομής δεν υπόκειται σε έγκριση από τον επωφελούμενο. Πράγματι, αυτή η πρακτική θα μπορούσε να εγείρει ερωτηματικά σχετικά με την ορθότητά της, έχει κριθεί όμως πως το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο υπόκειται σε περιορισμούς οι οποίοι τίθενται από το κάθε κράτος, με την εγγύηση να μην πλήττεται ο πυρήνας του δικαιώματος αυτού. Αν, όμως, από την ιδιαιτερότητα της κάθε περίπτωσης προκύπτει ανάγκη για επιλογή του συνηγόρου υπερασπίσεως από τον κατηγορούμενο, αυτό θα κριθεί *in concreto*.¹¹⁹

- **Στοιχειώδεις απαιτήσεις**

¹¹⁸Κωνσταντινίδης-Άγγελος. (1992). *Η θέση του συνηγόρου υπερασπίσεως στην ποινική δίκη*. ΑΘΗΝΑ - ΚΟΜΟΤΗΝΗ: ΑΝΤ.Ν.ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ.

¹¹⁹Κοτσαλής-Λεωνίδας Γ. (2014). *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Ποινικό Δίκαιο*. ΑΘΗΝΑ: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΕΒΕ.

Δεν αρκεί να διοριστεί δικηγόρος από το δημόσιο - η προσφερόμενη νομική συνδρομή πρέπει να είναι ουσιαστική και το δημόσιο υπέχει το καθήκον να εξασφαλίσει ότι ο δικηγόρος διαθέτει τις πληροφορίες που είναι απαραίτητες για να υπερασπιστεί τον πελάτη του . Ο κατηγορούμενος πρέπει να λαμβάνει από το δικηγόρο του κάθε πληροφορία που είναι απαραίτητη ούτως ώστε να κατανοήσει τη φύση και τις συνέπειες της κατηγορίας που αντιμετωπίζει. Θα πρέπει να πληροφορείται το ενδεχόμενο δικαίωμά του να σιωπήσει (ή αντιστρόφως, τα επιβαρυντικά τεκμήρια που ενδέχεται να συναχθούν στη συνέχεια λόγω της σιωπής του), τις συνέπειες ενδεχομένων ομολογιών και το βάρος που θα δοθεί στις απαντήσεις του κατά τη μετέπειτα διαδικασία.

5. Τρόποι θεραπείας των ζητημάτων που αφορούν τη νομική βοήθεια. Πώς θα γινόταν αποτελεσματικότερος ο θεσμός της νομικής βοήθειας.

Σε ορισμένα κράτη μέλη, οι νομικές συμβουλές κατά τη σύλληψη προσφέρονται δωρεάν (probono) από ασκουμένους και φοιτητές. Για να είναι η διαδικασία σύμφωνη με την ΕΣΔΑ, οι νομικοί που προσφέρουν συνδρομή σε αυτές τις περιπτώσεις πρέπει να είναι ειδικευμένοι. Αν δεν υπάρχουν αρκετοί ειδικευμένοι νομικοί πρόθυμοι να αναλάβουν αυτό το καθήκον, αυτό μπορεί να οφείλεται εν μέρει στο ότι η καταβαλλόμενη αμοιβή είναι ανεπαρκής. Εφόσον η νομική συνδρομή σε συλλαμβανομένους παρέχεται από ασκουμένους, αλλά και από οποιονδήποτε άλλο νομικό, θα πρέπει να υπάρχει κάποιο είδος ελέγχου ποιότητας. Αυτός ο έλεγχος ποιότητας θα πρέπει να εφαρμόζεται και όσον αφορά την προετοιμασία για τη δίκη, αλλά και για την ίδια τη δίκη. Συνεπώς, τα κράτη μέλη θα πρέπει να δημιουργήσουν ένα μηχανισμό εξασφάλισης ικανότητας.

Ο δικηγόρος κύριος Βούλγαρης Δημήτριος στο άρθρο του που είναι δημοσιευμένο στα Ποινικά Χρονικά το έτος 2016, με τίτλο «Ο θεσμός της νομικής βοήθειας», προτείνει μία σειρά μέτρων που θα βοηθούσαν ουσιαστικά τον εξορθολογισμό και την περισσότερη αποτελεσματικότητα του θεσμού της νομικής βοήθειας ως εξής:

- Όσον αφορά το θέμα της αντικειμενικής οικονομικής αδυναμίας, θα ήταν ορθότερο να κρίνεται σε κάθε στάδιο της δίκης η δυνατότητα του κατηγορουμένου να ανταποκριθεί στις οικονομικές ανάγκες της δίκης.

- Όσον αφορά το θέμα της υπαγωγής στο καθεστώς νομικής βοήθειας μόνο ημεδαπών , πολιτών κρατών μελών της ΕΕ, τίθεται θέμα περιορισμού δικαιώματος που οδηγεί σε καταστρατήγηση της αρχής της ισότητας των όπλων. Επίσης, κρίσιμο είναι να παρέχεται η νομική βοήθεια σε κάθε είδους αδίκημα και όχι στα αποκλειστικώς αναφερόμενα στο ν. 3226/2004, από την αρχή ως το τέλος της ποινικής δίωξης, ακόμα και στο στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης. Φυσικά, η ανάγκη αυτή ανάγεται στον χώρο του ιδεατού, διότι με αυτόν τον τρόπο θα επιβαρυνθεί πάρα πολύ η Δικαιοσύνη και ο προϋπολογισμός του κράτους. Όσον αφορά τον τρόπο καθορισμού του κατώτερου εισοδήματος , θα πρέπει να ξεφύγει ο ορισμός από το τυπικό στενό του όριο και να γίνει πιο ουσιαστικός. Ενδεικτικά αναφέρουμε πως θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η συνολική οικονομική κατάσταση του κατηγορούμενου και όχι μόνο η φορολογική του δήλωση. Επίσης, επειδή το κόστος δίκης δεν είναι πάντα το ίδιο, θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη και το ύψος των δικαστικών εξόδων, αμοιβών δικηγόρου και τελών και αναλόγως και των εξόδων να χορηγείται η νομική βοήθεια. Δέον θα ήταν, η κρίση για υπαγωγή στη νομική βοήθεια, να μην είναι μόνο θετική ή μόνο αρνητική, αλλά να είναι δυνατή και η μερική υπαγωγή στο καθεστώς.

- Ο διορισμός του συνηγόρου δεν μπορεί να είναι τυπικός. Η αρχή της δίκαιης δίκης και της ισότητας των όπλων, δεν επιτρέπει να είναι ο θεσμός της νομικής βοήθειας μία κοινωνική παροχή στην οποία δεν εξετάζουμε την ποιότητα παροχής υπηρεσιών. Θα πρέπει ο συνήγορος να έχει πείρα και να εμπνέει εμπιστοσύνη στον κατηγορούμενο.

- Σημαντικό θα ήταν τέλος να υπήρχε αυτοτελής διαδικασία προσφυγής κατά της απορριπτικής απόφασης για την αναγνώριση δικαιώματος στη νομική βοήθεια.¹²⁰

¹²⁰ Βούλγαρης Δημήτριος. (2017). Ο θεσμός της "νομικής βοήθειας" (legal aid). Στο *Το δικαίωμα υπερασπίσεως στην ποινική δίκη, Όψεις και Όρια* (σσ. 278-289). ΑΘΗΝΑ: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από το εσωτερικό, εθνικό επίπεδο, τα ανθρώπινα δικαιώματα, απέκτησαν παγκόσμιο ενδιαφέρον και οικουμενική διάσταση λόγω της ελλιπούς προστασίας τους και της μη εγγύησης σεβασμού τους σε ένα επίπεδο. Γι αυτό το λόγο δημιουργήθηκε η ανάγκη να προστατευθούν τα θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης διότι υπήρχαν ελλείμματα στην προστασία τους όπως:

-η έλλειψη της δυνατότητας απευθείας προσφυγής στο Δ.Ε.Ε ή η ύπαρξη δυνατότητας απευθείας προσφυγής στο Δ.Ε.Ε σε πολύ εξαιρετικές περιπτώσεις όπως τα θέματα παροχής ασύλου.

-Η ανυπαρξία εξωτερικού ελέγχου των πράξεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.¹²¹

-Οι αποκλίσεις που αναπότρεπτα υπάρχουν στις κρίσεις του Δ.Ε.Κ και του Ε.Δ.Δ.Α.

Εντούτοις, μέχρι τη Σύμβαση της Λισαβόνας, οι ευρωπαϊκές συνθήκες έκαναν μόνον αναφορά στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, δηλαδή την ΕΣΔΑ και τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη. Αυτό το νομοθετικό κενό, κάλυψε το Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Ένωσης μέσω της νομολογίας του. Το ΔΕΕ, προσπάθησε να προστατεύσει τα θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου, εφαρμόζοντας τα διεθνή κείμενα κατοχύρωσής των, και κυρίως την ΕΣΔΑ και τα εθνικά συνταγματικά κείμενα ακολούθως.

Ο ΧΘΔΕΕ που δημιουργήθηκε το έτος 2000 προστατεύει τους ευρωπαίους πολίτες από πράξεις των οργάνων της ΕΕ και των κρατών μελών της. Όμως, η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου συστηματοποιήθηκε με την Συνθήκη της Λισαβόνας, το έτος 2009, η οποία με το άρθρο 6 αναγνώρισε τη δεσμευτικότητα του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έδωσε εντολή προσχώρησης της ΕΕ στην ΕΣΔΑ, και τέλος αναγνώρισε τα θεμελιώδη δικαιώματα ως μέρος των γενικών αρχών του κοινοτικού δικαίου. Όμως, και πάλι, η διεθνοποίηση της αντεγκληματικής πολιτικής έτσι όπως αναπτύχθηκε παραπάνω, εγείρει ζητήματα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Τα «πλήγματα από πάνω», που περιορίζουν την παντοδυναμία του κράτους, οδηγούν σε παραγωγή σωρείας νόμων αλλά επίσης παράγουν πλούσια νομολογία του ΕΔΔΑ σε Ευρωπαϊκό

¹²¹. Νικολόπουλος Γιώργος Π. (2002). *Κράτος, Ποινικής Εξουσία και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση. Μία εγκληματολογική προσέγγιση*. ΑΘΗΝΑ: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΙΤΙΚΗ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

Επίπεδο και των Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου σε παγκόσμιο επίπεδο. Όλες οι δράσεις της κοινότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, πηγάζουν από την ανάγκη όμοιας αντιμετώπισης ομοίων καταστάσεων εντός της Ένωσης με τον παραλληλισμό των νομοθεσιών. Αμέσως επόμενο ήταν να εγερθούν ζητήματα σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, έτσι όπως συζητήθηκαν για πρώτη φορά εξάλλου στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης και των οργάνων του.

Όπως διαπιστώσαμε μέχρι τώρα, ο δρόμος μέχρι να μιλάμε για πλήρη κατοχύρωση, προστασία και θεμελίωση του δικαιώματος ακρόασης, υπεράσπισης και παράστασης με συνήγορο επιλογής του υπόπτου ή κατηγορουμένου ή παροχής νομικής βοήθειας στο Ευρωπαϊκό χώρο, εξακολουθεί να διανύεται *«βήμα προς βήμα»*. Παρόλ αυτά, είδαμε ικανές προσπάθειες υψηλών προδιαγραφών και μέριμνα διεύρυνσης των δικαιωμάτων αυτών, ως δικαιοκρατικών εγγυήσεων στην ποινική διαδικασία. Πράγματι, η ΕΕ, οδεύει περισσότερο ανθρωποκεντρικά, μέσα από την ισοκυρία του ΧΘΔΕΕ με τις Συνθήκες και της συμβολής νομολογίας του ΔΕΕ, οδηγώντας στην αισιόδοξη εκτίμηση πως η ΕΕ *«διαθέτει τη βούληση, την ικανότητα αλλά και την (πολιτική) τόλμη»* να εξοπλίσει το Δικαστήριο (αλλά και τα ποινικά δικαστήρια των κρατών – μελών) *«με νέες δυνατότητες»*, προκειμένου *«να ανταποκριθεί πιο αποτελεσματικά στην ευγενή αποστολή του»* (και) ως *«φύλακα των θεμελιωδών δικαιωμάτων και αξιών της φιλελεύθερης – δημοκρατικής έννομης τάξης της ΕΕ»*.¹²²

Τα «πλήγματα από πάνω», οδηγούν στην σύγκλιση των νομοθεσιών των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τον όμοιο χειρισμό όμοιων περιπτώσεων με διαφύλαξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου.¹²³

Βέβαια, ο βαθμός απορρόφησης του διεθνούς δικαίου στην εθνική έννομη τάξη, διαφέρει από κράτος σε κράτος. Επίσης, διαφέρει ο τρόπος με τον οποίο προστατεύονται τα δικαιώματα του κατηγορουμένου ανά κράτος μέλος. Ορισμένες φορές, ο νομικός κοσμοπολιτισμός και ο πολλαπλασιασμός των πηγών δικαίου, οδηγούν κάποια κράτη σε σύγχυση. Το φαινόμενο αυτό παρατηρείται κυρίως σε κράτη τα οποία είναι αρνητικά στον επαναπροσδιορισμό του ρόλου του συνηγόρου

¹²² Αργυρόπουλος Χριστόφορος, (15-16 Μαρτίου 2019). Homo Europaeus λυόμενος. 8ο Συνέδριο Ελλήνων Ποινολόγων. Αθήνα: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

¹²³ Νικολόπουλος Γεώργιος Π. (2008). *Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως Φορέας Αντεγκληματικής Πολιτικής*. ΑΘΗΝΑ: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

στην ποινική διαδικασία. Αυτή η πρακτική, όπως είναι φυσιολογικό, δημιουργεί διάλογο, εντάσεις, αντιπαραθέσεις αλλά και εποικοδομητικές αλλαγές υπέρ ή κατά της αποτελεσματικής προστασίας των δικαιωμάτων παράστασης με συνήγορο και νομικής αρωγής. Ο σεβασμός στην προστασία δικαιωμάτων παράστασης με συνήγορο από τη μία και η ανάγκη συμμόρφωσης με τις επιταγές της αντεγκληματικής πολιτικής είναι οι κατευθυντήριες γραμμές κάθε κράτους δικαίου, όμως σε περίπτωση σύγκρουσης των δύο, ορθότερο είναι να προκρίνεται η επιλογή του σεβασμού στο θεμελιώδες δικαίωμα παράστασης με συνήγορο του υπόπτου, του κατηγορουμένου και του εκζητούμενου.¹²⁴

Σημαντική είναι και η δράση διάφορων μη κυβερνητικών οργανώσεων που προασπίζουν τον σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα, δίνοντας σε αυτά οικουμενική διάσταση.

¹²⁴ Φαρσεδάκης Ι. Ιάκωβος. (2014). *Ανακριτική*. ΑΘΗΝΑ: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ υπ. σελ.30.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Foffani Luigi. (15-16 Μαρτίου 2019). Τα θεμελιώδη δικαιώματα στην ενωσιακή ποινική διαδικασία. . 8ο Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων. ΑΘΗΝΑ: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ .
- Rights, E. C. (2008). Information notes on the Court's case law -113. Salduz v. Turkey [GC] - 36391/02., (σ. <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/>).
- Who decides on the constitutional identity of Member States? (2010). *Utrecht Law Review*, σ. 44. Ανάκτηση από <https://www.utrechtlawreview.org/articles/abstract/10.18352/ulr.139/>

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- Αδάμης Παρασκευάς. (15-16 Μαρτίου 2019). Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης - Ο ρόλος της Eurojust και της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας και η νομολογία του ΔΕΕ. . 8ο Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων. ΑΘΗΝΑ : ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.
- Ακτύπης, Σ. Ρ. (2017). *Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: ερμηνεία κατ' άρθρον*. Αθήνα: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.
- Αρβανίτης Δομίνικος. (2019). Τα δικαιώματα πρόσβασης σε συνήγορο και νομικής βοήθειας στην ΕΕ. 8ο Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων (σ. 14). ΑΘΗΝΑ: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.
- Αργυρόπουλος Χριστόφορος. (15-16 Μαρτίου 2019). Homo Europaeus λυόμενος. 8ο Συνέδριο Ελλήνων Ποινικολόγων. Αθήνα: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.
- Αργυρόπουλος Χριστόφορος. (1997, Αύγουστος - Σεπτέμβριος). Ο θεσμικός ρόλος του συνήγορου στην ποινική δίκη. *ΠΟΙΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ*, σσ. 929-936.
- Γ.Ε.Φ. Καλαβρός-Θ.Γ. Γεωργόπουλος. (2013). *Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Αθήνα: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.
- Γιαννουλόπουλος, Δ. (2017). Το δικαίωμα συνηγόρου στην αστυνομική προανάκριση. Στο *Το δικαίωμα υπερασπίσεως στην ποινική δίκη, όψεις και όρια* (σσ. 51-53). Αθήνα: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

Γιαννουλόπουλος Δημήτριος. Προτάσεις νομοθετικής μεταρρύθμισης της αστυνομικής προανάκρισης (όπως προκύπτουν από την συγκριτική μελέτη των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου κατά την αστυνομική προανάκριση στη Γαλλία). *Ποινική Δικαιοσύνη*, 4(2013), 344-348.

Βούλγαρης Δημήτριος. (2017). Ο θεσμός της "νομικής βοήθειας" (legal aid). Στο *Το δικαίωμα υπερασπίσεως στην ποινική δίκη , Όψεις και Όρια* (σσ. 258-261). ΑΘΗΝΑ: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

Δαλακούρας Θεοχάρης. (2017). Η παραβίαση του δικαιώματος υπερασπίσεως και οι συνέπειές της. Στο *Το δικαίωμα υπερασπίσεως στην ποινική δίκη, όψεις και όρια* (σ. 139). Αθήνα: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ .

Δασκαλάκης Ηλίας. (1985). *Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης*. Αθήνα - Κομοτηνή: Νομικές Εκδόσεις ΑΝΤ.Ν.ΣΑΚΚΟΥΛΑ.

Δημητράτος Νικόλαος. (2016). Το λειτουργικό υπόβαθρο του θεσμού του συνηγόρου στην ποινική δίκη . Στο Έ. Ε. Ποινολόγων, *Το δικαίωμα υπερασπίσεως στην ποινική δίκη, Όψεις και Όρια* (σσ. 352-354). ΑΘΗΝΑ: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

Δημόπουλος Παναγιώτης. (2001). ΕγκΕισΑΠ. *Ποινική Δικαιοσύνη*, 9(2000), 258.

Ζαραφωνίτου Χριστίνα. (2004). *Εμπειρική Εγκληματολογία*. ΑΘΗΝΑ: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

Ηρειώτης Ιωάννης Θ. (2016). Το δικαίωμα υπερασπίσεως: Αντίρροπες Τάσεις. Στο Έ. Ε. Ποινολόγων, *Το δικαίωμα υπεράσπισης στην ποινική δίκη, Όψεις και Όρια* (σ. 310). ΑΘΗΝΑ: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ .

Καϊάφα Γκμπάντι Μαρία. (2011). *Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο και Συνθήκη της Λισαβώνας*. ΑΘΗΝΑ-ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΑΚΚΟΥΛΑ.

Κοτσαλής Λεωνίδας Γ. (2014). *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Ποινικό Δίκαιο*. ΑΘΗΝΑ: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΕΒΕ.

Κωνσταντινίδης Άγγελος. (1992). *Η θέση του συνηγόρου υπερασπίσεως στην ποινική δίκη*. ΑΘΗΝΑ - ΚΟΜΟΤΗΝΗ: ΑΝΤ.Ν.ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ.

Μανιάτης. (χ.χ.). Το δικαίωμα του κατηγορουμένου για πρόσβαση σε δικαστήριο υπό το πρίσμα της νομολογίας του ΕΔΔΑ. https://scholar.google.gr/scholar?start=0&q=νομολογία+του+ΕΔΔΑ+για+παράσταση+με+συνήγορο&hl=el&as_sdt=0,5.

Μιτσιλέγκας Βαλσάμης. (2019). The Principle of Mutual Recognition in European Criminal Law. *8ο Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Ποινολόγων* (σσ. 1-18). ΑΘΗΝΑ: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ .

Νικολόπουλος Γεώργιος Π. (2008). *Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως Φορέας Αντεγκληματικής Πολιτικής*. ΑΘΗΝΑ: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

Νικολόπουλος Γιώργος Π. (2002). *Κράτος, Ποινικής Εξουσία και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση. Μία εγκληματολογική προσέγγιση*. ΑΘΗΝΑ: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΙΤΙΚΗ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

Οικονομίδης Αριστείδης Ι. (2016). Στο Έ. Ε. Ποινολόγων, *Το δικαίωμα υπερασπίσεως στην ποινική δίκη , Όψεις και Όρια* (σ. 349). ΑΘΗΝΑ: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

Παπαγεωργίου - Γονατάς Στυλιανός. (2013, 16ο). Ο ρόλος του συνήγορου υπεράσπισης στη σημερινή εποχή. *Ποινική Δικαιοσύνη*(11/2013), σ. 1007.

Παπαδαμάκης Αδάμ. (2006). *Ποινική δικονομία, θεωρία, πράξη, νομολογία*. Αθήνα - Θεσσαλονίκη: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΑΚΚΟΥΛΑ.

Πάπαρης Θεοδόσιος. (2012). *Ο συνήγορος στην ποινική δίκη. Το δικαίωμα υπεράσπισης υπό το πρίσμα του Ελληνικού και του Ευρωπαϊκού Δικαίου*. Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Δίκαιο Και Ευρωπαϊκή Ενοποίηση, Γενικό Τμήμα Δικαίου . Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

Πυρομάλλης Γ. (2019). Η αρχή της αναλογικότητας στη διαδικασία του Ευρωπαϊκού Εντάλματος Σύλληψης. *8ο Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Ποινολόγων*. Αθήνα: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ .

Συμεωνίδης, Ο υποχρεωτικός διορισμός συνηγόρου σύμφωνα με τον ΚΠΔ, υπό το πρίσμα του Ν. 3226/2004, ΠΛογ 2004, 1485 επ., 1493 επ.

- Τζανεττής Αριστομένης. (15-16 Μαρτίου 2019). Η Εθνική (Συνταγματική) ταυτότητα και η παραβίαση των θεμελιωδών δικαιωμάτων ως λόγοι μη εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης. Ο διάλογος μεταξύ ΔΕΕ και Ανώτατων Εθνικών Δικαστηρίων για τη σχέση μεταξύ ενωσιακού δικαίου και Εθνικών Συνταγμάτων. . 8ο Συνέδριο Ελλήνων Ποινικολόγων. ΑΘΗΝΑ: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ .
- Τόγιας Σταύρος. (2017). Η επίδραση της πρόσφατης νομολογίας του ΔΕΕ στο δικαίωμα υπερασπίσεως (με αφορμή τις υποθέσεις Radu, Melloni και Spasic). Στο *Το δικαίωμα υπερασπίσεως στην ποινική δίκη , Όψεις και Όρια* (σσ. 290-292). ΑΘΗΝΑ: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.
- Τριανταφύλλου, Γ. (2017). *Το δικαίωμα υπεράσπισης στις διαδικασίες έκδοσης και δικαστικής συνδρομής* (Τόμ. 7 ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΝΩΣΗΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΟΙΝΙΚΟΛΟΓΩΝ). ΑΘΗΝΑ, ΠΑΤΡΑ: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.
- Τσόλκα Όλγα. (NB/2002). Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης. *Ποινικά Χρονικά*, σσ. 103-111.
- Τσόλκα Όλγα. (ΞΗ/2018). Αμοιβαία αναγνώριση ποινικών αποφάσεων και προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων εντός του χώρου "ασφάλειας, ελευθερίας και δικαιοσύνης" της Ευρωπαϊκής Ένωσης. . *Ποινικά Χρονικά*, σσ. 425-432.
- Τσόλκα Όλγα. (2019). Το τεκμήριο αθωότητας και η συμμετοχή του κατηγορουμένου στην ποινική διαδικασία. 8ο Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων. ΑΘΗΝΑ: ΠΟΙΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ .
- Φαρσεδάκης Ι. Ιάκωβος. (2014). *Ανακριτική*. ΑΘΗΝΑ: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.
- Χειρδάρης, Β. (2017). Δικαίωμα δωρεάν νομικής συνδρομής και διορισμού συνηγόρου. Στο 7. Σ. ΠΟΙΝΙΚΟΛΟΓΩΝ (Επιμ.), *Το δικαίωμα υπερασπίσεως στην ποινική δίκη, όψεις και όρια* (σσ. 239-241). Αθήνα: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ,

Τελευταία ανάκτηση 27-05-2019.

EuropeanComissionPressReleasedataBase. The Right to... - a Fair Trial! Commission wants more safeguards for citizens in criminal proceedings. (http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-1157_en.htm)

Αλληλεπιδραστικές ηλεκτρονικές υπηρεσίες προδικασίας, Ο ρόλος του Δικηγόρου ως Συλλειτουργού της Δικαιοσύνης, <https://portal.olomeleia.gr/el/content/10685>.

European Comission, Judicial Cooperation (https://ec.europa.eu/info/law/cross-border-cases/judicial-cooperation_en)

Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (FRA) https://europa.eu/european-union/about-eu/agencies/fra_el

Νέα οδηγία για το τεκμήριο αθωότητας και το δικαίωμα παράστασης του κατηγορούμενου στην ποινική δίκη (http://www.legalnews24.gr/2016/03/blog-post_54.html), άρθρο 2 της Οδηγίας 2016/343.

European Court of Human Rights, Case Salduz vs Turkey, <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=2ahUKewjK1bqnkJXfAhVPbVAKHUJEAXsQFjABegQICBAC&url=https%3A%2F%2Fhudoc.echr.coe.int%2Fapp%2Fconversion%2Fpdf%2F%3Flibrary%3DECHR%26id%3D002-1842%26filename%3D002-1842.pdf&usg=AOvVaw2uhF9i7sYAd1AYmH0QbP-s>

Rights, E. C. (2008). Information notes on the Court's case law -113. Salduz v. Turkey [GC] - 36391/02., (σ. <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/>).

Επίσημη ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Δικαίωμα σε Δίκαιη δίκη :περισσότερες διασφαλίσεις για πολίτες στην ποινική διαδικασία. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-1157_el.htm

Επίσημη ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Διαδικασία επί παραβάσει. Διαθέσιμο στον ιστότοπο: https://ec.europa.eu/info/law/law-making-process/applying-eu-law/infringement-procedure_el.

Υπόθεση «RD κατά Πολωνίας»

https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=6&ved=2ahUKEwjTyYf4ua_iAhVL8OAKHQETApYQFjAFegQIBBAC&url=https%3A%2F%2Fhudoc.echr.coe.int%2Fapp%2Fconversion%2Fpdf%2F%3Flibrary%3DECHR%26id%3D002-2811%26filename%3D002-2811.pdf&usg=AOvVaw05IEGZHQMGVXr4h5uLqlqs

ΕΔΔΑ «Daudκατά Πορτογαλίας» της 21-4-1998

https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwi45p-buq_iAhVGDWMBHXRjDcIQFjAAegQIABAC&url=http%3A%2F%2Fhudoc.echr.coe.int%2Fwebsiteservices%2Fcontent%2Fpdf%2F001-58154%3FTID%3Dthkbhnilzk&usg=AOvVaw0c-Uzgu3sEcPFofDJJBrPj

Ψήφισμα του Συμβουλίου της Ευρώπης για έναν οδικό χάρτη για την ενίσχυση των δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων ή κατηγορουμένων σε ποινικές διαδικασίες.

[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009G1204\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009G1204(01))

Δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, CouncilofEurope. (<https://www.coe.int/el/web/echr-toolkit/droit-a-un-proces-equitable>)

Το σχέδιο νόμου για τη νομική Βοήθεια http://www.opengov.gr/ministryofjustice/wp-content/uploads/downloads/2016/06/2016_Sxedio_Nomou_Nomiki_Voitheia.pdf)

Systemesjudiciaireseuropeenes. Efficacite et qualite de la justice .
<https://rm.coe.int/rapport-avec-couv-18-09-2018-fr/16808def9d>

Πράσινο βιβλίο της Επιτροπής - Δικονομικές εγγυήσεις υπέρ υπόπτων και κατηγορουμένων σε ποινικές διαδικασίες σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση /*

COM/2003/0075.(<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52003DC0075&from=EL>, n.d.)